

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**GENÇ YETİŞKİNLERDE KOMPÜLSİF ÇEVİRİMİÇİ SATIN ALMA DAVRANIŞI
İLE TRAVMA SONRASI BİLİŞLER VE ÖLÜM KAYGISININ İNCELENMESİ**

Hikmet Beyza YAKICI
ORCID: 0000-0001-6940-1185

Danışman
Prof. Dr. Zeliha TRAŞ
ORCID: 0000-0003-2670-0868

Konya – 2023

ÖN SÖZ

Yüksek lisans ve akademik hayatım boyunca değerli bilgilerini paylaşarak hayatıma yön veren, ilgi ve desteğini her zaman hissettiren, kullandığı her kelimenin hayatıma kattığı önemi ile bana yol gösteren saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Zeliha TRAŞ'a her zaman desteğini hissettirdiği için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez savunma sınavı jürimde bulunarak önerileri ve görüşleriyle katkı sağlayan değerleri hocalarım Prof. Dr. Kemal ÖZTEMEL ve Doç Dr. Abdullah SÜRÜCÜ' ye teşekkürlerimi sunarım.

Değerli tecrübelerini paylaşarak bana yol gösteren değerli hocalarım Özel Eğitim Bölüm Başkanı Prof. Dr. Hakan SARI'ya ve Otizm Spektrum Bozukluğu Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı Dr. Öğr. Üyesi Fatih KOÇAK'a destekleri için teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatım boyunca bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım tüm değerli hocalarıma ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam boyunca bana destek veren ve yanımda olan tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim. Hayatım boyunca varlıkları ile bana güç veren, sonsuz bir hoşgörü ile bana her anlamda destek olan, ihtiyaç duyduğum her an beni destekleri ile güçlendiren babam, annem ve kardeşlerime emekleri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamızın bilim dünyasına faydalı olmasını diliyorum.

Hikmet Beyza YAKICI

Haziran 2023

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	v
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	vii
ÖZET	ix
ABSTRACT.....	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	5
1.3. Araştırmanın Önemi.....	6
1.4. Sayıtlar	7
1.5. Sınırlılıklar.....	8
1.6. Tanımlar	8
2. ALAN YAZIN	9
2.1. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	9
2.1.1. Kompulsif Satın Alma Davranışı	9
2.1.2. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı.....	12
2.1.3. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı Tanı Kriterleri	14
2.1.4. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışının Nedenleri.....	17
2.1.5. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı İle İlgili İstatistikler	21
2.1.6. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar.....	22
2.1.7. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar.....	25
2.2. Travma Sonrası Bilişler	27
2.2.1. Travma	27
2.2.2. Biliş.....	30
2.2.3. Travma Sonrası Bilişler	31
2.2.4. Travma Sonrası Bilişler Kuramsal Temel	34
2.2.5. Travma Sonrası Bilişler İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	40
2.2.6. Travma Sonrası Bilişler İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	44
2.3. Ölüm Kaygısı.....	46
2.3.1. Ölüm Kaygısı	46
2.3.2. Ölüm Kaygısı Kuramsal Temel	50
2.3.3. Ölüm Kaygısı İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	54

2.3.4. Ölüm Kaygısı İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	56
2.4. Genç Yetişkinlik Dönemi	59
3. YÖNTEM.....	62
3.1. Araştırmanın Modeli	62
3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu	62
3.3. Veri Toplama Araçları	66
3.4. Verilerin Toplanması.....	68
3.5. Verilerin Analizi	68
4. BULGULAR	70
4.1. Demografik Değişkenlerin Farklılaşmasına Yönelik Bulgular	70
4.2. Değişkenlere Yönelik Korelasyonel Bulgular	73
4.3. Değişkenlere Yönelik Yordayıcı Bulgular	73
4.4. Ölüm Kaygısının Aracılık Rolü Modeline Yönelik Bulgular	74
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	77
5.1. Tartışma	77
5.1.1. Genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının demografik değişkenlere göre incelenmesine ilişkin tartışma.....	77
5.1.2. Değişkenler arasındaki korelasyonel ilişkiler ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının yordanmasına ilişkin tartışma	85
5.1.3. Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ve travma sonrası bilişler arasında ölüm kaygısının aracı rolüne ilişkin tartışma.....	88
5.2. Sonuç	90
5.3. Öneriler.....	91
5.3.1. İleriki Araştırmalara Dönük Öneriler	91
5.3.2. Uygulamaya Dönük Öneriler	92
KAYNAKLAR.....	93
EKLER	120
EK 1: Etik Kurul Formu.....	120
EK 2: Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Ölçeği (KÇSA) Örnek Maddeleri.....	121
EK 3: Travma Sonrası Bilişler Ölçeği (TSBÖ) Örnek Maddeleri.....	122
EK 4: Ölüm Kaygısı Ölçeği (ÖKÖ) Örnek Maddeleri	123
EK 5: Kişisel Bilgi Formu.....	124
EK 6: Bilgilendirilmiş Onam Formu	125
EK 7: Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Ölçeği (KÇSA) İzin Maili.....	126
EK 8: Travma Sonrası Bilişler Ölçeği (TSBÖ) İzin Maili.....	127
EK 9: Ölüm Kaygısı Ölçeği (ÖKÖ) İzin Maili	128

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Genç Yetişkinlerde Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı İle Travma Sonrası Bilişler Ve Ölüm Kaygısının İncelenmesi başlıklı tez çalışmamın toplam **128** sayfalık kısmına ilişkin, 1/06/2023 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%4** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dahil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

2/06/2023

Hikmet Beyza YAKICI

Prof. Dr. Zeliha TRAŞ

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

2/06/2023

Hikmet Beyza YAKICI

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

η^2 : Eta kare

d: Cohen's d

\bar{X} : Ortalama

β : Standart regresyon katsayısı

N: Örneklem Sayısı

p: İstatistiksel Anlamlılık

r: Korelasyon Katsayısı

%: Yüzde

Kısaltmalar

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

TKM: Teknoloji Kabul Modeli

KÇSA: Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Ölçeği

TSBÖ: Travma Sonrası Bilişler Ölçeği

ÖKÖ: Ölüm Kaygısı Ölçeği

COVID-19: SARS-CoV-2

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

GENÇ YETİŞKİNLERDE KOMPÜLSİF ÇEVİRİMİÇİ SATIN ALMA DAVRANIŞI İLE TRAVMA SONRASI BİLİŞLER VE ÖLÜM KAYGISININ İNCELENMESİ

Hikmet Beyza YAKICI

Bu araştırmanın amacı genç yetişkin bireylerde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Bu çalışmada nicel araştırma yönteminin türü olan ilişkisel araştırma modeli kullanılmıştır. Çalışma grubu 372 kadın (%79.7) ve 95 erkek (%20.3) olmak üzere toplam 467 genç yetişkin bireyden oluşmaktadır. Çalışma grubu yaş aralığı ortalaması 28.09 olarak hesaplanmıştır ($\bar{x}=28.09$, $ss=9.70$). Çalışmada veri toplama araçları olarak Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Ölçeği, Travma Sonrası Bilişler Ölçeği, Ölüm Kaygısı Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde betimsel istatistikler, bağımsız örneklem t testi, tek yönlü varyans analizi, Pearson korelasyon katsayısı, hiyerarşik regresyon analizi ve Bootstrap yöntemi ile aracılık analizi kullanılmıştır. Bu araştırmanın bulgularına göre genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Kadın genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları erkek genç yetişkin bireylerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları medeni duruma göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bekar olan genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları evli olan genç yetişkin bireylerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları herhangi bir işte çalışma durumu ve algılanan gelir düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları hafta içi günlük internet kullanım süresine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Hafta içi günlük internet kullanım süresi 5-6 saat olan genç yetişkin bireylerin puanlarının istatistiksel olarak daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları hafta sonu internet kullanım süresine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Hafta sonu günlük internet kullanım süresi 5-6 saat olan genç yetişkin bireylerin puanlarının istatistiksel olarak daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları ile travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı puanları arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Hiyerarşik regresyon analizi sonucuna göre ise ölüm kaygısı ve travma sonrası bilişler puanları kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarını anlamlı düzeyde yordamaktadır. Ayrıca yapılan aracılık analizi sonucuna göre travma sonrası bilişler ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasındaki ilişkide ölüm kaygısı aracı rol oynamaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ilgili alanyazın temel alınarak tartışılmış ve bulgulara dayalı çeşitli önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı, travma sonrası bilişler, ölüm kaygısı, genç yetişkin

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Educational Sciences
Guidance and Psychological Counseling Program
Master Thesis

EXAMINATION OF COMPULSIVE SHOPPING BEHAVIOR AND POST- TRAUMATIC COGNITION AND DEATH ANXIETY IN YOUNG ADULTS

Hikmet Beyza YAKICI

The aim of this research is to examine the relationships between compulsive online shopping behavior, post-traumatic cognition and death anxiety of young adult individuals. In this study, the relational research model, which is a type of quantitative research method, was used. The study group consisted of 467 young adults, 372 women (79.7%) and 95 men (20.3%). The age range of the study group was calculated as 28.09 ($\bar{x}=28.09$, $sd=9.70$). Compulsive Online Shopping Behavior Scale, Post Traumatic Cognition Inventory, Death Anxiety Scale and Personal Information Form were used as data collection tools in the study. In the analysis of the data obtained, descriptive statistics, independent sample t-test, one-way analysis of variance, Pearson correlation coefficient, hierarchical regression analysis and Bootstrap method and mediation analysis were used. According to the findings of this study, the compulsive online shopping behavior scores of young adult individuals differ significantly according to gender. It was found that female young adult individuals' compulsive online shopping behavior scores were significantly higher than male young adult individuals' scores. Compulsive online shopping behavior scores of young adult individuals differ significantly according to marital status. It was found that the compulsive online shopping behavior scores of single young adult individuals were significantly higher than the scores of married young adult individuals. Compulsive online shopping behavior scores of young adults do not differ significantly according to their employment status and perceived income level. Compulsive online shopping behavior scores of young adult individuals differ significantly according to weekday internet usage time. It has been found that the scores of young adults who use the internet for 5-6 hours on weekdays are statistically higher. Compulsive online shopping behavior scores of young adults differ significantly according to weekend internet usage time. It has been found that the scores of young adults who use the internet for 5-6 hours on the weekend are statistically higher. According to the results of the correlation analysis, a positive and significant relationship was obtained between the compulsive online shopping behavior scores of young adults and their post-traumatic cognition and death anxiety scores. A positive and significant relationship was also found between post-traumatic cognitions and death anxiety scores. According to the hierarchical regression analysis results, death anxiety and post-traumatic cognition scores significantly predict compulsive online shopping behavior scores. In addition, according to the mediation analysis results, death anxiety plays a mediating role in the relationship between post-traumatic cognitions and compulsive online shopping behavior. The findings obtained as a result of the research were discussed on the basis of the relevant literature and various suggestions were made based on the findings.

Keywords: Compulsive online shopping behavior, post-traumatic cognition, death anxiety, young adult

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı ve alt amaçları, araştırmanın önemi, sayıtlar, sınırlılıklar ve tanımlara ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

1.1. Problem Durumu

Satın alma davranışı bireylerin hayatlarının her alanında var olan bir davranıştır. İnternet kullanımının günlük hayatta yerinin artmaya başlaması ile bu davranışın çevrimiçi satın alma davranışına dönüşmeye başladığı görülmektedir. Çevrimiçi satın alma davranışı sağladığı kolaylıklar açısından birçok birey tarafından tercih edilebilmektedir. Çevrimiçi satın alma davranışı bireyin hayatında artarak yer edinmeye başladıkça kompülsif hale gelmekte ve zamanla bağımlılık oluşturabilmektedir. Bireyler kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı sonrasında ise anlık haz yaşamaktadırlar. Travmatik bir yaşantı sonrasında birey olumsuz duyguları ile baş edebilmek için kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirebilmektedir. Ölüm ile ilgili yaşantılara sahip olmak da bireylerde travmatik bir etki bırakabilmektedir. Ölüm kaygısı ise her birey de vardır fakat belirli dönemlerde daha yoğun olarak görülebilmektedir. Ayrıca salgın hastalıklar gibi durumlarda bireyler ölüm kaygısı yaşayabilmektedirler. Salgın hastalığın bulaşıcı etkisinden kaynaklı olarak bireyler ölüm kaygıları ile baş edebilmek için fiziksel temas kurarak satın alma gerçekleştirmek yerine çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirebilmektedirler. Gerçekleştirilen bu çevrimiçi satın alma davranışı ise kompülsif hale gelebilmektedir.

Tarih boyunca bireylerin herhangi bir ürün satın almak için çeşitli motivasyon kaynakları var olmuştur (Vijayarathy, 2004). Satın alma davranışı gerçekleştirme birçok bireyin belirli bir dereceye kadar haz aldığı bir davranış olarak ifade edilmektedir. Ancak satın alma davranışı kompülsif hale geldiğinde kişisel, mesleki ve finansal alanlar da dahil olmak üzere bireylerin hayatlarının pek çok alanında önemli sorunlara yol açabilmektedir (Heffernan vd., 2022). Kompülsif satın alma davranışı; bireyin yoğun olarak satın alma güdüsü hissettiği ve bunu engelleyemediği için zamanla sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz sonuçlarla karşılaştığı bir davranış olarak tanımlanmaktadır (Frost vd., 1998). Kompülsif satın alma davranışının temel özellikleri; satın alma davranışı üzerindeki kontrolün azalması, satın alma düşüncesi ile süregelen bir şekilde meşgul olma ve satın alma davranışına verilen önceliğin artması olarak ifade edilmektedir (Guerrero-Vaca vd., 2019). Kompülsif satın alma

davranışının internet kullanımının günlük hayattaki yerinin artması ile beraber kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına dönüştüğü belirtilmektedir (Griffiths vd., 2016).

2000'li yılların başından itibaren ise bireylerin satın alma davranışlarını internet üzerinden gerçekleştirmeye başladıkları ve çevrimiçi satın alma davranışlarında artış olduğu görülmektedir (Vijayarathy, 2004). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı; diğer davranışsal bağımlılık tanımlarına da atıfta bulunarak; ekonomik, sosyal ve duygusal sorunlarla ilişkili sonuçlara yol açan, internet üzerinden aşırı, kompulsif ve sorunlu alışveriş davranışı eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Griffiths, 2005). Bireylerin internet kullanımlarının artması ve elektronik ticaretin gelişmesi ile birlikte çevrimiçi satın alma davranışında artış olduğu da ifade edilmektedir (To vd., 2007). Bireyler çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirirken ürün fiyatlarını karşılaştırabilmek, kolaylıkla ürün sipariş edebilmek, daha fazla ürün çeşidi görebilmek gibi sebeplerle internette daha fazla vakit geçirebilmektedirler (Zheng, 2006). İnternetin bireylerin hayatında önemli bir yer tutması ile birlikte bireylerin çevrimiçi satın alma davranışını kompulsif ve kontrol dışı olarak gerçekleştirdiği ifade edilmektedir (Bursten ve Dombeck, 2004).

Çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirilirken birey bütün alışveriş deneyimini bulunduğu yerden tamamlayabilmektedir. Ayrıca kredi kartı kullandığı zaman ne kadar çok şey satın aldığına farkına varamamaktadır. Bu sebeple birey çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirirken zevk almaya daha fazla odaklanabilmekte ve bu durum bireyi muhtemelen normalden daha uzun süre alışverişe devam etmeye yöneltmektedir (Günüç ve Doğan-Keskin, 2016). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı; bireyin ürün satın almak için internet erişim imkanlarını kullanmak ile fazla meşgul olması, satın alma davranışını çok fazla düşünmesi, kompulsif olarak gerçekleştirmesi ve bu davranışın bireyin hayatında olumsuz durumlara sebep olması olarak ifade edilmektedir (Manchiraju vd., 2017).

Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı, satın alma düşüncesi ile fazla meşgul olma ve bu davranışa verilen önceliğin artmasıyla ilişkilendirilmektedir. Davranış bireyi kişisel, sosyal ve ekonomik olarak belirgin şekilde zora sokmasına rağmen devam etmektedir ve hatta bu davranış zamanla artış göstermektedir (Müller vd., 2020). Bireyler tarafından kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı haz elde etmek amacıyla ve yaşanan olumsuz duyguları ile olumsuz başa çıkma yöntemi olarak kullanılmaktadır (Rose ve Dhandayudham, 2014). Fakat birey gerçekleştirdiği kompulsif satın alma davranışı sonunda anlık olarak haz yaşadktan sonra; yüksek düzeyde ekonomik sıkıntı, depresyon, hayal kırıklığı, utanç, suçluluk,

yalnızlaşma, kişisel ilişkilerin bozulması gibi olumsuz durumlar yaşamaktadır (Lejoyeux ve Weinstein, 2010).

Yapılan araştırmalar kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının genç yetişkin bireylerde daha fazla ortaya çıktığını göstermektedir (Müller vd., 2013; Black, 2007). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı bireylerin hayatlarında ekonomik zorluk yaşama, uyku düzeninde değişiklikler (Duroy vd., 2014), yaşam doyumunda düşüklük (Olsen vd., 2021), depresif ruh hali, yeme bozuklukları (Müller vd., 2019) gibi durumlara sebep olabilmektedir. Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile stres, depresyon (Keskin ve Günüş, 2017), kompulsif satın alma (Kaur vd., 2019), internet bağımlılığı, dürtüsellik, yaşam doyumunu (Bozdağ ve Alkar, 2018) gibi kavramların arasındaki ilişkilerin araştırıldığı çalışmalara rastlanmıştır.

Bireylerde gözlenen bağımlılık oluşturabilecek davranışların, yaşamlarında meydana gelen travma kaynaklı stresleri ile baş etmek için bir kaçınma yolu olarak kullandıkları ifade edilmektedir (Lehinger vd., 2022). Travma yaşayan birey pişmanlık, stres, endişe, üzüntü gibi duygular yaşayabilmektedir (APA, 2013). Bu duygular alışveriş esnasında yerini rahatlama, mutluluk zevk gibi duygulara bırakabilmektedir (Günüş ve Doğan-Keskin, 2016). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı davranışsal bağımlılık kapsamında değerlendirilebilmesi sebebiyle travmaya maruz kalmak bireylerde bağımlılığı sebep olmakta dolayısıyla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını tetikleyebilmektedir (Thege vd., 2017).

Travmatik olaylar bireylerin hayatlarında meydana gelmektedir. Bireylerin %60-90'ı yaşamları boyunca en az bir kez travmatik olaya maruz kalmaktadır (Kilpatrick vd., 2013). Ancak; bu bireylerin %8'inin Travma Sonrası Stres Bozukluğu [TSSB] geliştirdiği ifade edilmektedir (Benjet vd., 2016). TSSB'nin altında yatan mekanizma ise TSSB'nin geliştirilmesine ve sürdürülmesine katkıda bulunan ana faktörler olan travma sonrası bilişler olduğu belirtilmektedir (Foa vd., 1999). Travmatik yaşantı sonrasında bireylerde olumsuz inançların oluşmasında bireyin yaşadığı travmatik olayın kendisi kadar yaşanan olaydan sonra bireyin bu durumu nasıl değerlendirdiği ile ilgili bilişsel süreçlerin önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Yıldırım ve Tosun, 2012). Travma sonrası bilişler, bireylerde travmatik bir olay ya da olaylar yaşadıktan sonra ortaya çıkan olumsuz düşünce ve inançları belirtmektedir (Barton vd., 2013). Travma sonrası biliş başka bir ifade ile; bireyin travmatik yaşantıdan sonra, bilişsel düşüncelerindeki değişimi olarak tanımlanmaktadır (Foa vd., 1999). Travma sonrası

bilişler, travmayla ilişkili sıkıntıyı azaltmak için gerçekleştirilen kaçınma davranışlarıyla da ilişkilidir (Ehlers ve Clark, 2000).

Travma sonrası bilişler kavramının; TSSB, kaygı, depresyon (Marqueses vd., 2023), problemlerli alkol kullanımı (Lehinger vd., 2022) sosyal destek ve psikolojik sağlamlık (Sato ve Nozue, 2022), travmanın türü (Ateş, 2019) gibi kavramlar ile arasındaki ilişkilerin araştırıldığı çalışmaların var olduğu görülmektedir. Bireylerin yakınına kaybetmesi, bir yakınının ölümüyle karşılaşması travmatik yaşantı olarak kabul edilmektedir (APA, 2013). Bireylerin ölüm ile ilgili yaşantılara tanıklık etmesi durumu bireyin kendisinde kaygı olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu durum ölüm kaygısı olarak ifade edilmektedir. Ölüm kaygısı; insanın artık var olmayacağı, dünyadaki varlığını kaybedeceğine ilişkin yok olma korkusu olarak tanımlanmaktadır (Yalom, 2014). Bireyin kendisinin veya başkalarının ölümünü düşünmesi sonucunda ortaya çıkan, varoluşsal bir kökene sahip olan çok boyutlu kaygı durumu ölüm kaygısı olarak ifade edilmektedir (Nyatanga ve Vocht, 2006).

Yaşayan tüm bireylerde ölüm kaygısı mevcuttur fakat ölümlülüğün belirgin olduğu durumlarda ölüm kaygısı seviyesinde artış meydana gelmektedir (Greenberg vd., 1990). Bireyin ölüme ilişkin edindiği olumsuz düşüncelerde bireylerin ölüm kaygısı seviyelerinin artmasına sebep olmaktadır (Tanhan, 2007). Ölüm kaygısının varlığı, ölümden kaçma davranışı ve ölüm düşmanlığı ile ilişkilendirilmektedir. Ölüm kaygısıyla baş etmenin yolu ise ölümlle karşılaşmak ve ölüm gerçeğini kabullenmek olduğu ifade edilmektedir (Çakar, 2020). Ölüm kaygısı; ruh sağlığının temel konularından biri olarak görülmektedir. Ölümün modern insanın gözünde kaygı verici bir durum olması nedeniyle günümüzde ölüm kaygısı kavramı daha büyük önem kazanmıştır (Yalom, 2014).

Alanyazını incelendiğinde ölüm kaygısı kavramının; travma sonrası büyüme (Kalafatoğlu, 2022), travmatik stres semptomları (Waite vd., 2022), çevrimiçi alışveriş tutumları (Dülek, 2022), benlik saygısı (Xiao vd., 2022), COVID-19 tehdidi (Kavaklı vd., 2020) gibi kavramlar ile arasındaki ilişkilerin araştırıldığı çeşitli çalışmalara rastlanmıştır. Ölüm kaygısı tüm gelişim dönemlerinde ortaya çıkabilmektedir. Genç yetişkinlik döneminde ise bireylerin ölüm kaygısı seviyelerinin daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Erdoğan ve Özkan, 2007; Russac vd., 2007). Genç yetişkinlik dönemi; diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme, meslek edinme, bir işte çalışma, eş seçimi, aile kurma gibi gelişim görevlerini barındıran gelişim dönem olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2002).

Genç yetişkinlik dönemi, bireylerin sosyal ilişkiler kurmak, romantik ilişki yaşamak ve aile kurmak gibi gelişim görevlerinin olduğu bir dönemdir (Levinson, 1996). Salgın hastalıklar döneminde meydana gelen sosyal kısıtlamalar, sokağa çıkma yasağı gibi sosyal izolasyon sebebiyle genç yetişkin bireyler gelişim döneminde bazı görevlerini gerçekleştirmekte zorlanmışlardır. Salgın hastalıklar özellikle genç yetişkin bireylerin fiziksel sağlıkları ile birlikte bilişsel işlevin bozulması da dahil olmak üzere birçok zihinsel bozukluğun gelişimine sebep olan sağlık sorunlarından biri olarak ifade edilmektedir (Leclère vd., 2023). Salgın hastalıklar bireylerde yoğun ölüm kaygısına sebep olmaktadır. Ayrıca travmatik olay kriterlerini karşılamaktadır ve bu nedenle travmatik bir olay olarak nitelendirilmektedir (Shevlin vd., 2020).

Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının özellikle son yıllarda artış gösterdiği bilinmektedir. Bu nedenle kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına sebep olan değişkenlerin ortaya konulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırmada genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı, travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Alanyazını incelendiğinde daha önce yapılan araştırmalarda bu değişkenlerin bir arada ele alınan çalışmalara rastlanmamıştır. Bu sebeple bu araştırma güncel ve özgün bir araştırma niteliği taşımaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı genç yetişkin bireylerde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Bu araştırmada, araştırmanın ana amacı ışığında aşağıda bulunan sorulara cevaplar aranmıştır.

1. Genç yetişkin bireylerin Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı Ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları;

- a. Cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- b. Medeni durum değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- c. Herhangi bir işte çalışma durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- d. Algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- e. Hafta içi günlük internet kullanım süresi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

f. Hafta sonu günlük internet kullanım süresi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

2. Genç yetişkin bireylerin Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı Ölçeği, Travma Sonrası Bilişler Ölçeği ve Ölüm Kaygısı Ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3. Genç yetişkin bireylerin Travma Sonrası Bilişler Ölçeği puanları ve Ölüm Kaygısı Ölçeği puanları Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı Ölçeği Puanlarını anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?

4. Genç yetişkin bireylerin Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı puanları ile Travma Sonrası Bilişler Ölçeği puanları arasındaki ilişkide Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının aracı rolü istatistiksel olarak anlamlı mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bireylerin iyi ürün seçimi, fiyat karşılaştırma seçenekleri ve kullanım kolaylığı gibi sebepler ile çevrimiçi satın alma davranışını daha fazla gerçekleştirdiği görülmektedir (Ernst ve Young, 2000). Alanyazın incelendiğinde yapılan çalışmaların genellikle geleneksel satın alma davranışlarına odaklandığı görülmektedir. Bu nedenle çevrimiçi satın alma davranışı ile ilgili yapılan çalışmaların daha az olduğu ifade edilmektedir (Akram vd., 2017). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı kavramı psikiyatristler, psikologlar, psikolojik danışmanlar, tüketici ve pazarlama araştırmacıları dahil olmak üzere çeşitli araştırmacılar arasında büyük ilgi görmektedir (Harnish vd., 2021).

Son yıllarda kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile ilgili yapılan çalışmalar artış göstermesine rağmen (Müller vd., 2022) bu konuda yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Sun ve Wu, 2011). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışında internet kullanımının artması göz önüne alınarak kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını etkileyen değişkenlerin incelenmesinin önemli olduğu belirtilmektedir (Topino vd., 2022). İnternet kullanımının günlük hayat içerisinde hızla yaygınlaşması ve çevrimiçi alışverişin sunduğu geniş bir ürün yelpazesi gibi imkanlar çevrimiçi satın alma davranışında artış meydana getirmektedir (Rose ve Dhandayudham, 2014).

Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı bireyler tarafından olumsuz duygular ve durumlar ile baş etme yöntemi olarak kullanılmaktadır (Müller vd., 2020). Travmatik bir yaşantıya maruz kalan bireylerde yaşadıkları olumsuz duygu ve durumlar ile baş etmek için kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını kullanabilmektedirler (Thege vd.,2017). Travmatik

olay olarak nitelendirilen diğerk bir durum ise bireyin yakınını kaybetmesi ya da ölüme şahit olmasıdır. Buna benzer durumlar bireylerde ölüm kaygısının artmasına sebep olmaktadır (Yalom, 2014). Bireylerin maruz kaldıkları travmatik yaşantılardan birisi de salgın hastalıklar olarak ifade edilmektedir (Sun ve Zhou, 2022).

Salgın hastalıklar ile beraber ortaya çıkan pandemi dönemi, kompülsif alışveriş davranışını çeşitli şekillerde etkilemiştir. Pandemi dönemlerinde fiziksel mağazaların geçici olarak kapatılması ve diğerk kısıtlamalar tüketici davranışındaki çevrimiçi alışverişin davranışında olan artışı hızlandırmış olabileceği ifade edilmektedir (Georgiadou vd., 2021). Pandemi döneminde gerçekleştirilen kısıtlamalar birçok bireyi çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmeye yöneltmiştir (Puiras vd., 2022). Alanyazın incelendiğinde ise kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı (Müller vd., 2013) ve ölüm kaygısının (Russac vd., 2007) genç yetişkinlik döneminde daha yoğun olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Bireylerde travmatik yaşantı sonrasında oluşan travma sonrası bilişler sonucunda bireylerin olumsuz duygu ve durumlarında artış meydana gelebilmektedir. Birey bu olumsuz duygular ile baş edebilmek anlık haz sağlayabileceği kompülsif çevrimiçi satın alma davranışını kullanabilmektedir. Salgın hastalıklar gibi travmatik yaşantılarda bireylerin hayatlarında olumsuz etkilerde bulunabilmektedir. Salgın hastalıklar bireylerin ölüm ile yüzleşmesine ve ölüm kaygısının oluşmasına ya da artmasına sebep olabilmektedir. Bireyler salgın hastalık dönemlerinde ölüm kaygısı ile baş edebilmek için diğerk insanlar ile teması azaltmak amacıyla çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirebilmektedirler. Gerçekleştirilen çevrimiçi satın alma davranışı ise zamanla kompülsif hala gelerek bağımlılık oluşturabilecek bir davranış haline dönüşebilmektedir. Genç yetişkin bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının artmasına sebep olan etkenlerin incelendiği çalışmaların sayısının az sayıda olduğu dikkat çekmektedir. Bu araştırmanın genç yetişkin bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı, travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkileri ortaya koyması yönünden hem alanyazına hem de ruh sağlığı uygulamalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar

Bu araştırmaya katılım sağlayan genç yetişkin bireylerin ölçme araçlarını içtenlikle cevap verdikleri varsayılmaktadır.

Bu araştırmada kullanılmak üzere seçilen ölçme araçlarının ve araştırma tekniklerinin araştırmanın amacına uygun olduğu varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın çalışma grubu 2021-2022 yıllarında genç yetişkinlik döneminde yer alan bireyler ile sınırlıdır.

Araştırmada elde edilen veriler “Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı Ölçeği”, “Travma Sonrası Bilişler Ölçeği”, “Ölüm Kaygısı Ölçeği” ve araştırmacı tarafından hazırlanmış olan “Kişisel Bilgi Formu” ile elde edilen bilgilerle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı: Ekonomik, sosyal ve duygusal sorunlarla ilişkili sonuçlara yol açan, internet üzerinden aşırı, kompulsif ve sorunlu alışveriş davranışı eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Zhao vd., 2017).

Travma Sonrası Bilişler: Bireylerin travmatik bir olay ya da olaylar yaşadıktan sonra ortaya çıkan olumsuz düşünce ve inançlar olarak tanımlanmaktadır (Barton vd., 2013).

Ölüm Kaygısı: Bireyin ölümle ilgili varoluşsal kaygılarından dolayı olumsuz duyguları yaşamasına yönelik bireysel eğilim olarak tanımlanmaktadır (Sliter vd., 2014).

Genç Yetişkinlik Dönemi: 20-40 yaş aralığını kapsayan genç yetişkinlik dönemi bireylerin psikososyal gelişimleri içerisinde benlik gelişimi, duygusal gelişim, sosyal ilişkiler, evlilik ve aile, iş yaşamı ve kariyer düzenlemesi gibi gelişimler yer almaktadır (Levinson, 1996).

BÖLÜM 2

2. ALAN YAZIN

Bu bölümde kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı, travma sonrası bilişler, ölüm kaygısı, genç yetişkinlik dönemi ile ilgili kuramsal bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Kompülsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı

Bu bölümde kompülsif satın alma davranışı, kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı, kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı tanı kriterleri, kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı nedenleri, kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı ile ilgili istatistikler, kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı ile ilgili yurt dışında ve yurt içinde yapılan çalışmalara yer verilmektedir.

2.1.1. Kompülsif Satın Alma Davranışı

Satın alma davranışı bireyin günlük hayatında gerçekleştirmekte olduğu olağan bir davranıştır. Bununla birlikte, bireylerin belirli durumlarda, satın almaları plansız ve ani bir şekilde gerçekleşebilmektedir ve bu durum güçlü bir dürtü veya heyecan duygusuyla ilişkilendirilebilmektedir (Weinstein vd., 2016). Bu şekilde tekrarlayan satın alma davranışı genellikle kompülsif satın alma davranışı olarak ifade edilmektedir. Bu davranış bireylerin hayatında psikolojik ve ekonomik sıkıntıya yol açabilmektedir (Billieux vd., 2008).

Kompülsif davranış kelime anlamlı olarak “bireyin iradesiyle kontrol edemediği davranış” olarak tanımlanmaktadır. Kompülsif satın alma davranışı kavramı ilk olarak Emil Kraepelin ve Eugene Bleuler tarafından kullanılmıştır (McElroy vd., 1994). Kompülsif satın alma kavramı “oniomania” olarak ifade edilmektedir ve satın alma çılgınlığı, kompülsif tüketim, satın alma bağımlılığı, aşırı satın alma ve işlevsiz alışveriş gibi terimlerle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Müller vd., 2015). Alanyazın incelendiğinde kompülsif şekilde gerçekleştirilen davranışlar için kullanılan başka terimlerin de var olduğu görülmektedir. Bu terimler; kompulsif tüketim (Faber vd.,1987; Hirschman, 1992), kompülsif satın alma (O’Guinn ve Faber, 1989; Workman ve Paper, 2010), dürtüsel satın alma (Baumeister, 2002), dürtüsel harcama (Vohs ve Faber, 2003) ve alışveriş bağımlılığı (Sussman vd., 2010) olarak ifade edilmektedir.

Kompülsif satın alma davranışı, McElroy vd., 1994 tarafından; satın alma ve alışveriş yapma düşüncesi ile meşgul olma, sık sık satın alma davranışı gerçekleştirme veya karşı

konulamaz şekilde aşırı güçlü satın alma dürtüleri hissetme olarak tanımlanmaktadır. Ridgway vd., (2008) tarafından; bireylerin satın alma davranışı üzerinde dürtü kontrolünün olmaması yoluyla ortaya çıkan satın alma düşüncesi ile aşırı derecede meşgul olma ve sıklıkla satın alma davranışı gerçekleştirme olarak tanımlanmaktadır. Black (2010) tarafından bireylerin psikolojik olarak sıkıntı yaşamamasına ve yaşam kalitesinin azalmasına neden olabilecek alışveriş harcamalarına odaklanan aşırı dürtüler ve davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Brand vd. (2020) tarafından ise satın alma düşüncesi ile süregelen olarak meşgul olma, genellikle ihtiyaç duyulmayan ve kullanılmayan ürünleri satın alma üzerindeki kontrolün azalması ve tekrarlayan problemlili satın alma davranışı olarak tanımlanmaktadır.

Kompulsif satın alma davranışı, bireyin maruz kaldığı olumsuz durumlara karşı dürtü olarak kendini gösteren bir tepki olarak ortaya çıkabilmektedir (Davenport vd., 2012). Kompulsif satın alma davranışının temel özellikleri; kişinin çok istediği ancak ihtiyaç duymadığı ürünleri aramak ve satın almakla çok fazla meşgul olması, bu tür ürünleri satın alma dürtüsüne direnmekte güçlük çekmesi ve bunu takip edebilecek olan ekonomik, sosyal ve kişisel sonuçları içermesi olarak ifade edilmektedir (Tyagi ve Shyam, 2019; Black, 2007). Kompulsif satın alma davranışı gerçekleştiren bireyler satın alma davranışını gerçekleştirdikten sonra tipik olarak geçici bir rahatlama yaşarlar fakat sonrasında depresif ruh hali, kaygı gibi durumlar yaşayabilmektedirler (Bani-Rshaid ve Alghraibeh, 2017; Gallagher vd., 2017). Başka bir ifade ile bireyler kompulsif satın alma davranışını gerçekleştirdikten sonra sadece anlık bir haz yaşamaktadırlar.

Kompulsif satın alma davranışı gösteren bireyler satın alma sürecinin kendisine ve satın aldıkları ürünleri elde etmenin hazzına odaklanmaktadır (Black, 2007). Kompulsif satın alma davranışı bireylerin hayatlarında yaşam kalitesinde azalma, kişisel ilişkilerin bozulması ve borç birikimi dahil olmak üzere birçok konuda belirgin sıkıntıya ve bozulmalara yol açabilmektedir (Müller vd., 2019). Kompulsif satın alma davranışı sergileyen bireyler karşılayabileceklerinden daha fazla harcama gerçekleştirirler ve bu nedenle ekonomik olarak sıkıntı yaşayabilmektedirler (Weinstein vd., 2016).

Kompulsif satın alma davranışı başlangıçta birey için bir rahatlama aracı olsa da zamanla birey tarafından kaygı, depresyon, gerginlik veya can sıkıntısı gibi olumsuz duygulardan kaçmak için kullanılmaktadır (Müller vd., 2012). Kompulsif satın alma davranışının dürtüsellik (Billieux, vd. 2008) depresyon, düşük özgüven, mükemmeliyetçilik, karar verme güçlükleri, narsisizm ile ilişkili bulunmuştur (Rose, 2007). Kompulsif satın alma

davranışı gösteren bireyler genellikle işe yaramaz veya kullanılmayan ürünleri satın almak için tekrarlayan, karşı konulamaz ve aşırı güçlü dürtüsel davranışlar sergileyebilmektedirler. Ayrıca diğer bireyleri etkilemek için genellikle pahalı ürünleri satın alırlar (Kukar-Kinney vd., 2009).

McElroy vd. (1994) kompulsif satın alma davranışı ile ilgili tanı kriterleri belirlemiştir. Birey aşağıda belirtilen kriterlerden en az birine sahipse kompulsif satın alma davranışının var olduğu ifade edilmektedir. Bu kriterler;

1. Bireyin satın alma düşüncesi ile sık sık meşgul olması veya bir ürünü satın alma dürtüsü karşı koyma konusunda güçlük çekmesi,

2. Ödeyebileceğinden fazlasını ve ihtiyaç duymadığı şeyleri sık sık satın alma veya uzun süreli satın alma davranışı gerçekleştirme,

3. Satın alma davranışının bireyin kaygıları, dürtüleri veya davranışlarında belirgin bir sıkıntıya neden olması, zaman alıcı olması, sosyal veya mesleki işlevselliğe önemli ölçüde müdahale etmesi veya ekonomik olarak sorunlara yol açması,

4. Aşırı satın alma veya alışveriş davranışı, yalnızca hipomani veya mani dönemlerinde değil her dönemde var olması şeklindedir.

Kompulsif satın alma davranışı bipolar bozukluk içerisinde olan aşırı satın alma davranışından ayırt edilmelidir. Kompulsif satın alma davranışı, yalnızca mani veya hipomani dönemlerinde meydana gelirse bu durum kompulsif satın alma davranışı olarak ifade edilmemelidir (Müller vd., 2015; McElroy vd., 1994). Kompulsif satın alma davranışının varlığını ve derecesini ölçmek için birçok ölçek geliştirilmiştir. Faber ve O'Guinn (1992) tarafından geliştirilen Kompulsif Satın Alma Ölçeği, Monahan vd., (1996) tarafından geliştirilen Yale-Brown Obsesif-Kompulsif Ölçek-Satın Alma Davranışı Versiyonu, Lejoyeux vd., (1997) tarafından geliştirilen Satın Alma Davranışı Ölçeği, Ridgway vd. (2008) tarafından geliştirilen Richmond Kompulsif Satın Alma Ölçeği, Andreassen vd., (2015) tarafından geliştirilen Bergen Alışveriş Bağımlılığı Ölçeği kompulsif satın alma davranışının varlığını ve derecesini ölçmek için geliştirilen ölçekler olarak alanyazında yer almaktadır.

Kompulsif satın alma davranışının yol açabileceği ciddi olumsuz sonuçları vurgulayan birçok araştırma bulunmasına rağmen, Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabının (DSM-5) en son (beşinci) baskısında kompulsif satın alma davranışı ile ilgili herhangi bir tanı kategorisi bulunmamaktadır. Bu sebeple, kompulsif satın alma davranışı sergileyen

bireyler yalnızca “Başka Türü Adlandırılmayan Dürtü Kontrol Bozukluğu” kategorisinde sınıflandırılabilirler (Weinstein vd., 2016). Kompulsif satın alma davranışı ile ilgili Hastalıkların Uluslararası İstatistiksel Sınıflandırması ve İlgili Sağlık Sorunları (ICD-11) kitabında da herhangi bir tanı kategorisi bulunmamaktadır (Brand vd., 2020).

Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde kompulsif satın alma davranış bozukluğunun “bağımlılık davranışlarına bağlı diğer tanımlanmış bir bozukluk” olarak kabul edilebileceği önerilmektedir (Müller vd., 2019; Weinstein vd., 2016). Kompulsif satın alma davranışında çevrimiçi olarak yapılan ve çevrimiçi olarak yapılmayan satın alma arasında farklılıklar göz önüne alındığında (Müller vd., 2019; Trotzke vd., 2015) tanı kriterlerini belirlerken çevrimiçi olarak yapılan satın alma davranışı ve çevrimiçi olarak yapılmayan satın alma davranışını ayırt etmenin gerekli olduğu ifade edilmektedir (Kiraly ve Demetrovics, 2017).

Kompulsif satın alma davranışı gerçekleştiren bireyler kontrollü satın alma davranışı gerçekleştiren bireylerden daha fazla çevrimiçi alışverişi tercih ederler (Kukar-Kinney vd., 2009). Kompulsif satın alma davranışını çevrimiçi şekilde gerçekleştiren bireyler satın alma davranışı gerçekleştirirken yaşadıkları hazzı tek başına yaşamayı tercih edebilmektedirler (Black, 2007). Kompulsif satın alma davranışına sahip kişiler satın alma davranışını gerçekleştirirken başkaları tarafından görülmekten kaçınmak istemeleri sebebiyle kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına yönelmekte olduğu öne sürülmektedir (Lee ve Park, 2008). Ayrıca bireylerde kompulsif satın alma davranışının bir sonucu olarak kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gelişebilmektedir (Kaur vd., 2019).

2.1.2. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı

İnternet kullanımının artmasıyla beraber bireylerin sosyal hayatlarında da değişiklikler meydana gelmektedir. Bu değişikliklerden birisi de çevrimiçi satın alma davranışının artışı olarak ifade edilmektedir. Son yıllarda birçok birey mağaza alışverişi yerine çevrimiçi alışverişi tercih edebilmektedirler (Müller vd., 2021). Çevrimiçi satın alma davranışı veya çevrimiçi alışveriş interneti kullanarak ürün alıp satma olarak tanımlanmaktadır (Shih, 2004).

Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı; bireyin yaşamının birçok önemli alanında ekonomik, sosyal ve duygusal olarak olumsuz sonuçlar yaşamasına rağmen kontrol edemediği ve devam ettirdiği kompulsif satın alma davranışları ile karakterize edilen teknolojik bir yönü olan bağımlılık olarak ifade edilmektedir (Rose ve Dhandayudham, 2014; Müller vd., 2021).

Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı diğer davranışsal bağımlılık tanımlarına da atıfta bulunarak; ekonomik, sosyal ve duygusal sorunlarla ilişkili sonuçlara yol açan, internet üzerinden aşırı, kompulsif ve sorunlu alışveriş davranışı eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Griffiths, 2005). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmekte olan bireyler, olumsuz sonuçlarına rağmen aşırı çevrimiçi alışveriş davranışlarını kontrol etmekte başarısız olmaktadır (Zhao vd., 2017).

Çevrimiçi satın alma daha kolay ve erişilebilir olması nedeniyle kompulsif olarak çevrimiçi satın alma davranışının ortaya çıkması konusunda bireyler için daha fazla risk ifade etmektedir (Adamczyk, 2021). Çevrimiçi satın almanın ürün fiyatlarını karşılaştırabilme, mağazadan daha fazla ürün içeriğine sahip olması, gün içerisinde istenilen saat diliminde satın alma davranışı gerçekleştirme fırsatı sunması gibi imkanlar bireylerin bu davranışı gerçekleştirme sıklığının artmasına sebep olabilmektedir (Dittmar vd., 2007). Problemlerli internet kullanımına sahip olan bireylerin (Mueller vd., 2011; Fineberg vd., 2018; Ionnidis vd., 2018; Sharif vd. 2021) ve sosyal medya uygulamalarında daha fazla vakit geçiren bireylerin (Pahlevansharif ve Khanekharab, 2017) kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını daha fazla gerçekleştirdikleri ifade edilmektedir.

İnternet hızının gelişmesi ve mobil ödeme teknolojileri gibi imkanlar bireyler için ilk tercih olabilecek alışveriş sitelerine kolay erişim imkanı sunmaktadır. Örneğin ofiste, okulda, toplantılarda, toplu taşıma araçlarında ve hatta gece saatlerinde çeşitli web mağazalarında aşırı gezinme, mağaza içi kompulsif satın alma davranışına göre daha fazla kişisel, sosyal ve mesleki sorunların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir (Müller vd., 2022). Çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirme imkanının artmasıyla birlikte internetten satın alma davranışını kompulsif olarak göstermeye bağlı bozukluklar da ortaya çıkmaktadır (Savcı vd., 2021).

Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gösteren bireyler yaşadıkları satın alma dürtüsüne engel olmak konusunda zorlanmaktadır (Müller vd., 2021). Bireylerin yaşadıkları olumsuz duyguları hafifletmek veya kişilerarası çatışmalardan kaçmak için duygusal ve kimlik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çevrimiçi satın alma davranışını gerçekleştirdikleri ifade edilmektedir (Müller vd., 2020). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gösteren bireyler satın alma sürecinin kendisine bağımlılık geliştirmektedirler. Satın alma davranışı için yoğun şekilde istek duymaktadırlar ve bu davranışının sonuçlarını görmezden gelme eğilimi içerisindeydirler (Lo ve Harvey, 2012). Stres ve kaygı ile baş etme yöntemi olarak sürekli para

harcama davranışı gerçekleştirildiğinde, kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı, bağımlılık oluşturan satın alma işlemine dönüşebilmektedir (Günüç ve Doğan Keskin, 2016).

Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı Sohn ve Choi (2014) tarafından beş aşamada gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu aşamala aşağıda belirtilen şekilde açıklanmaktadır.

1. Birinci Aşama: Bu aşama “Retail Terapi” olarak ifade edilmektedir. Bireyin üzerinde kontrol sahibi olamadığı stres verici durumlar ve daha fazla kişisel olaylar ile baş etme sürecinde üzerinde kontrol sahibi olabildiğini düşündüğü satın alma davranışını sergilediği gözlenmektedir.

2. İkinci Aşama: Bu aşamada birey çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdikçe bağımsızlık ve özgürlük duygusu elde etmektedir.

3. Üçüncü Aşama: Bu aşamada birey maddi sıkıntılar ve ailevi problemler yaşamaya başlamakta fakat çevrimiçi satın alma davranışı artmaya devam etmektedir.

4. Dördüncü Aşama: Bu aşamada çevrimiçi satın alma davranışı kompulsif ve dürtüsel bir hale dönüşmektedir.

5. Beşinci Aşama: Kompulsif satın alma davranışı belirgin hale gelmekte ve artık bir bağımlılık davranışına dönüşmektedir.

Çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştiren bireylerin büyük çoğunluğu aslında bu davranışı kompulsif olarak gerçekleştirdiklerinin ve bağımlılık düzeyinde olduğunun farkında değildirler. Bu sebeple, bu tür bağımlılık davranışlarının erken dönemde tespit edilmesinin önemli olduğu ifade edilmektedir (Nawodya ve Kumara, 2022).

2.1.3. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı Tanı Kriterleri

Davranışsal bağımlılık, temel olarak biyolojik, psikolojik, sosyal ve kişisel alanlarda bireyin hayatında ortaya çıkarak işlev bozukluğuna yol açan, patolojik olarak ödül alma ve/veya rahatlamanın bir davranış aracılığı ile gerçekleştirilmesidir (Colon-Rivera, 2020). Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabında (DSM-5) yer alan tek davranışsal bağımlılığın kumar bozukluğu olduğu bilinmektedir (Andreassen vd., 2015).

Bazı davranışsal bağımlılıkların ruhsal bozuklukların tanısal sınıflaması içerisinde madde dışı bağımlılıkların içerisinde sınıflandırılması ile ilgili tartışmaların var olduğu ifade

edilmektedir. (Karim ve Chaudhri, 2012). Davranışsal olarak bağımlılığa sebep olan ancak tanısal sınıflamalar içerisinde yer almayan davranışlara örnek olarak; oyun oynama bozukluğu (Fisher, 1994; Lemmens vd., 2009), alışveriş bağımlılığı (Clark ve Calleja, 2008; Davenport vd., 2012), egzersiz bağımlılığı (Adams ve Kirkby, 2002), iş bağımlılığı (Andreassen, 2014), internet oyun oynama bozukluğu (Griffiths vd., 2016), problemlili internet kullanımı (Young, 1998; Beard, 2005) ve akıllı telefon bağımlılığı (Chóliz, 2010) örnek olarak verilebilmektedir. Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı da davranışsal bağımlılıklar ile benzer psikolojik ve fizyolojik semptomlara sahip olması sebebiyle bağımlılık potansiyeline sahiptir. Ancak Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabında (DSM-5) ve Hastalıkların Uluslararası İstatistiksel Sınıflandırması ve İlgili Sağlık Sorunları (ICD-11) tanı sınıflaması içerisinde yer almamaktadır (Shaffer vd., 2004).

Black (2007) kompulsif çevrimiçi satın almanın bağımlılık olarak sınıflandırılabilirliğini ifade etmektedir. Clark ve Calleja (2008) kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı tanımlamak için en uygun terimin “bağımlılık” olduğunu belirtmektedir. Lawrence vd., (2014) tarafından ise kompulsif satın alma davranışı; obsesif kompulsif bozukluk (OKB) veya duygudurum bozukluğunun aksine, patolojik kumar oynama davranışı ile benzerlik göstermesinden dolayı bağımlılık olarak adlandırılabilirliği belirtilmektedir.

Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının internet bağımlılığı kategorisi içerisinde sınıflandırılması gerektiğini ifade eden çeşitli çalışmalara rastlanmıştır (Sun ve Wu, 2011; Brand vd., 2014; Griffiths ve Szabo, 2014; Laconi vd., 2015;). Griffiths (2000) ise internette meydana gelen bağımlılığa sebep olan davranışlar ile internete olan bağımlılık arasında ayırım yapmanın önemli olduğunu savunmaktadır. Spesifik olarak, internette aşırı zaman geçiren birçok kişi, ortamın kendisine bağımlı değildir, ancak internet ortamını diğer bağımlılıklarını gerçekleştirmek için kullanmaktadır (Pontes vd., 2015). Bu sebeple kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının internet bağımlılığı kategorisinin içerisinde yer alması gerektiği ifade edilmektedir (Zhao vd., 2017). Ayrıca UCLA Center for Communication Policy (2001) tarafından hazırlanan bir rapora göre, çevrimiçi satın alma davranışı internet kullanım nedenleri arasında en önemli faaliyetlerden biri olarak ifade edilmektedir (Li ve Zhang, 2002). İnternet bağımlılığı kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı için bir ön koşul niteliğinde görülmektedir (Günüç ve Doğan-Keskin, 2016).

İnternet bağımlılığı, yaygın internet bağımlılığı ve spesifik internet bağımlılığı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yaygın internet bağımlılığı, internetin çok boyutlu aşırı kullanımı ile

İlgiliyken, spesifik internet bağımlılığı belirli bir internet uygulamasının aşırı kullanımı ile ifade edilmektedir (Davis, 2001). İnternet kullanımının artmasının ise bireyin hayatında olumsuz etkileri sebep olabilmektedir. Alanyazını incelendiğinde uzun süreli internet kullanımının akıllı telefon bağımlılığı (Traş ve Öztemel, 2019), internette oyun oynama bozukluğu (Arıcak vd., 2018; Traş, 2019; Ekşi vd., 2020), Facebook yoğunluğu (Traş vd., 2019) gibi bağımlılık yapabilecek davranışlara zemin hazırladığı görülmektedir. Bağımlılık yapıcı özelliği olan en sık kullanılan uygulamalar sosyal ağ siteleri, çevrimiçi oyun, çevrimiçi kumar ve çevrimiçi alışveriş siteleridir (Brand vd., 2014). Çevrimiçi satın alma davranışı ise spesifik internet bağımlılığı olarak kabul edilmektedir (Kindermann, 2015).

Andreassen vd. (2015), kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile ilgili kriterler belirlemişlerdir. Bu kriterler; belirginlik, ruh hali değişikliği, tolerans, geri çekilme, çatışma ve nüks olarak ifade edilmektedir.

1. Belirginlik: Bireyin kompulsif satın alma davranışı ile sürekli meşgul olması ve bu davranışın hayatındaki en önemli aktivite haline gelmesi olarak ifade edilmektedir.

2. Duygu durum değişikliği: Olumsuz duygu ve durumlar ile başa çıkma stratejisi olarak çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirilmeyi ifade etmektedir.

3. Tolerans: Bireyin ruh hali değişikliği yaşadıkça, artan miktarda çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmesini ifade etmektedir.

4. Geri çekilme: Çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirilmediğinde veya ciddi şekilde azaltıldığında bireyde meydana gelen olumsuz duyguları veya olumsuz fiziksel etkiyi ifade etmektedir.

5. Çatışma: Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı sebebiyle bireyin hayatının diğer alanlarında ortaya çıkan problemleri ifade etmektedir.

6. Nüks etme: Kompulsif olarak meydana gelen davranışı bıraktıktan sonra davranışın artarak tekrar sergilemesini ifade etmektedir.

Andreassen vd. (2015), tarafından ifade edilen bu kriterler bireyde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının var olması ile ilgili kriterler olarak belirlenmiştir (Manchiraju vd., 2017; Zhao, 2017).

Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının varlığını ve derecesini ölçmek için alanyazında geliştirilen ölçekler bulunmaktadır. Zhao vd., (2017) tarafından geliştirilen Çevrimiçi Alışveriş Bağımlılığı Ölçeği, Manchiraju vd., (2017) tarafından geliştirilen Kompulsif Çevrimiçi Alışveriş Ölçeği, Kutlu vd., (2021) tarafından geliştirilen Türk kültürü için Çevrimiçi Alışveriş Arzusu Ölçeği kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının varlığını ve derecesini ölçmek için geliştirilen ölçekler olarak alanyazında yer almaktadır.

2.1.4. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışının Nedenleri

Bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını gerçekleştirmeye ihtiyaç duymasına sebep olan çeşitli durumlar bulunabilmektedir. Çevrimiçi satın alma, bireylere avantajlar sağlamanın yanı sıra daha düşük fiyat arama ve ürün karşılaştırma imkânı da sunmaktadır (Günüç ve Doğan-Keskin, 2016). 11 ülkede gerçekleştirilen çevrimiçi satın alma davranışını gerçekleştirme sebepleri anketi sonuçlarına göre Türkiye, Fransa ve İngiltere'deki tüketiciler çevrimiçi satın almayı tercih etme sebeplerinin çevrimiçi sitelerde yapılan kampanyalar olarak belirtmişlerdir (Eroğlu, 2014). Kişisel faktörlerin ve reklama yönelik tutumların da kompulsif satın alma eğilimleri üzerinde etkisinin olduğu ifade edilmektedir (Yüksel ve Eroğlu, 2015). Bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına sahip olma sebeplerinden birinin de “tüm dünya bana hizmet ediyor” duygusu olabileceği belirtilmektedir (Hou ve Yang, 2021).

Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına sebep olan haz odaklı faktörler bulunmaktadır (Cheema vd., 2013). Haz odaklı bireyler sadece bilgi toplamak için değil, aynı zamanda heyecan, eğlence, mizah, kaçınma, fantezi, macera gibi duyguları yaşamak için de satın alma davranışını gerçekleştirmektedirler (Günüç ve Doğan-Keskin, 2016). Stres, kaygı ve depresyon da kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının nedenleri arasında ifade edilmektedir (Workman ve Paper, 2010; Yüksel ve Eroğlu, 2015, Traş ve Yakıcı; 2023). İnternette alışverişinin tercih edilmesinin nedenlerinden biri ise bireylerin çevrimiçi satın alma davranışını bir eğlence biçimi olarak görmesi ve dış etkenlerin de etkisi altında kalarak alışveriş ile ilgili dürtülerini kontrol etmekte zorlanarak bu davranışı kompulsif hale getirmesidir (Günüç ve Doğan-Keskin, 2016). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının nedenleri olarak yaşam doyumunun düşük olması, problemlili internet kullanımının mevcut olması, bireylerin öz-saygılarının düşük olması gibi faktörler de ifade edilmektedir (Deniz, 2020). Bireylerin internet bağımlılığına sahip olmasının ise kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını artıracak ifade edilmektedir (Patwardhan ve Yang, 2003).

Günüç ve Doğan-Keskin (2016) kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına sebep olacak dört faktör belirlemiştir. Bu faktörler;

1. Haz odaklı dürtüler: Zevk, rahatlama, mutluluk, eğlence,

2. Motivasyonel dürtüler: Ucuz ürünlerin varlığı, geniş seçim imkanı, promosyonlar ve ürünleri karşılaştırma seçeneği,

3. Teknolojik faktörler: Alışveriş sitesi uygulamalarının kolay kullanımı ve pratikliği,

4. Psikolojik faktörler: Stres, can sıkıntısı vb. olarak ifade edilmektedir.

Cheung vd., (2005), kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını etkileyen iç ve dış faktörler tanımlamaktadır. Bu faktörler, bireysel alışveriş yapan kişinin internet ortamına karşı olumlu tutumu, kişisel motivasyonları, risk algıları ve yenilikçilik gibi içsel özellikleri ve internet ortamının kendisinden kaynaklanan kolaylık, kullanım kolaylığı, algılanan kullanılabilirlik, kontrol ve keyif gibi dış faydaları içermektedir (Cheung ve diğerleri, 2005). Duygu düzenleme güçlüğüne internet bağımlılığını artırmada etkili olduğu ve bunun da kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını artırdığı ifade edilmektedir (Roberts ve Pirog, 2012). Öz düzenleme becerisinin zayıf olması da kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının sebepleri arasında olarak gösterilmektedir (La Rose ve Eastin, 2002).

Rose ve Dhandayudham (2014) tarafından kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını neden olan yedi değişken belirlenerek bir kavramsal model oluşturulmuştur. Bu değişkenler; düşük benlik saygısı, düşük öz düzenleme, olumsuz duygusal durum, haz, kadın cinsiyet, sosyal anonimlik ve bilişsel aşırı yük.

1. Düşük Benlik Saygısı: Benlik saygısı düşük olan bireyler tekrarlayan davranışın ödülü veya sonucu ile kendilerini rahatlamayı amaçlamaktadırlar. Bu bireyler çevrimiçi satın alma sürecinin bu tür duygulardan kurtulmayı sağladığını düşündükleri için düşük benlik saygısı olan bireyler kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının sebeplerinden biri olduğu ifade edilmektedir.

2. Düşük Öz-Düzenleme: Düşük öz-düzenleme becerine sahip bireylerin, kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını kontrol etmekte güçlük yaşamaları sebebiyle bu davranışın sebeplerinden birinin düşük öz-düzenleme becerisi olduğu ifade edilmektedir.

3. Olumsuz Duygusal Durum: Satın alma davranışının kaygı ve stresi azalttığı ifade edilmektedir (Davenport vd., 2012). Çevrimiçi satın alma ise erişimin kolaylığı ve anlık yaşanan haz gibi durumlar sebebiyle yaşanan olumsuz duygusal durumun azaltılması için bireyler tarafından kullanılmaktadır. Bu sebeple kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını sebeplerinden biri bireyin olumsuz duygusal durumlar yaşaması olarak ifade edilmektedir.

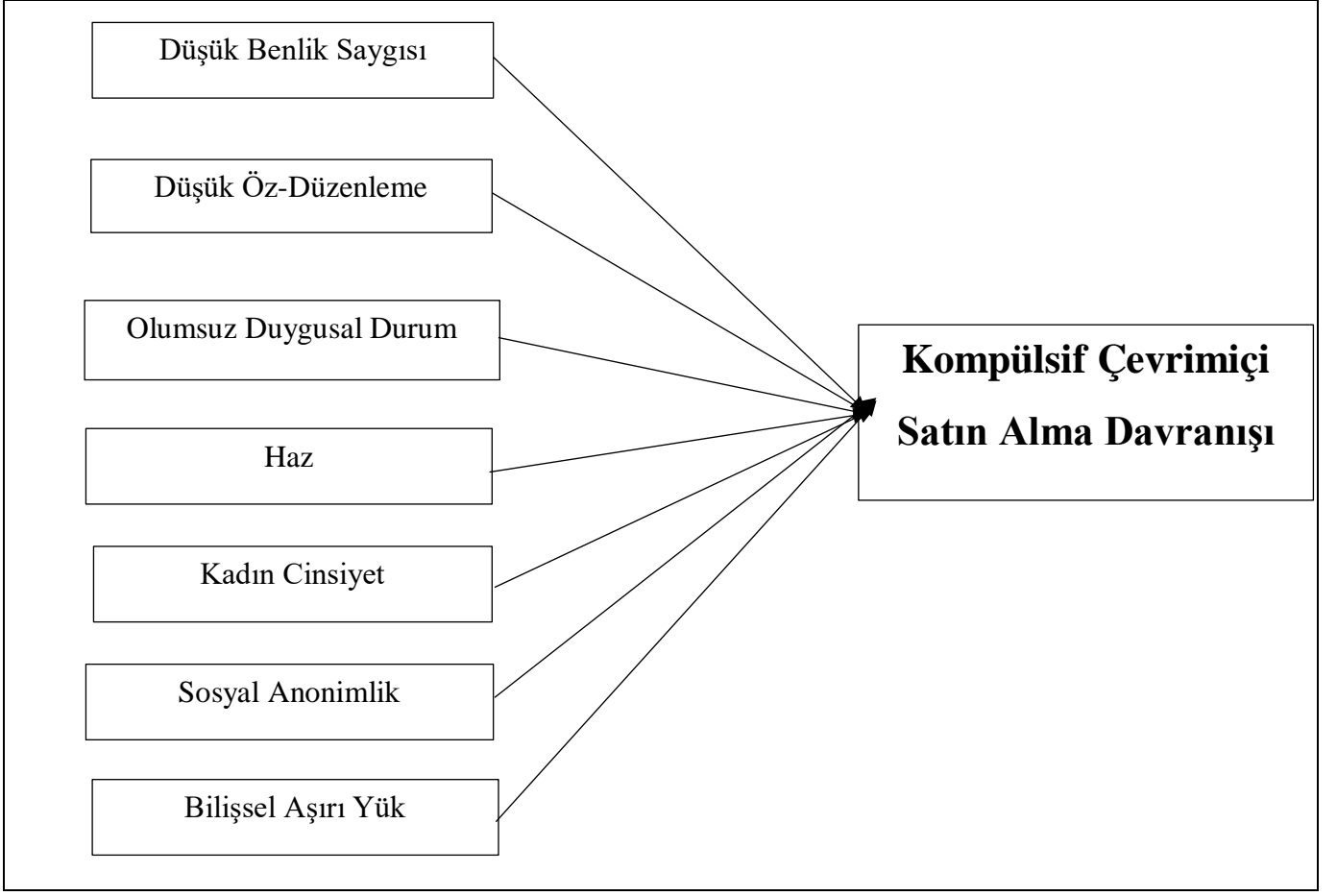
4. Haz: Bireylerin satın alma davranışı gerçekleştirdikten sonra yaşadıkları haz duygusunun bu davranışı devam ettirme sıklığını artırdığı görülmektedir (Davenport vd., 2012). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının sebeplerinden biri olarak satın alma davranışı gerçekleştikten sonra bireylerde meydana gelen haz davranışının önemli olduğu belirtilmiştir.

5. Kadın Cinsiyet: Yapılan araştırmalarda kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının kadınlar tarafından daha yoğun şekilde gerçekleştirdiğinde dair bulguların var olduğu görülmektedir (Davenport vd., 2012; Pratarelli ve Browne, 2002). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının sebeplerinden biri olarak kadın cinsiyet faktörü ifade edilmektedir.

6. Sosyal Anonimlik: Çevrimiçi satın alma bireyler tarafından genellikle yalnız olarak gerçekleştirilir ve önemli bir özelliği, alışveriş ortamının sosyal olarak anonim olması yani alışveriş yapan kişinin başkaları tarafından kim olduğunun bilinmemesidir. Satın alma davranışı gerçekleştiren kişinin bu davranışı başkalarından gizli tutmasına olanak tanıyan çevrimiçi satın alma davranışının imkan sağladığı sosyal anonimlik bireyleri çevrimiçi satın alma davranışına teşvik edebilmektedir (Lejoyeux ve Weinstein, 2010). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının sebeplerinden birinin sosyal anonimlik olduğu ifade edilmektedir.

7. Bilişsel Aşırı Yük: Bireyin bir alandaki bilişsel yükünün artması, başka bir alanda kendini kontrol etmekte zorlanmasına sebep olabilmektedir. Çevrimiçi alışveriş sitelerinin bilişsel uyarımının bireyin bilişsel yükünü artıracak ve bu durumun bireyde bilişsel öz kontrol eksikliğine yol açabileceği ifade edilmektedir. Bu sebeple kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının sebeplerinden birinin bilişsel aşırı yük olduğu ifade edilmektedir.

Rose ve Dhandayudham (2014) tarafından kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını neden olan yedi değişken belirlenerek oluşturulan kavramsal model Şekil 2.1’de ifade edilmektedir.

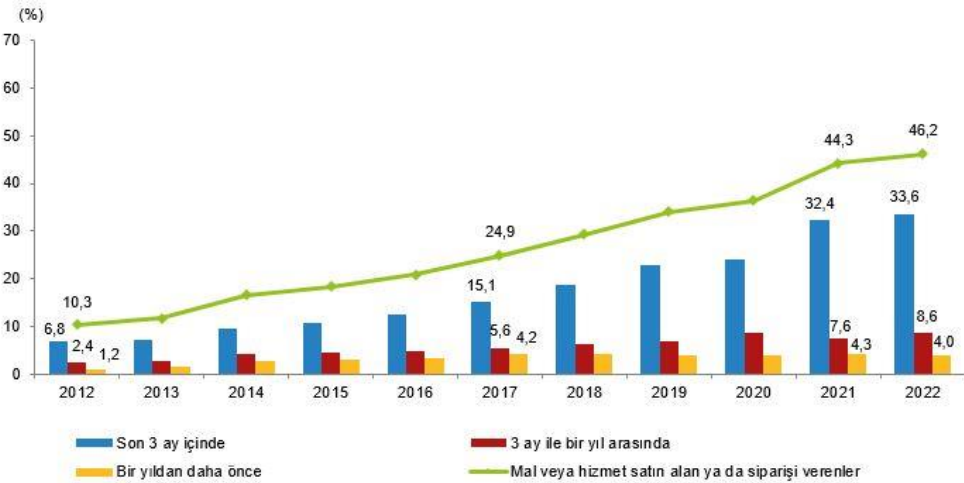

Şekil 2.1. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı Kavramsal Model

Davis (1989) tarafından internet teknolojisi kullanım davranışını açıklamak için Teknoloji Kabul Modeli (TKM) geliştirilmiştir. TKM temel olarak iki ana faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler; algılanan fayda ve algılanan kullanım kolaylığı olarak ifade edilmektedir (Davis, 1989). Tong (2010) ise geliştirilen bu modelin çevrimiçi alışveriş davranışının nedenlerini açıklamak için en etkin ve yaygın olarak kullanılan modellerden biri olduğunu ifade etmektedir. Algılanan fayda; bireyin yeni bir teknolojiyi kullanmanın günlük ve iş hayatında kazanımlar elde etmesine yardımcı olacağına dair algısıdır. Algılanan kullanım kolaylığı ise; bireyin yeni bir sistemi veya teknolojiyi benimsemeye maliyet veya çabanın daha az olmasına ilişkin algısıdır (Cheema vd., 2013). Algılanan fayda ve algılanan kullanım kolaylığı bireylerin çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmesinin sebepleri olarak ifade edilmektedir (Monswé vd., 2004).

2.1.5. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı İle İlgili İstatistikler

16-74 yaş grubundaki internet kullanan bireylerin internet üzerinden özel kullanım amacıyla mal veya hizmet satın alma ya da sipariş verme oranı, 2021 yılında %44,3 iken 2022 yılında %46,2 olarak artış göstermiştir. Cinsiyete göre internet üzerinden mal veya hizmet satın alma ya da sipariş verme oranı incelendiğinde ise; erkeklerde %49,7 iken kadınlarda %42,7 olmuştur. İnternet üzerinden 2022 yılının ilk 3 ayı içerisinde mal veya hizmet satın alan ya da sipariş veren bireylerin en fazla satın aldığı ürün %71,3 ile giyim, ayakkabı ve aksesuar ürünleri olmuştur. Bu oranı, %50,2 ile fast food zincirlerinden yapılan teslimatlar, %41,9 ile gıda ürünleri, %28,7 ile temizlik ürünleri, kişisel bakım malzemeleri ve %27,4 ile kozmetik, güzellik ve sağlık ürünleri takip etmektedir. İnternet üzerinden en fazla satın alınan ürün türleri cinsiyete görede incelenmiştir. Erkeklerin %64,7 ile giyim, ayakkabı ve aksesuar, %51,1 ile fast food zincirlerinden yapılan teslimatlar ve %40,9 ile gıda ürünleri satın aldığı görülmektedir. Kadınların ise %78,4 ile giyim, ayakkabı ve aksesuar, %49,2 ile fast food zincirlerinden yapılan teslimatlar ve %43,0 ile gıda ürünleri satın aldığı görülmektedir (TÜİK, 2022).

Şekil 2.2. TÜİK 2022

Şekil 2.2’de 2012-2022 yılları arasında internetten ürün sipariş verme oranının her yıl artış gösterdiği görülmektedir.

Global sosyal medya ajansı We Are Social tarafından yayınlanan “Dijital 2022 Türkiye” raporuna göre ise; Türkiye’de internet kullanım oranı nüfusun %91,4’ünü oluşturmaktadır. 16-64 yaş grubundaki bireylerin günlük internet kullanımının ortalama 8 saat olduğu belirlenmiştir. 16-64 yaş grubundaki bireylerin %64’ünün çevrimiçi olarak ürün satın aldığı ifade edilmektedir.

Çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirme sebeplerine bakıldığında ise bireylerin %62,3'ünün ücretsiz teslimat, %51,9'unun kolay iade, %41,5'inin kuponlar ve indirimler, %38,1'inin hızlı ve kolay kontrol işlemi, %37,5'inin ertesi gün teslimat, %28,8'inin teslimatta nakit ödeme yapılabilmesi, %28,6'sının sosyal medyada birçok "beğeni" veya iyi yorum, %27,4'ünün sadakat puanları, %24,1'i ürün veya şirketin çevre dostu olduğunu bilmek, %23,4'ünün misafir satın alma (üyelik gerekli değildir), %22,7'sinin ücretsiz kurulum seçeneği, %19,8'inin şirketle konuşmak için sohbet kutusu, %18'inin özel içerik veya hizmetler olarak ifade ettikleri belirtilmiştir. 16-64 yaş grubundaki bireylerin çevrimiçi aktivitelerine bakıldığında ise %68,2'sinin çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmeden önce marka araştırması yaptıkları, %64,2'sinin son 30 günde bir marka web sitesini ziyaret ettikleri belirtilmektedir (We Are Social, 2022).

2.1.6. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Li vd. (2023), Çin'de üniversite öğrencileri üzerinde stres ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasında sosyal desteğin aracı rolü incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre üniversite öğrencilerinin stres düzeyleri ile çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasında pozitif yönde bir ilişki elde edilmiştir. Ayrıca stres ve alışveriş bağımlılığı arasında sosyal desteğin aracı rolü olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Sosyal destek, üniversite öğrencileri için çevrimiçi alışveriş bağımlılığına karşı koruyucu bir faktör olarak ifade edilmektedir.

Duong ve Liaw (2022) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının sebeplerini belirlemeye yönelik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre öğrencilerin günlük internet kullanım sürelerinin ve günlük çevrimiçi alışveriş sıklığının artmasının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına sebep olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Topino vd. (2022), tarafından yetişkin bireyler üzerinde bağlanma tarzları ve kompulsif çevrimiçi alışveriş arasındaki ilişkide ailevi ilişkilerinin aracı rolü incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre güvenli bağlanma gerçekleştiren bireylerin kompulsif çevrimiçi alışveriş gerçekleştirmedikleri, kaygılı ve güvensiz bağlanan bireylerin ise kompulsif çevrimiçi alışveriş gerçekleştirdikleri bulgusu elde edilmiştir. Kaçınan bağlanma stiline ise kompulsif çevrimiçi alışveriş davranışı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı

görülmektedir. Güvenli bağlanma ve olumlu aile içi ilişkilerinin kompulsif çevrimiçi alışveriş davranışı için koruyucu bir faktör olduğu ifade edilmektedir.

Liu vd. (2022), tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde belirsizlikle baş etme stratejisi ve cinsiyetin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre genç yetişkin bireylerin belirsizlikle baş etme stratejisi olarak kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdikleri bulgusunun elde edildiği görülmektedir. Belirsizlik ile baş etme durumunda kalma kadınları kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını gerçekleştirmesinde savunmasız hale getirebilirken, erkeklerin çevrimiçi satın alma davranışları üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı ifade edilmektedir.

Xu vd. (2022), tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde internetten alışveriş gerçekleştirmenin ve kredi kartı kullanımının kompulsif çevrimiçi satın almada cinsiyet farklılıkları üzerindeki etkisi incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmede cinsiyetin bir etkisinin olmadığı, kredi kartı kullanımına sahip olmanın ise kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını artırdığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Puiras vd. (2022), tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde Kanada örneğinde COVID-19 pandemi döneminde alışveriş davranışlarında meydana gelen değişiklikler ile ilgili bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre kadın bireylerin ve gelir düzeyi düşük olan genç yetişkinlerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını daha fazla gerçekleştirme olasılığının yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca pandemi döneminden itibaren genç yetişkin bireylerin çevrimiçi satın alma davranışını gerçekleştirmelerinde artış olduğu ifade edilmektedir.

Kova'cs vd. (2022), tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışları ile COVID-19 stresi arasındaki ilişkide duygu düzenleme becerilerinin aracılık rolü incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre COVID-19 stresi yaşayan bireylerin olumsuz duygusal başa çıkma becerilerini kullandıklarında kompulsif çevrimiçi satın alma davranışlarında artış meydana gelmekte olduğu bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Grazhda vd. (2022), tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde internet bağımlılığı ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre internet bağımlılığı

artttıkça kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının da artmakta olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca kadınların kompülsif çevrimiçi satın alma davranışını erkeklere göre daha yüksek düzeyde gerçekleştirdikleri ifade edilmektedir.

She vd. (2021), tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde sosyal ağ sitelerinin aşırı kullanımı ve ekonomik refah arasındaki ilişkide kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının aracı rolünün incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı ile sosyal ağ sitelerinin aşırı kullanımı arasında pozitif yönde bir ilişki elde edilmiştir. Ayrıca sosyal ağ sitelerinin aşırı kullanımı ve ekonomik refah arasındaki ilişkide kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir. Sosyal ağ sitelerinin aşırı kullanımı bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışını artırmakta bu durum ise ekonomik refahın azalmasına sebep olmaktadır.

Adamczyk vd. (2020), tarafından Polonya'da evli veya romantik ilişkisi olan bireyler üzerinde kompülsif çevrimiçi satın alma davranışları ile ilgili bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre en fazla kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının 18-35 yaş grubunda genç yetişkin bireyler tarafından daha fazla gerçekleştirildiği bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı ile benlik saygısı arasında negatif yönlü ilişki elde edilmiştir.

Kaur vd. (2019), tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde kompülsif satın alma ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre kompülsif satın alma davranışı ile çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca çalışma grubundaki genç yetişkin bireylerin %31,5'inin satın alma davranışına karşı koyamamakta olduğu ve %21,5'inin borcu olmasına rağmen alışveriş yapmaya devam ettiği sonucunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Tanoto ve Evelyn (2019) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde ekonomik bilgi, ekonomik refah ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre ekonomik bilgi ve ekonomik refah ile çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasında pozitif ilişki elde edilmiştir. Ekonomik bilgisi fazla olan ve ekonomik refaha sahip olan bireylerin çevrimiçi alışveriş bağımlılığına sahip olduğu ifade edilmektedir.

Sharif ve Yeoh (2018) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde sosyal ağ kullanımı ve kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre genç yetişkin bireylerin sosyal ağ kullanımlarının kompülsif çevrimiçi satın alma davranışlarını artırdığı bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca aşırı sosyal ağ kullanımı ile kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı arasındaki ilişkide satın alma gücü, maddi güvensizlik ve maddi kaygının aracı rolü olduğu ifade edilmektedir.

2.1.7. Kompülsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Aslan (2023) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde; benlik saygısı ve kontrolsüz kredi kartı kullanımının çevrimiçi alışveriş bağımlılığı üzerinde olan etkisi incelemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda internette geçirilen sürenin artmasının bireylerde çevrimiçi alışveriş bağımlılığına sebep olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca genç yetişkin bireyler benlik saygılarını arttırmak için daha fazla tüketime yönelebilmektedir ve bu nedenle kredi kartlarını kontrolsüz bir şekilde kullanabildikleri sonucu elde edilmiştir.

Traş ve Yakıcı (2023) tarafından 18 yaş ve üzeri bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı ile depresyon, anksiyete, stres düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek için bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonuçlarına göre bireylerin depresyon, anksiyete ve stres düzeyleri arttıkça kompülsif çevrimiçi satın alma davranışlarında bir artış meydana gelmektedir. Ayrıca kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının cinsiyete ve algılanan gelir düzeyine göre farklılaşmadığı bulgusunda elde edildiği ifade edilmektedir.

Bayazıt ve Saygılı-Akkaya (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde bireylerin satın alma davranışları incelenmesi amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonuçlarına göre bireylerin salgın döneminde zaman tasarrufu ve satın almanın daha pratik olarak gerçekleştirilmesi sebebiyle çevrimiçi satın almayı tercih ettikleri ifade edilmektedir. Çevrimiçi olarak en çok talep gören ürünlerin sırasıyla giyim, kişisel bakım, elektronik ürünler ve gıda ürünleri olduğu belirtilmektedir. Ayrıca panik satın alma davranışının bireylerde kompülsif çevrimiçi satın alma davranışını artırdığı ifade edilmektedir.

Tabak ve Kahraman (2022) tarafından genç yetişkin bireylerde sosyal görünüş kaygısının kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerindeki etkisi incelenmesi amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonuçlarına göre sosyal görünüş kaygısının kompülsif

çevrimiçi satın alma davranışını artırdığı ve kadınların sosyal görünüş kaygısı ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarının daha yüksek olduğu bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Celep ve Çorumlu (2022) tarafından internet ve sosyal medya kullanıcısı bireyler üzerinde nomofobik eğilimler, sosyal medya kullanım yoğunluğunu ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranış arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonuçlarına göre sosyal medyanın yoğun olarak kullanılması ve nomofobik eğilimlerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını artırdığı sonucuna ulaşıldığı ifade edilmektedir.

Gezgin-Yazıcı ve Didin (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını etkileyen faktörlerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre genç yetişkin bireylerin eğitim düzeyinin, boş zamanı değerlendirme etkinliklerinin, interneti en çok kullanma sebebinin, internet alışverişinde en çok tercih edilen ürünün ve bireyin sigara içme durumunun kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını etkilediği ifade edilmektedir.

Erçoşkun ve Sağtaş (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde mental iyi oluş hali ve çevrimiçi anlık satın alma davranışı arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre mental iyi oluş ile çevrimiçi anlık satın alma davranışı arasındaki ilişkide algılanan fayda ve algılanan hazzın aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Leblebicioğlu ve Aysuna-Türkyılmaz (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde bireyler üzerinde çevrimiçi alışveriş bağımlılığı ve internet bağımlılığı arasındaki ilişkide COVID-19 pandemisi anksiyetisinin düzenleyici rolünün incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre internet bağımlılığının çevrimiçi alışveriş bağımlılığı boyutlarını arasındaki ilişkide COVID-19 pandemisinin oluşturduğu anksiyetenin olumsuz düzenleyici rolü olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bireylerin COVID-19 kaygısı arttıkça internet bağımlılığı ve online alışveriş bağımlılık davranışlarının da arttığı ifade edilmektedir.

Sarıgedik ve Ölmez (2021) tarafından yetişkin bireyler üzerinde COVID-19 pandemi döneminde koronavirüs kaygısı, internetten hastalıklar ile ilgili bilgi arama davranışı ve çevrimiçi alışveriş arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre koronavirüs kaygısı yaşayan bireyler ve internetten hastalıklar ile

ilgili bilgi arama davranışını yoğun şekilde gerçekleştiren bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını yoğun şekilde yaşadıkları sonucu ifade edilmektedir.

Seyfi vd. (2021), tarafından 18 yaş ve üstü bireyler üzerinde COVID-19 pandemi döneminde sosyal medya pazarlama aktiviteleri ile kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasındaki ilişkide COVID-19 korkusunun aracı rolünün incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre bireylerin COVID-19 korkusunun sosyal medya pazarlama aktiviteleri ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasındaki ilişkide aracı bir rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Deniz (2020) tarafından üniversite öğrencilerinde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına etki eden faktörler yapısal eşitlik modellemesi ile incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre yaşam doyumu, öz-saygı ve problemler cep telefonu kullanımının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını etkilediği bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir. Ayrıca yaşam doyumu ve çevrimiçi kompulsif satın alma davranışı arasındaki ilişkide öz-saygı kısmi aracı rol oynamaktadır. İnternet kullanım süresinin artmasının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını artırma olasılığının olduğu ifade edilmektedir.

Yakın ve Aytekin (2019) tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde internet bağımlılığının çevrimiçi kompulsif satın alma ve çevrimiçi anlık satın alma davranışları arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre internet bağımlılığı ile çevrimiçi kompulsif satın alma ve çevrimiçi anlık satın alma davranışları arasında pozitif yönde ilişki elde edilmiştir. Ayrıca çevrimiçi kompulsif satın alma ve çevrimiçi anlık satın alma davranışları arasında pozitif yönde bir ilişki elde edilmiştir. İnternet bağımlılığının ve çevrimiçi anlık satın alma davranışının bireylerde çevrimiçi kompulsif satın alma davranışına sebep olabileceği ifade edilmektedir.

2.2. Travma Sonrası Bilişler

Bu bölümde travma, biliş, travma sonrası bilişler, travma sonrası bilişler kuramsal temel, travma sonrası bilişler ile ilgili yurt dışında ve yurt içinde yapılan çalışmalara yer verilmektedir.

2.2.1. Travma

Travmatik olay tahmin edilemez bir şekilde meydana gelmektedir ve birey üzerinde yoğun bir çaresizlik hissi oluşturmaktadır (Brewin ve Holmes, 2003). Travmatik olay günlük

yaşamı sekteye uğratan, bireyde korku uyandıran, aniden ortaya çıkan ve bir tehdidin algılandığı durumlar olarak ifade edilmektedir (Black vd., 2012). DSM- 5'e göre travma, ölüm veya ölüm tehdidi içeren olayların yaşanması, başkalarının yaşadığı olumsuz olaylara tanıklık edilmesi, ağır yaralanma veya cinsel saldırı içeren olayların doğrudan birey tarafından yaşanması, olumsuz bir olayın aile ve yakın arkadaş çevresinden birinin başına gelmiş olduğunun öğrenilmesi şeklinde bireylerin travmatik olaylara tekrarlayıcı olarak maruz kalması şeklinde tanımlanmaktadır (APA, 2013).

Travma; akut travma, kronik travma ve kompleks travmalar olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Akut travma, tek bir olay kaynaklıdır; örneğin; yangın, deprem; kronik travma, tekrarlayan ve süreğen şekildedir, örneğin aile içi yaşanan şiddet; kompleks travma ise birden fazla travmatik olayların aynı anda yaşanmasıdır, örneğin ihmal ve istismar (De Thierry, 2015). Travmatik olaylar bireysel olduğu gibi kitlesel olarak da gerçekleşebilmektedir. Depremler, salgın hastalıklar, zorunlu göç, savaş gibi durumlar kitlesel nitelikte yaşanan travmalar olarak ifade edilmektedir (Turan ve Tanacıoğlu-Aydın, 2021). Travmatik olaylar bireylerin baş etme kapasitelerini aştığında birey için travmatik hale gelmektedir (Hathaway vd., 2010). Travmanın sadece olayın kendisi ile değil bireyin travmatik olayı nasıl algıladığı ve olayı nasıl anlamlandırıldığı ile ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Yaşanılan travmatik olayın birey üzerindeki etkisini bireyin baş etme kapasitesi ve kontrol duygusunu kazanmasına yardımcı olacak kaynakların varlığı belirlemektedir (Turan ve Tanacıoğlu-Aydın, 2021).

Travmatik olaylara maruz kalmanın bireylerin fiziksel ve zihinsel sağlığı etkilediği açıkça ifade edilmektedir (Artime vd., 2019; Benjet vd., 2016). Travmatik olaylar, bireyin fiziksel sağlığı, dış görünüşü, mesleki ve maddi durumu dahil olmak üzere yaşamın birçok alanında uzun vadeli olumsuz etkiler bırakabilmektedir (Ehlers ve Clark, 2000). Travmatik olay yaşayan bireylerde; zorlayıcı anılar ve geçmişe dönüşler, sinirlilik ve ruh hali dalgalanmaları, konsantrasyon eksikliği ve uyuşukluk gibi semptomlar olaydan kısa bir süre sonra bireyde görülen yaygın tepkilerdir. Bireyler bu semptomları iyileşme sürecinin normal bir parçası olarak görmediklerinde fiziksel ya da zihinsel sağlıklarına yönelik bir tehdidin göstergeleri olarak yorumlayabilmektedirler (Foa ve Rothbaum, 1998; Ehlers ve Steil, 1995).

Travmatik yaşantıların ardından bireyler olayın istenmeyen şekilde yeniden yaşanması, aşırı uyarılma, duygusal uyuşma ve olayı hatırlatabilecek uyaranlardan (düşünceler dahil) kaçınmayı içeren tepkiler göstermektedir (Kessler vd., 1995). Ayrıca bireyler travmatik yaşantı

sonrasında fiziksel, davranışsal, duygusal ve bilişsel tepkiler göstermektedirler. Bu tepkiler aşağıdaki tabloda ifade edilmektedir (Turan ve Tanacioğlu-Aydın, 2021).

Tablo 2.1. Travma sonrası verilen tepkiler

Fiziksel Tepkiler	Davranışsal Tepkiler	Duygusal Tepkiler	Bilişsel Tepkiler
Çarpıntı, bulantı, baş dönmesi, göğüs ağrısı, baş ağrısı, iştahsızlık, mide ve bağırsak sorunları, gerginlik, başıışıklık sisteminin zayıflaması, Yorgunluk, uykusuzluk, uyku düzeninde bozulmalar	Gergin hissetme, sürekli ağlama davranışı, güvensizlik, yargılayıcı olma, travmatik olayı hatırlatan uyarıcılardan kaçma, sosyal geri çekilme, yerinde duramama, ani irkilme, kişilerarası ilişkilerde çatışma yaşama	Şok, boşlukta hissetme, çaresizlik, panik ve utanç, hissizlik, aşırı korku hali, suçluluk, yas, ümitsizlik, sinirlilik, karamsarlık, değersizlik hissi	Hafize ile ilgili sorunlar, karar vermede güçlük, konsantrasyon eksikliği, yanlış inançlar geliştirme, zihin karışıklığı, istenmeyen düşünce ve anıları, kendine saygı duymama, kendine olan inancını kaybetme, kendini suçlama

Travmatik olayın üzerinden geçen zamanın süresine göre bu tepkilerin azalması beklenmektedir (Fullerton ve Ursano, 2005). Travmanın üzerinden zaman geçmesine rağmen bireylerde bu tepkiler devam ediyorsa bu durum Travma Sonrası Stres Bozukluğu olarak ifade edilmektedir (Kessler vd., 1995). Travma Sonrası Stres Bozukluğu Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabında (DSM-5) ‘Travma ve Stresörle İlişkili Bozukluklar’ başlığı kriterleri içerisinde yer almaktadır. TSSB, olumsuz bir yaşam olayına maruz kaldıktan sonra bir aydan daha uzun süre devam etmekte olan kaçınma, olumsuz bilişsel ve duygusal değişiklikler, artan uyarılma ve irkilme durumları ile kendini gösteren bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır (APA, 2013).

Pek çok insan travmatik olayların ardından bu semptomların tamamını ya da bir kısmını yaşamaktadırlar. Bazı bireyler birkaç hafta veya ay sonra iyileşme gösterirken bazı bireylerde ise bu semptomlar genellikle yıllarca devam edebilmektedir (Rothbaum vd., 1992). Kalıcı TSSB'nin ancak bireylerin travmatik olayı veya onun sonuçlarını ciddi bir tehdit duygusu üretecek şekilde bilişsel olarak işleme durumunda ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Ehlers ve Clark, 2000). Travma yaşantısı geçiren tüm bireylerin TSSB geliştirmediğini ve başlangıçta TSSB geliştiren bireylerin birçoğunun zamanla iyileştiği de ifade edilmektedir (Foa vd., 1999).

Birden fazla travmatik olay yaşayan bireylerin, tek bir travmatik olay yaşayan bireyler ile karşılaştırıldığında, birden fazla travmatik olay yaşayan bireylerin daha yoğun dissosiyatif semptomlara, yoğun suçluluk ve utanç duygularına ve kişilerarası duyarlılığa sahip olduğunu ifade edilmektedir (Gerber vd., 2018; Hageaars vd., 2011). Bireyler travmayı ciddi, mevcut bir tehdit duygusuna yol açacak şekilde bilişsel olarak işlediklerinde TSSB'nin kalıcı hale

geldiği öne sürülmektedir (Ehlers ve Clark, 2000). Bireylerin işlevsiz bilişlere sahip olma derecesinin yaşadığı travmatik olayların sayısıyla arttığı ifade edilmektedir (Kube vd., 2023). Travmatik olay yaşayan bireyler TSSB ile birlikte depresif bozukluklar, kaygı bozuklukları, madde kullanımı gibi farklı psikolojik durumlarda geliştirebilmektedirler (Turan ve Tanacıoğlu-Aydın, 2021).

TSSB ile uyumsuz bilişsel şemalar arasındaki ilişkinin özellikle travmatik olayın türüne, travmanın kasıtlılığına veya travmanın tek bir olay mı yoksa çoklu olay travması mı olduğuna göre değişebilmektedir (Startup vd., 2007). Bireyde TSSB'nin oluşmasında yaşanan travmatik olayın kendisi kadar bireyin bu olaya dair inançları, düşünceleri, değerlendirmeleri yani bilişlerinin de önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Taylor, 2006). TSSB olan travma yaşantısına sahip bireyler, TSSB olmayan travma yaşantısı olan bireyler ile kıyaslandığında TSBB olan bireylerin kendi dünya hakkındaki olumsuz inançlarında bir artış olduğu görülmektedir (Dunmore vd., 1999; Foa vd., 1999).

2.2.2. Biliş

Biliş; bilinç akışını oluşturan sözel ve imgesel parçaların tümüne verilen isim olarak tanımlanmaktadır (Türkçapar, 2007). Travmatik yaşantı sonrası bireylerin dünyaya ve kendilerine yönelik temel inançlarında değişiklikler meydana gelmektedir (Ehlers ve Clark, 2000). Travmatik yaşantıların bireylerde meydana getirdiği psikolojik etkileri açıklamak için bilişsel şema kavramı kullanılmaktadır. Bilişsel şema; gelen bilgilerin algılanmasını ve yorumlanmasını sağlayan, bireyin geçmişte yaşadığı deneyimlerinden edindikleri hayata dair temel inançları olarak ifade edilmektedir (Cahill ve Foa, 2007). Şemalar ile bireyler yaşantılarını anlamlı bir şekilde sınıflandırabilir ve yorumlayabilirler. Bilişsel şemalar; bireylerin yaşantı ile elde ettiği yapılar ile uyarıcının nasıl algılanacağını belirlemek için kullanılan karmaşık bir örüntü olarak ifade edilmektedir (Beck, 1964). Bireyler dünya ve kendileri ile ilgili olumsuz yönde işlevsel olmayan şemalar da geliştirebilirler ve bu şemalar psikolojik semptomların başlaması ve sürdürülmesinde önemli rol oynamaktadır (Beck, 1967).

Travmatik yaşantılar sonrası bireylerin geliştirdikleri inançlar genellikle mevcut olan inançları ile tutarsızdır bu sebeple travmatik bir yaşantının bilişsel olarak işlenmesi, mevcut inançların değiştirilmesi gerekmektedir (Janoff-Bulman, 1992). Mevcut inançların değişimi ile ilgili Piaget'in 1971 yılında açıkladığı bilişsel gelişim modeli kullanılmaktadır. Bu modelde ifade edilen özümseme ve uyumsama mekanizmaları ile inançların değişim süreci açıklanmaktadır (Cahill ve Foa, 2007). Özümseme; bireyin var olan bilgileri ile yeni edindiği

bilgileri anlamlandırma süreci, uyumsuz ise; bireyin var olan şemaları ile yeni edindiği bilgileri anlamlandıramaması ile yeni şema oluşturması olarak ifade edilmektedir (Kolb, 1984).

Bireyler travmatik bir olay yaşadktan sonra olumsuz bilişler geliştirmektedirler. Ehlers ve Clark (2000) bireylerde meydana gelen olumsuz bilişlere örnekler vermiştir. Bu örnekler aşağıda bulunan tabloda ifade edilmektedir.

Tablo 2.2. Travmatik yaşantı sonrası olumsuz biliş örnekleri

Değerlendirilen Olay	Olumsuz Biliş
Travmatik bir olay	“Hiçbir yer güvenli değil” “Çok yakında başka bir felaket meydana gelecek”
Bireyin kendisinin travmatik bir olay yaşamaması	”Ben felaket çeken birisiyim” “Başkaları benim bir kurban olduğumu düşünüyorlar”
Travma boyunca oluşan davranış/duygular	“Ben başıma kötü şeylerin gelmesini hak ediyorum” “Ben stresle baş edemeyen bir insanım”
Başlangıç TSSB belirtileri Sinirli ruh hali, öfke patlamaları	“Ben kötü bir kişiliğe sahip oldum” ”Benim evliliğim bozulacak” “Kendi çocuklarım ile ilgili kendime güvenemiyorum”
Duygusal hissizleşme	“Ruhsal olarak öldüm” “Asla bir daha diğer bireylerle ilişki kuramayacağım”
Geçmiş dönüş ve kabuller	“Ben deliriyorum” “Bu yaşadıklarımı asla atlatamayacağım”
Konsantrasyon güçlüğü	“Benim beynim hasar gördü” “Ben işimi kaybedeceğim”
Travma yaşantısından sonra diğer bireylerin tepkileri <i>Olumlu yanıtlar</i>	“İnsanlar benim tek başıma baş edemeyecek kadar zayıf olduğumu düşünüyorlar” “Kendimi kimseye yakın hissetmiyorum”
<i>Olumsuz Yanıtlar</i>	“Benim yanımda olan kimse yok” “Artık diğer insanlara güvenemem”
Travma yaşantısının diğer sonuçları <i>Fiziksel sonuçlar</i>	“Benim vücudum mahvolmuş durumda” “Ben bir daha asla normal hayatıma devam edemeyeceğim”
İş, para vb. kaybı	“Ben çocuklarımı kaybedeceğim” “Ben evsiz kalacağım”

Birey travmatik olay sonrasında ruh hali değişimleri, konsantrasyon eksikliği ve hissizleşme gibi travmatik olaya yönelik normal tepkiler gösterir. Ancak birey tarafından oluşturulan bu tepkiler iyileşme sürecinin normal bir parçası olarak görülüyor ve birey bu tepkilerin kendisinde kalıcı olarak var olacağını düşündüğü zaman bilişlerin kişide olumsuz duygu durumlarına (öfke, kaygı, depresyon) sebep olması kaçınılmaz bir durumdur (Ehlers ve Clark, 2000).

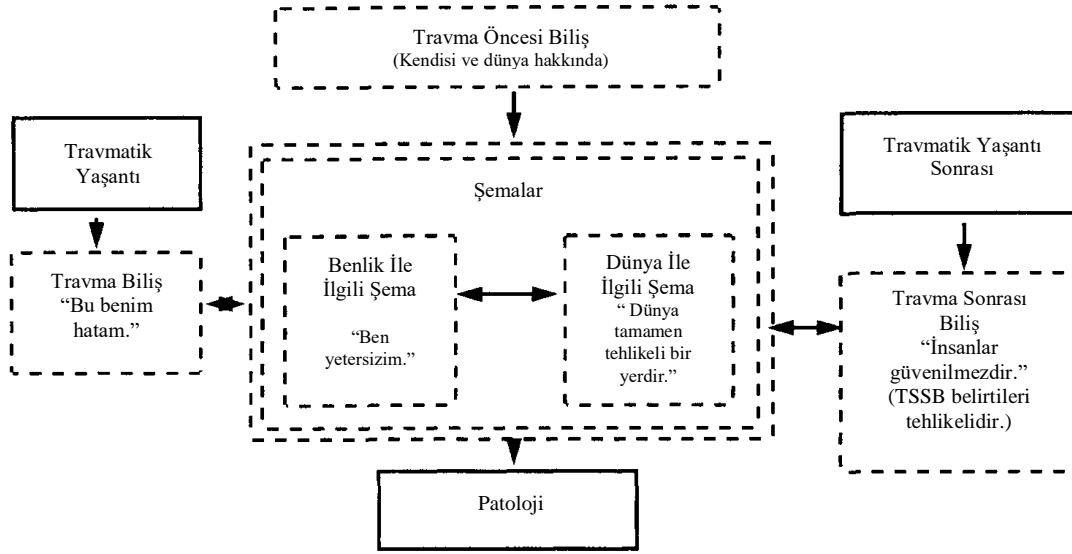
2.2.3. Travma Sonrası Bilişler

Birçok travma teorisi travmatik olayların bireyin düşünce ve inançlarında değişiklikler meydana getirdiğini ve bu değişikliklerin travmatik olaya verilen duygusal tepkide önemli bir

rol oynadığını ifade etmektedir (Foa ve Rothbaum, 1998; Foa ve Riggs, 1993; McCann ve Pearlman, 1990). Travma ile ilgili yapılan çalışmalar travmayla ilgili bilişlerin önemini ve travma yaşayan bireylerin hem travmayı hem de travmayla ilgili psikopatolojinin gelişimindeki sonuçlarını algılamalarında bireysel farklılıkların olduğunu vurgulamaktadır. (Foa vd., 1999).

Travma sonrası bilişler; bireylerin travmatik bir olay ya da olaylar yaşadıktan sonra ortaya çıkan olumsuz düşünce ve inançları olarak ifade edilmektedir (Foa vd., 1999; Foa ve Rothbaum, 1998). Travma sonrası bilişlerin TSSB semptomlarının geliştirilmesinde sürdürülmesinde çok önemli roller oynadığı belirtilmektedir (Lancaster vd.,2011; Lehinger vd., 2022). Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı'nın (DSM-5; APA, 2013) beşinci baskısındaki TSSB tanı kriterlerinde yapılan değişikliklerden biri, “bireyin kendisi, başkaları veya dünya hakkında kalıcı olumsuz inançlarının” bir belirti kriteri olarak dahil edilmesidir (Friedman, 2013). Bu değişikliklerde göz önüne alındığında, olumsuz travma sonrası bilişlerin TSSB semptomlarının kalıcı hale gelmesinde önemli bir etkisinin olduğu açıktır (Kooistra vd., 2023).

Bireylerin günlük yaşantıları içerisinde geliştirdikleri dört temel inancın olduğu savunulmaktadır. Bu inançlar; “dünyanın iyi bir yer olması, dünyanın anlamlı bir yer olması, kendini değerli görme ve insanların güvenilir olması” olarak ifade edilmektedir. Travmatik yaşantı geçiren bireylerde ise bu inançların olumsuz yönde değiştiği ifade edilmektedir (Epstein; 1991). Foa ve Rothbaum (1998), TSSB'nin gelişimine aracılık eden iki temel işlevsel olmayan bilişin var olduğunu belirtmiştir. Bu bilişler: “dünya tamamen tehlikelidir” ve “bireyin kendisi tamamen yetersizdir” şeklinde ifade edilmektedir. Bu olumsuz bilişler, TSSB'yi sürdürmekte ve kaygıyı artıran bir tehdit duygusu oluşmasına sebep olmaktadır (Beck vd. 2004). Bu bilişler ve TSSB arasındaki ilişki Foa ve Rothbaum (1998) tarafından aşağıda bulunan şekil ile somutlaştırılarak ifade edilmektedir.

Şekil 2.3. Travma sonrası stres bozukluğunun altında yatan şematik model

Foa ve Rothbaum (1998), bireylerin bu işlevsiz bilişleri oluşturmalarında iki farklı yolun bulunduğunu ifade etmektedirler. Birincisi; travmatik yaşantı geçirmeden önce dünyanın güvenli olduğu ve bireyin kendisinin yeterli olduğu şeklinde olumlu bilişlere sahip olan bireyler, travmatik yaşantı sonrasında travmatik olayın yaşandığı gerçeği ile yüzleşmekte zorluk çekerler ve işlevsiz bilişsel şemalar oluştururlar. İkincisi; yaşamları boyunca çok fazla travmatik olay yaşamış olan bireyler işlevsiz bilişsel şemalar oluşturmaya yatkındırlar ve bu şemaları hızlı bir şekilde özümserler. Bireylerin dünya ve benlik hakkında işlevsiz bilişlerinin var olması onları travmatik olaylar karşısında savunmasız hale getirmektedir. Travmatik olaylar sonucunda var olan işlevsiz bilişler bireylerin TSSB semptomlarının kalıcı hale gelmesine sebep olmaktadır (Foa vd., 1999).

Travmatik yaşantı geçiren tüm bireylerde TSSB semptomları ortaya çıkmaktadır. Bu semptomlar birey üzerinde kalıcı veya geçici olmaktadır (Foa vd., 1999). TSSB semptomlarının kalıcı hale gelmesinde olumsuz öz değerlendirmeler ve ruminasyon gibi bilişsel süreçlerin etkisinin olduğu belirtilmektedir (Kleim vd., 2007). Kalıcı TSSB'nin ancak bireylerin travmatik olayı veya onun sonuçlarını ciddi bir tehdit duygusu üretecek şekilde bilişsel olarak işlemesi durumunda ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Ehlers ve Clark, 2000). Travmatik yaşantı sonrası travmayı olumsuz bilişler ile ilişkilendiren bireyler bu olayları kişisel olarak algılamaktadırlar ve bu sebeple TSSB semptomlarını kalıcı hale getirmektedirler (Barton vd., 2013).

Bireylerin travma sonrası bilişlerinin yaşadıkları travma türüne göre, olumsuz bilişlerin yoğunluğunun değişiklik gösterdiği ifade edilmektedir. Cinsel saldırıya uğrayan bireylerin kazalar, doğal afetler, salgın hastalıklar gibi travmatik olaylar yaşayan bireylere göre daha yoğun olumsuz bilişler geliştirdiği belirtilmektedir (Startup vd., 2007; Foa vd., 1999). Yapılan bir araştırmaya göre cinsel saldırıya uğrayan bireylerin %86'sının kadın olduğu ve bu bireylerin “dünya tamamen tehlikelidir” ile “bireyin kendisi tamamen yetersizdir” şeklinde olumsuz bilişlerinin çok yüksek seviyede olduğu ifade edilmektedir (Startup vd., 2007; Frazier, 2000).

Travma yaşantısı bireyin kendisiyle ve sahip olduğu dünya ile ilgili düşünceleri arasında çatışmasına sebep olmaktadır (Blanco vd., 2010). Travmatik yaşantıdan sonra birey bu yaşantıyı anlamlandırmaya yönelik iki tür bilişsel işlem gerçekleştirebilir. Birincisi; bireyin travma yaşantısına olumlu yönde bakması, bu yaşantı ile nasıl başa çıkacağını öğrenmesi şeklinde uyum sağlamaktadır, diğeri ise; bireyin travmatik olayı kabullenmeyi reddetmesi veya bunun için kendini suçlaması şeklinde olumsuz yönde bilişler geliştirmektir (Williams vd.,2002). Bireyin olumsuz yönde geliştirdiği bilişsel şemalar TSSB semptomlarını kalıcı olarak sürdürmesine ve bireyin kaygı seviyesinin artmasına sebep olmaktadır (Beck vd., 2004).

2.2.4. Travma Sonrası Bilişler Kuramsal Temel

Bu bölümde travma sonrası bilişlerin kuramsal temeli olan psikodinamik yaklaşımlar ve bilişsel yaklaşımlar ile bu yaklaşımlara ait modeller ile ilgili alanyazın bilgisi açıklanmaktadır.

2.2.4.1. Psikodinamik Yaklaşım

Psikodinamik yaklaşımların içerisinde yer alan Psikanalitik yaklaşımın temelini travma ile ilgili yapılan çalışmalar oluşturmaktadır (Turan, 2021). Breuer ve Freud (1955) travmanın patolojik nedenlerinin altında; yaşanan travmatik olayın bireyin baş edebileceğinden daha fazlasının olmasının yattığını savunmaktadır. Travma sonrası meydana gelen bozuklukların temel sebebinin travma hafızası olduğu ifade edilmektedir. Travmatik olaya ait hafızalar bireyin duygu durumu ile eşleşmektedir ve bu sebeple bireyin algılanan gerçekliği bozulmaktadır. Birey “dünya tehlikeli bir yer” veya “başka insanlara güvenmemeliyim” şeklinde zihninde bilişsel yapılar oluşturmaktadır.

Freud'a göre birey travmatik hafızalara karşı savunma mekanizmalarını kullanarak mücadele etmektedir. Birey savunma mekanizması olarak travmatik hafızayı bastırma, travmatik olaydan ve olayın uyarılarından kaçınma gibi mekanizmaları kullanmaktadır (Turan, 2021).

Krystal (1988) ise travma sonrası bireyde oluşan stresin birey için bir uyarıcı olduğunu ve bireyin bilişsel olarak savunma mekanizmalarını harekete geçirdiğini ifade etmektedir.

Psikodinamik yaklaşımların içerisinde yer alan Kendilik Psikolojisi'nde Kohut (1977) bireyin kendine verdiği önemin bireyin benliğinin normal gelişimi için önemi olduğunu belirtmektedir. Bireylerin maruz kaldığı travmatik yaşantıların benliğin normal gelişim sürecini aksatmakta olduğunu ve benlik üzerinde yıkıcı etkilere sebep olduğunu ifade etmektedir.

Psikodinamik yaklaşımların içerisinde yer alan Nesne İlişkileri Kuramı ise çocukluk döneminde bakım veren ile çocuk arasındaki ilişkiyi temel almaktadır. Kuramın travma ile ilgili bilişlerin oluşmasında odak noktası bakım veren- çocuk ilişkisinde oluşan zihinsel modellerin gelişimi olarak ifade edilmektedir (Winnicott, 1960). Bakım veren ve çocuk arasında kurulan ilişkide çocuğun “sevilmeye değer miyim?”, “diğer insanlar güvenilir mi?” gibi kendisi ve dünya hakkında olan temel varsayımları ile ilgili bilişsel şemaları oluşur. Eğer bakım veren arasında sağlıklı bir ilişki oluştuysa yani çocuk bağımsız bir birey olmayı öğrendiyse çocuk dünya ve kendisi ile ilgili olumlu bilişsel şemalar geliştirirken, sağlıklı bir ilişki oluştuysa yani çocuk bağımsız bir birey olmayı öğrenemediyse dünya ve kendisi ile ilgili olumsuz bilişsel şemalar geliştirmektedir (Bowlby, 1973). Bakım veren ile çocuk arasında oluşan sağlıklı ilişki çocuğun ileride yaşayacağı travmatik olaylar karşısında psikolojik sağlamlılığının daha fazla olmasına katkıda bulunur. Bakım veren ile çocuk arasında sağlıklı bir ilişki olduğunda ise bireyin yaşadığı travmatik olay çocukluk döneminde oluşturduğu olumsuz bilişsel şemaları tetikler ve bireyin kaygı düzeyini artırarak iç dengesinin bozulmasına sebep olur (Winnicott, 1960). Alanyazına bakıldığında güvensiz aile ortamında büyüyen bireylerin güvenli aile ortamına büyüyen bireylere göre travmatik olay yaşadıklarında TSSB ve patolojik belirtiler gösterme ihtimallerinin daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Suarez vd., 2009).

Psikodinamik yaklaşımların içerisinde yer alan Horowitz'in Stres-Tepki Kuramı'na göre ise; birey travmatik olay yaşamadan önce dünya ile etkileşimi sonucunda kendisi ve dünya ile ilgili zihninde benlik şemaları oluşturur. Travma ile beraber bu şemalar yeniden şekillenir. Travmatik olay sonrasında birey uyum sağlamak için diğer insanlardan destek almaya yönelik şemalar oluşturabileceği gibi tam tersine korku, kaygı, hissizleşme gibi kaçınmaya yönelik şemalarda oluşturabilmektedir (Horowitz, 2003). Birey travmatik olay yaşamadan önce denge halindedir. Travma sonrasında ise Horowitz'in Stres-Tepki Kuramı'na göre kişi aşırı uyarılma ya da duygusal hissizleşme arasında gidip gelmektedir. Bu çatışma hali travma yaşayan bireyin

bilişsel şemalarında meydana gelen değişiklikler ile birlikte oluşturduğu baş etme çabasına göre şekillenmektedir (Turan, 2021).

Horowitz (2001) travmatik bir yaşantıdan sonra bireyin yaşayabileceği normal tepkileri içeren beş aşama ifade etmektedir. Bu beş aşama;

1. Protesto aşaması (Outcry): Korku ve öfke gibi duyguların yaşandığı,
2. İnkâr aşaması (Denial): Seçici dikkatsizlik ya da duyguların gözardı edildiği,
3. İhlal aşaması (Intrusion): Olayla ilgili istemsiz beklenmedik düşüncelerin zihne gelmesi,
4. Yüzleşme aşaması (Working Through): Olayla yüzleşme ya da üzerine çalışılması,
5. Tamamlanma aşaması (Competition): Kişinin normal hayatına geri dönmesi olarak tanımlanmaktadır.

Travma yaşantısı sonrası meydana gelen bu tepkilerin normal tepkiler olduğu ve bu tepkilerin sağlıklı bir şekilde yaşanması gerektiği savunulmaktadır. Eğer bu tepkiler birey tarafından bastırılır ve olağan bir şekilde yaşanmazsa bireylerde madde bağımlılığı, psikosomatik belirtiler, uyumsuz davranışlar gibi psikolojik ve davranışsal alanlarda problemler yaşanabileceği belirtilmektedir (Horowitz, 2001).

2.2.4.2. Bilişsel Yaklaşımlar

Bilişsel yaklaşımlar; travmatik yaşantılar sonucunda bireyde meydana gelen değişiklikler ile ilgili temel inançların ve bireyin kendisi ve dünya hakkında olan bilişsel şemalarına vurgu yapmaktadır (Bisson, 2009). Bilişsel psikolojiye göre şemalar; tecrübe ve bireyin çevresi ile etkileşimi sonucu oluşarak, bireyin kendisi ve dünya ile ilgili bilgilerini barındıran bilgi depoları olarak ifade edilmektedir (Piaget, 1971). Travmatik yaşantılar sonucunda ise var olan şemalarda bozulmalar meydana gelmekte ve içsel dengede bozulmalar olmaktadır ve bu sebeple birey üzerinde derin bir stres durumu oluşmaktadır (Turan, 2021). Bireyin tekrar içsel dengeye ulaşması gerekmektedir. Birey içsel dengeye ulaşmak için ya var olan şemalarını travmatik olayların etkisi ile değiştirmelidir ya da travmatik olaya göre yeniden şema oluşturmalıdır. Travmatik olay yaşayan bireylerin şemalarında köklü değişiklikler meydana gelmektedir. Bu değişimler; dünyanın iyi bir yer olduğu, yaşamın anlamlı olduğu ve bireyin sevgiye değer olduğu şeklinde olan üç temel şema alanlarının yıkılmasına sebep olmaktadır (Janoff-Bulman, 1992).

Bilişsel yaklaşımlar travma sonrası gelişen tepkileri ifade etmek için temel olarak hafızanın rol oynadığını vurgulamaktadırlar (Turan, 2021). Brewin vd. (1996), hafızanın önemini İki Yönlü Temsil Kuramı içerisinde ifade etmektedirler. Travma sonrası bireylerde birbirine uyumlu olarak çalışan iki hafıza sisteminin var olduğunu ifade etmektedirler. Bu sistemlerden biri travmanın etkisi ile gelişmiş olan sözel hafıza, diğer ise travma ile ilişkili olarak gelişen görsel hafızadır. Uyarının varlığına bağlı olarak görsel hafıza otonom olarak işlevsel hale gelmektedir fakat sözel hafıza ise bireyin isteğine bağlı olarak işlevsel hale gelmektedir (Brewin vd., 1996).

2.2.4.2.1. Ehlers ve Clark'ın Bilişsel Modeli

Ehlers ve Clark (2000) tarafından geliştirilen bilişsel modele göre travmanın etkilerinin sürdürülmesinin nedeninin bireyin travmaya ve travmanın sonuçlarına yüklediği bilişsel anlam olduğu ifade edilmektedir. Travmatik olayın değerlendirme türleri bireyde güncel bir tehdit duygusu oluşturabilmektedir. İlk olarak; bireyler aşırı genelleme yapabilirler ve bu sebeple tipik olarak gelişen olayları da gerçekte olduğundan daha tehlikeli olarak algılayabilmektedirler. Travmanın kendi başlarına gelmesi gerçeğini “felaket çekiyorum” ya da “kötü şeyler her zaman benim başıma gelir” gibi ifadeler ile değerlendirebilmektedirler. Bu tür değerlendirmeler bireylerde yalnızca durumsal korkuya değil, aynı zamanda aşırı genelleştirilmiş korkuyada yol açmaktadır. İkinci olarak; bireyin olay sırasında nasıl hissettiği veya nasıl davrandığına ilişkin değerlendirmelerinin uzun vadeli tehdit edici sonuçları olabilmektedir. Bireyin ilk TSSB semptomlarını kendinin yorumlaması, olayın ardından diğer insanların tepkilerini yorumlaması ve travmanın diğer yaşam alanlarındaki sonuçlarının olumsuz değerlendirmesi, bireyde bir tehdit duygusu üretebilmektedir ve kalıcı TSSB'ye katkıda bulunmaktadır.

Bireylerin güncel tehdit duygusunu sürdürmesine sebep olan üç temel faktör olduğu ifade edilmektedir. Bu faktörler;

1. Bireyde doğrudan TSSB belirtileri meydana gelmesi,
2. Travma ve travma sonuçlarının birey tarafından değerlendirilme şekli,
3. Bireyin işlevsiz başa çıkma stratejilerini kullanması olarak ifade edilmektedir (Ehlers ve Clark, 2000).

Kalıcı şekilde oluşan TSSB'deki baskın duygusal tepkilerin doğası, bireyin bilişsel olarak gerçekleştirdiği değerlendirmelere bağlı olduğu ifade edilmektedir (Beck, 1976).

Örneğin bireyin yaşadığı travmatik olayı; “Başkaları bana adil davranmadı.” şeklinde değerlendirmesi travmatik olay veya onun sonucuyla ilgili bireyde suçluluk duygusuna yol açmaktadır. Yaşanan travmatik olayın “Benim hatamdı.” şeklinde değerlendirilmesi bireyin önemli iç standartları ihlal ettiğine ilişkin olarak utanca yol açmaktadır. Yaşanan travmatik olayın “Ben kötü bir şey yaptım. Hayatım bir daha asla eskisi gibi olmayacak.” şeklinde değerlendirilmesi algılanan kayıpla ilgili olarak üzüntüye yol açmaktadır (Ehlers ve Clark, 2000).

Ehlers ve Clark (2000) TSSB yaşayan bireylerin travmatik olayların ardından uyumsuz bilişsel işleme stilini kullanabildiklerini ifade etmektedirler. Uyumsuz bilişsel işleme stili olarak bireyin olay hakkında düşünmemeye çalışması yer almaktadır. Bireyler olay hakkında düşünmemeye çalışırlar. Bireyin travmatik olayı düşünmemek için saatlerce temizlik yapması bu duruma örnek olarak verilebilmektedir. Uyumsuz bilişsel işleme stilinin diğer bir örneği ise, yaşanan travma ve bunun nasıl önlenebileceği veya yaşanan travma ile ilgili intikamın nasıl alınabileceği gibi sonuçları hakkında ruminatif olarak düşündürmektir. Ayrıca çocukluklarında korku ya da üzüntü gösterdiklerinde eleştirilen ya da alay edilen bireyler travmatik olay yaşadıktan sonra duygularını bastırmaya çalışabilmektedirler ve başkalarıyla travmatik olay hakkında konuşmaktan kaçınabilmektedirler.

Ehlers ve Clark (2000) tarafından geliştirilen bilişsel modele göre travmanın bireyde oluşturduğu etkilerin birkaç faktörü bulunmaktadır. Bu faktörler; travmanın özelliği, geçmişte yaşanan travma deneyimleri olarak ifade edilmektedir.

1. Travmanın Özelliği: Travmatik bir olay sırasında bilişsel sürece travmanın süreci ve öngörülebilirliği etki etmektedir. Aniden ve beklenmedik şekilde ortaya çıkan travma bireyde daha kalıcı bir zarara yol açmaktadır (Ehlers vd., 1998a).

2. Geçmişte Yaşanan Travma Deneyimleri: Bireyin geçmişte yaşadığı travma deneyimleri ve bu olaylar sırasında kullandığı başa çıkma stratejileri yaşadığı diğer travmalar üzerindeki bilişsel süreç içerisinde önemli rol oynamaktadır (Ehlers ve Clark, 2000).

2.2.4.2.2. Hiyerarşik Bilişsel Eylem Modeli

Chemtob vd., (1988) tarafından geliştirilen model bilişsel psikolojinin Bilgi İşleme Kuramı ilkelerini temel almaktadır. Bilgi İşleme Kuramı ilkelerine göre; birey uyaranlara tepki vermek ile birlikte, uyaranları algılamakta, ulaşılan bilgileri yorumlamakta ve bu yorumları ise

zihninde kodlamaktadır (Atkinson ve Shiffrin, 1968). Hiyerarşik Bilişsel Eylem Modeli'ne göre önemli olanın bireyin travmatik olayı zihninde nasıl yorumladığı ve işlediği olduğu ifade edilmektedir. Fizyolojik reanskiyonlar, korku anıları, bilişsel ve duygusal ögeler hiyerarşik olarak bağlantılı şemalardan oluşmaktadırlar. Bu bilişsel yapıların uyumlu bir şekilde çalışmaması sonucunda bireyde psikolojik semptomlar meydana gelmektedir (Chemtob vd., 1988). Travmatik bir yaşantı sonucu birey bir uyarıcı ile karşılaştığında bilişsel yapıları harekete geçmektedir. Bilişsel yapılar harekete geçtiğinde ve bu yapılarda bozulma meydana geldiğinde birey kaçınma gibi uyumsuz davranışlar sergilemektedir. Travmatik bozuklukları bilişsel yapılarda saklanan ve bu bilişsel yapılara dayalı olarak olumsuz sonuçları olan öğrenilmiş kazanımlar olarak ifade etmektedirler (Turan, 2021).

2.2.4.2.3. Duygusal İşleme Modeli

Foa ve Kozak (1986) tarafından geliştirilen Duygusal İşleme Modeli; travma sonrası bireyde oluşan bilişlerin sebebini travmanın ardından gelişen olumsuz duygu yapılarıyla açıklamaktadır. Travma sonucu bireyde oluşan olumsuz duygular bilişsel yapılar içerisinde saklanır. Bu saklanan bilişsel yapılar bireyde travmatik tepkilere sebep olur ve bu travmatik tepkiler öğrenilmiş tepkilerdir. Travmatik yaşantı sonucu bireyin şemalarında bastırılan olumsuz duygular ortaya çıkar. Bu durum bireyin korku, kaygı gibi duygular yaşayarak kaçınma davranışı göstermesine sebep olur. Bu nedenle travmatik yaşantısı olan bireylerin olumsuz tepkiler yerinde uyum sağlayıcı tepkilerin öğretilmesinin gerektiği savunulmaktadır (Foa ve Kozak, 1986). Foa ve Rothbaum (1998) travmatik olay yaşayan bireylerin TSSB geliştirmesinde bireylerin korku duygularına ek olarak “dünya tehlikeli bir yer” ve “ben yetersizim” şeklinde geliştirdikleri olumsuz bilişsel inançlarında etkili olduğunu ifade etmektedir.

2.2.4.2.4. Bilişsel İşleme Modeli

Resick ve Schnicke (1992) tarafından geliştirilen model; travmatik olayın var olan olumlu şemaları bozduğu ve sonrasında yeni olumsuz şemalar ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Travma sonrası oluşan olumsuz belirtilerin ise travma yaşantısı öncesinde bireyde var olan şemalar ile travmatik yaşantı sonrasında bireyde oluşan şemalar arasındaki çelişkinin sonucu olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu model travmatik olay yaşayan bireylerin tedavisi için bilişsel ögelerin, maruz bırakmanın ve psikoeğitimin yer aldığı bir tedavi planı önermektedir (Resick ve Schnicke, 1992).

2.2.4.2.5. Temel Varsayımlar Modeli

Janoff-Bulman (1989; 1992) “dünyanın iyi bir yer olması, dünyanın anlamlı bir yer olması ve benliğin değerli olması” olarak ifade edilen bireyin travmatik yaşantıdan sonra günlük hayatına normal şekilde devam edebilmesini sağlayan üç temel inancın önemli olduğunu vurgulamaktadır. Temel Varsayımlar Modeli’nde bu üç temel inancın öneminden bahsetmektedir.

1. *Dünyanın iyi bir yer olduğuna dair inanç*: Bireylerin dünyanın iyi bir yer olduğuna dair inançlarının var olması, diğer bireylerin özünde kibar, iyi, şefkatli ve yardımsever olduğuna dair inançlarının besleyeceğini öngörür.

2. *Dünyanın anlamlı bir yer olması inancı*: Bu inanç bireylerin elde ettikleri şey hak ettikleri, hak ettikleri şey elde ettikleri olan bir dünyada yaşadıklarına olan inancıdır. Bazı bireylerin iyi bazı bireylerin kötü olabileceği inancını da içermektedir.

3. *Benliğin değerli olması inancı*: Bireyin kendisi ile ilgili inançlarını içermektedir. Birey kendini iyi ve değerli olarak gördüğü zaman adaletli bir dünyada yaşadığını düşünür ve böylece incinmez.

Temel Varsayımlar Modeli’nde travmatik yaşantı sonrası bu temel inançların parçalanmasına dikkat çekilmektedir. Normal şartlarda bu şemalar değişime dirençlidir. Fakat travmatik yaşantılar bireyin bu temel inançlarını derinden sarsarak, bireyin temelde güvenlik inançları olmak üzere hayata dair inançlarını derinden etkilemektedir. Travmatik yaşantıdan sonra birey, var olan bilişsel şemaları ile yaşadığı travmatik olaya ilişkin bilişlerini, travmatik yaşantıya göre şekillendirerek bilişsel bir mücadele vermektedir (Janoff-Bulman 1989; 1992).

2.2.5. Travma Sonrası Bilişler İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Kube vd. (2023), tarafından 18 yaş ve üzeri Travma Sonrası Stres Bozukluğu tanısı almış olan bireyler üzerinde çoklu travmatik olaylar ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu semptom şiddeti arasındaki ilişkide bilişsel rolün incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre travmatik olay sayısı ve TSSB semptom şiddeti arasında anlamlı bir ilişki elde edilmemiştir. Travmatik olay sayısı ve TSSB semptom şiddeti arasındaki ilişkide işlevsel olmayan genel bilişler ve duruma özgü beklentiler aracılığı ile anlamlı ilişki elde edildiği ifade edilmektedir.

Kooistra vd. (2023), tarafından TSSB semptomları olan 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde travma sonrası bilişler, uzun süreli travmaya maruz kalma ve TSSB semptom değişikliği arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. TSSB semptomları gösteren bireyler ile tedavi süresince 4. 8. ve 16. haftalarda travma sonrası bilişlerde meydana gelen değişiklikler değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre travmaya maruz kalma azaldıkça ve olumsuz travma sonrası bilişler olumlu olarak değiştirildikçe bireylerin TSSB semptomlarında azalma meydana gelmektedir.

Leclère vd. (2023), tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin tıp fakültesi öğrencileri üzerinde COVID-19 ile ilgili bilgilere maruz kalma ile stres ve travma sonrası bilişler arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma da COVID-19 ile ilgili bilgilere maruz kalan ve kalmayan öğrencilere ayrı ayrı ölçekler uygulanmış ve sonuçları karşılaştırılmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre COVID-19 ile ilgili bilgilere maruz kalan veya kalmayan genç yetişkin tıp fakültesi öğrencileri arasında stres ve travma sonrası biliş düzeylerinde anlamlı bir fark elde edilmemiştir. COVID-19 ile ilgili bilgilere maruz kalmanın, genç yetişkin tıp fakültesi öğrencileri arasında stres ve travma sonrası biliş seviyelerine olumsuz bir şekilde etki etmediği ifade edilmektedir.

Marqueses vd. (2023), tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde TSSB, kaygı, depresyon ve olumsuz bilişsel faktörler (ruminasyon, endişe ve olumsuz bilişler) arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre TSSB, kaygı ve depresyon ile olumsuz bilişsel faktörler arasında pozitif yönde anlamlı ilişki elde edilmiştir. Travmatik olaylara maruz kalan bireylerde TSSB, kaygı ve depresyon meydana gelmesinde olumsuz bilişsel faktörlerin (ruminasyon, endişe ve olumsuz bilişler) etkisi olduğu ifade edilmektedir.

Yang vd. (2022), tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde olay merkezlilik ile TSSB arasındaki ilişkide olumsuz bilgilere dikkat, felaketleştirme, ruminasyon gibi travma sonrası bilişsel faktörlerin aracılık rollerini incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre olay merkezlilik ve TSSB arasında doğrudan anlamlı bir ilişki elde edildiği, TSSB ile olay merkezlilik arasında travma sonrası bilişsel faktörlerin kısmi aracı rol oynadığı bulgusu elde edilmiştir.

Yalch vd. (2022), tarafından cinsel saldırı travmatik yaşantısı geçirmiş olan ve 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde kişilik özelliklerinin cinsel saldırıya ilişkin travma sonrası bilişler

üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre kadınların travma sonrası biliş puanlarının erkeklerin puanlarından daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Kişilik özelliklerinden uyumluluk, dürüstlük, dışa dönüklük ve açıklık ile travma sonrası bilişler arasında negatif ilişki, nevrozite ile travma sonrası bilişler arasında pozitif ilişki elde edildiği ifade edilmektedir. Nevrotik kişilik özelliğine sahip bireylerin travma sonrası olumsuz bilişlerinin daha yüksek düzeyde olduğu sonucu elde edildiği görülmektedir.

Lehinger vd. (2022), tarafından cinsel saldırıya maruz kalmış genç yetişkin kadın bireyler üzerinde TSSB ile problemlili alkol kullanımı arasındaki ilişkilerde travma sonrası bilişlerin rolünün incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre TSSB ve problemlili alkol kullanımı ile travma sonrası bilişler arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Olumsuz travma sonrası bilişler, travma sonrası stres ve problemlili alkol kullanımının altında yatan potansiyel bir mekanizma olarak ifade edilmektedir.

Tavakoli ve Wu (2022), tarafından üniversite personeli olan genç yetişkin gazi bireyler üzerinde benlik saygısı, TSSB şiddeti ve travma sonrası bilişler arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın sonucuna göre travma sonrası bilişler ile benlik saygısı arasında negatif yönde anlamlı ilişki, travma sonrası bilişler ile TSSB şiddeti arasında ise pozitif yönde anlamlı ilişki elde edilmiştir. Ayrıca benlik saygısı ile TSSB şiddeti arasında travma sonrası bilişlerin kısmi aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Ye ve Chung (2022), tarafından travma yaşantısı geçirmiş olan genç yetişkin bireyler üzerinde çocukluk çağı istismarı, travma sonrası bilişler, makyavelizm ve duygusal bastırmanın kişilerarası duyarlılık ve psikiyatrik komorbidite üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Yapılan latent analizinde değişkenlerin puanlarına göre yüksek, orta ve düşük seviyelerini gösteren üç profil elde edilmiştir. Birinci profildeki genç yetişkin bireyler yani yüksek puanlara sahip olan bireylerin, diğer iki profile göre önemli ölçüde daha yüksek kişilerarası duyarlılık düzeyleri ve psikiyatrik komorbiditelere sahip oldukları bulgusu elde edilmiştir. Kendilerine ve başkalarına karşı olumsuz bilişlere sahip olan ve çocukluk çağı istismarı deneyimi olan genç yetişkin bireylerin, bazı olumsuz kişilik özellikleri sergilemekte oldukları, duyguları üzerinde kontrol uyguladıkları, başkalarının davranış ve duygularına aşırı duyarlı olma eğiliminde oldukları ve psikolojik sağlamlıklarının düşük oldukları sonucuna ulaşıldığı ifade edilmektedir.

Wojcik vd. (2022), tarafından hastanede yatarak tedavi gören bireyler üzerinde travma sonrası bilişler, uyumsuz şemalar ve TSSB semptomları arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre bireylerin TSSB semptomları ve uyumsuz şemaları arasındaki ilişkide travma sonrası bilişlerin aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Lyons vd. (2022), tarafından TSSB semptomları ve alkol kullanımı olan bireyler üzerinde TSSB ve problemlili alkol kullanımı tedavisinde travma sonrası bilişlerin etkisinin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre 6 aylık tedavi sürecinin sonunda travma sonrası bilişlerdeki olumlu yönde meydana gelen değişikliğin TSSB şiddetinde iyileşmelere ve problemlili alkol kullanımının azalmasına etki ettiği ifade edilmektedir.

Sato ve Nozue (2022), tarafından 2011 Büyük Doğu Japonya depremi sonrasında genç yetişkin hemşireler üzerinde travma sonrası bilişler, TSSB semptomları, anksiyete, depresyon, sosyal destek ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmanın sonucuna göre travma sonrası bilişler ile TSSB semptomları, anksiyete ve stres arasında pozitif yönde, travma sonrası bilişler ile sosyal destek ve psikolojik sağlamlık arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler elde edildiği ifade edilmektedir.

Ironson vd. (2021), tarafından son altı ay içerisinde travma yaşantısı geçirmiş olan yetişkin bireyler üzerinde üç farklı grup oluşturularak her bir gruba ayrı ayrı Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme (EMDR), grup tarafından uygulanan Travma Odaklı Stres Yönetimi (SMT) ve grup tarafından uygulanan Psikolojik İlk Yardım (PFA) olmak üzere üç farklı tedavi yöntemi uygulanarak etkisinin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda yapılan ön-test ve son-test puanları karşılaştırıldığında, yetişkin bireylerin her üç grupta da TSSB semptomlarının azaldığı ve travma sonrası bilişlerinin olumlu yönde değiştiği bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Despotes vd. (2021), tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde geçmişte yaşanan travmatik olaylar ve obsesif-kompulsif bozukluk semptomları arasındaki ilişkide travma sonrası biliş ve travma sonrası stres bozukluğu semptomlarının aracılık rolünün incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre genç yetişkin bireylerin yaşadığı istismar ve aile parçalanması travmatik olayları ile obsesif-kompulsif bozukluk semptomları arasındaki ilişkide travma sonrası bilişler ve travma sonrası stres bozukluğu semptomlarının aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir. Yaşanan travmatik olayların bireyde

obsesif-kompulsif bozukluk semptomları meydana getirmesinde travma sonrası bilişler ve TSSB semptomlarının pozitif etkisi bulunmaktadır.

Iverson vd. (2015), tarafından cinsel saldırıya uğramış 50 kadın üzerinde uygulanan bilişsel işleme terapisinin etkisinin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bilişsel işleme terapisi gerçekleştirildikten 5 ve 10 yıl sonra kadın bireyler ile tekrar görüşme gerçekleştirilmiş ve ölçekler uygulanmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre bilişsel işleme terapisi gerçekleştirildikten sonraki süreçte kadın bireylerin olumsuz bilişlerinin yerini olumlu bilişlerin aldığı ve bu bireylerin daha düşük düzey TSSB semptomları ve depresyon belirtileri gösterdiği bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Dekel vd. (2013), tarafından 1973 Yom Kippur Savaşı'na katılan İsraili erkek gazilerden oluşan bir grup üzerinde 1991-2003-2008 yıllarında yapılan analizlerle 17 yıl süren TSSB'nin olumsuz bilişlerle ilişkisini incelemek amacıyla boylamsal bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre kronik TSSB semptomları olan bireylerin travma sonrası olumsuz bilişlerinin zamanla artmaya devam ettiği ve bu durumun bireyleri zaman içerisinde patolojik hale getirdiği bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Barton vd.,(2013), tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde travma sonrası büyüme ve travma sonrası bilişler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre bireylerin travma sonrası büyüme ve travma sonrası bilişler puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Bireylerin travma sonrası bilişleri olumlu yönde değiştikçe travma sonrası büyüme düzeyleri artmaktadır.

2.2.6. Travma Sonrası Bilişler İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Kalaycı-Çelik ve Uzer (2022) tarafından kronik hastalığı olan genç yetişkin bireyler üzerinde anı paylaşma, travma sonrası bilişler ve iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre genç yetişkinlerin yaşadıkları hastalıkla ilgili sosyalleşmek amacı ile anı paylaşmasının bireylerin travma sonrası bilişlerinde olumlu yönde değişikliğe sebep olduğu ve iyi oluş düzeylerinin arttığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Traş ve Yakıcı (2022b) tarafından beliren yetişkinler üzerinde travma sonrası bilişlerin demografik değişkenler açısından incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre romantik ilişkiye sahip olmayan ve gelir düzeyi düşük olan beliren yetişkinlerin travma sonrası bilişler puanlarının daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca travma

sonrası bilişler puanlarının herhangi bir işte çalışma durumuna göre farklılaşmadığı ifade edilmektedir.

Şenol (2021) tarafından travmatik yaşantı geçirmiş yetişkin bireyler üzerinde travma sonrası bilişler ile somatizasyon arasında duyguların aracı rolünün incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre travmatik bir yaşantı sonrası erkek bireylerin travma sonrası biliş puanlarının kadın bireylerden daha yüksek olduğu ve gelir düzeyi düşük olanların travma sonrası biliş ve somatizasyon puanlarının daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Travma sonrası bilişler ile duygu yönetme becerileri arasında negatif yönde, olumsuz duygulanım ve somatizasyon ile pozitif yönde anlamlı ilişki elde edilmiştir. Ayrıca travma sonrası bilişler ve somatizasyon arasında duygu yönetme becerileri ile olumsuz duygulanımın tam aracı rolü olduğu bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Demir vd. (2019), tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde bireylerin travma sonrası bilişleri üzerinde sanatla terapi programının etkisinin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre sanatla terapi programının bireylerin travma sonrası bilişlerini olumlu yönde değiştirmesi ile ilgili anlamlı bir etkisinin olduğu bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Acar vd. (2019), tarafından hapisane mahkumları olan genç yetişkin bireyler üzerinde uyku kalitesi, travma sonrası bilişler ve travma sonrası stres bozukluğu arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar TSSB semptomu bulunmayan, dissosiyatif semptomları olan, TSSB semptomları olan ve dissosiyatif TSSB semptomları olan şeklinde dört gruba ayrılmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre dissosiyatif TSSB semptomları olan katılımcıların daha yüksek düzeyde travma sonrası stres bozukluğu yaşadıkları, travma sonrası biliş puanlarının daha yüksek olduğu ve uyku kalitelerinin daha düşük olduğu bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Ataoğlu vd. (2019), tarafından psikolojik rahatsızlığı olan 100 hasta deney grubu ve sağlıklı bireylerden oluşan 100 kontrol grubu üzerinde travmatik yaşantıların bireylerin benlik saygısı üzerinde etkisinin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre deney grubunun travmatik yaşantı deneyimlerinin daha fazla, travma sonrası bilişler ölçeği puanları daha yüksek ve SCL-90 puanları daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Deney grubunun kontrol grubuna göre travmatik yaşam deneyimleri daha fazla ve benlik saygılarının

daha düşük olduğu ifade edilmektedir. Travma yaşantısı ve benlik saygısının düşüklüğü psikiyatrik belirtilerin deney grubunda daha fazla olmasına sebep olduğu belirtilmektedir.

Ateş (2019) tarafından travmatik bir yaşantı geçirmiş olan genç yetişkin bireyler üzerinde travma sonrası stres belirtileri ve travmatik yaşantı türü ilişkisinde algılanan sosyal destek ve travma sonrası bilişlerin aracı rolünün incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre travma sonrası stres belirtileri ve algılanan sosyal destek arasında negatif yönde anlamlı ilişki, travma sonrası olumsuz bilişler ile arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Travma sonrası bilişler ve algılanan sosyal destek arasında da negatif yönde anlamlı ilişki elde edilmiştir. Travma türü ile travma sonrası bilişler arasındaki ilişkide ise insan kaynaklı travmatik yaşantılar ile travma sonrası bilişler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Yapılan aracılık analizi sonucuna göre ise insan kaynaklı travmatik yaşantı ve travma sonrası stres belirtileri arasındaki ilişkide travma sonrası bilişlerin kısmi aracı rol oynadığı ifade edilmektedir.

Yiğit ve Erden (2015) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde çocukluk çağında yaşanan istismar travmasının ve genel psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkide erken dönem uyumsuz şemaların aracı rolünün incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre çocukluk çağı istismar yaşantısının (fiziksel, duygusal ve cinsel istismar), kopukluk ve zedelenmiş erken dönem uyumsuz şemaları aracılığı ile genel psikolojik sağlamlılığı yordadığı bulgusunun elde edilmiştir. Bireylerin uyumsuz şemalarının ortaya çıkmasında çocukluk çağı istismar yaşantısının önemli rol oynadığı ve bu şemaların yetişkinlik döneminde ortaya çıkan psikolojik rahatsızlıklara zemin hazırladığı ifade edilmektedir.

2.3. Ölüm Kaygısı

Bu bölümde ölüm kaygısı, ölüm kaygısı kuramsal temel, ölüm kaygısı ile ilgili yurt dışında ve yurt içinde yapılan çalışmalara yer verilmektedir.

2.3.1. Ölüm Kaygısı

Ölüm kavramını anlama ve tanıma çabası birçok alandan araştırmacıları bu konu üzerinde çalışmaya teşvik etmektedir ve ölüm kavramı ile ilgili yapılan çalışmaların artmakta olduğu görülmektedir (Jones, 2004). Ölüm; canlı organizmanın hayati organlardan birinin ya da birkaçının tamamen işlevini kaybederek kendini yenileme yeteneğinin durması ve canlının hayatının sonlanması olarak tanımlanmaktadır (Çobanlı ve Salt, 2001). Ölüm başka bir ifade ile; yaşayan bir organizmanın yaşama dair belirtilerinin ortadan kalkması ve yaşamsal

faaliyetlerinin sona ermesi ve olarak tanımlanmaktadır (Türkmen vd., 2018). Ölüm, varoluşsal olarak çözülemeyen fakat bireylerin yaşamak zorunda olduğu ve yaşamın anlamının içinde saklı olduğu bir gizem olarak görülmektedir (Yanbastı, 1990). Ölüm, dünya üzerinde yaşamını sürdüren kültür fark etmeksizin bütün bireyler için evrensel bir kavram olarak ele alınmaktadır (Loftson, 2006).

Bireyler genellikle ölüm hakkında doğrudan konuşma konusunda kaçınma davranışı göstermektedirler veya ölüm ile ilgili konuşurken daha yumuşak bir dil kullanmayı tercih etmektedirler (Jones, 2004). Kübler-Ross (2010) ise; ölüm hakkında daha rahat bir şekilde konuşulması gerektiğini, bireylerin yaşamın sonsuz olmadığını kabullenmesi ve bireylerin mümkün olduğunca yaşamdan keyif alarak hayatlarını sürdürmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Kübler-Ross (2010) ölüm ile ilgili Kübler-Ross modeli olarak ifade edilen bir model ortaya atmıştır. Bu modele göre; bireyin yas tutmasına sebep olacak ölüm vb. durumlar ile karşılaştığında birey farkında olmasa bile yasin beş evresini yaşamaktadır. Bu evreler sırasıyla inkar, öfke, pazarlık, depresyon ve kabullenme evreleri olarak ifade edilmektedir.

Kübler-Ross (2010) tarafından ölüm kaybına verilen tepkilerin birey yeni duruma uyum sağlanana kadar aşamalar halinde gerçekleştiği ifade edilmektedir. Yas sürecinin içerdiği beş temel aşama bulunmaktadır.

1. İnkâr: Bireyin yaşanan kaybı kabullenemediği aşamadır. Bu aşamanın geçici bir süreç olması beklenmektedir. İnkâr sürecinin tamamlanamaması patolojik bir yasa sebep olabilmektedir.

2. Öfke: Bu aşama olayın sorumlusunun arandığı, yaşanan kaybın nedenlerinin merak edildiği aşamadır. Bu aşamada birey, Tanrıyı, kaderi, kendisini ya da çevresini suçlayabilmektedir.

3. Pazarlık: Bu aşamada birey mucizevi iyileşmeler ümit eder ve kayıp gerçeğinin değiştirmek ister. Kişi kaybın geri gelmesi için “o geri gelsin bir daha asla böyle davranmayacağı” şeklinde pazarlık ifadeleri kullanır.

4. Depresyon: Bu aşamada birey kaybın gerçek olduğunu kabullenir. Bireyin acıyı gerçek anlamda yaşadığı dönemdir. Birey içe kapanma, üzüntü, ruh hali değişikliği gibi tepkiler gösterebilmektedir.

5. *Kabullenme:* Bu aşamada birey gerçeği kabullenmesi ile yeni şartlara uyum sağlayarak hayatını yeniden düzenler. Birey yaşamına yeni bir bakış açısı ile devam eder.

Bireyin ölüm kavramına ilişkin tutumları yaşamın anlamlandırılmasında etkili bir rol oynamaktadır. Ölüm düşüncesi bireyler için; stres kaynağı, stresten kurtuluş yolu, yok oluş, ölümsüz bir hayatın başlangıcı gibi farklı düşünceleri çağırıştırabilmektedir (Tanhan ve Arı, 2006). Bireylerin ölüme karşı tutumları kültüre, dine, topluma ve kişisel özelliklerine göre değişkenlik göstermektedir. Bireyin kendi ölümü karşısındaki tutumları; ölümü isteme, ölümü kabullenme, ölümü kabullenmeme ve ölüme meydan okuma şeklinde bir süreç olarak ifade edilmektedir. Başkalarının ölümü ile ilgili tutumda ise bu sürece yas tutma sürecinde dahil edilmektedir (Karakuş vd., 2012).

Ölüm düşüncesinin insan yaşamında etkisi bulunmaktadır fakat ölüm düşüncesin bireyin yaşamı üzerindeki sınırlarını belirlemesi önemlidir. Ölüm karşı düşünceler kişiden kişiye göre değişmektedir. Ölüm karşısında meydana gelen düşüncelerdeki değişikliklerde birey denge ve uyumunu yitirse bireyin kaygı düzeyi artmaktadır (Karakuş vd., 2012). Ölüm kaygısı, insan olmanın evrensel bir parçası olarak görülmektedir (Becker, 1973). Ölüm kaygısının, bireyin yaşamının ilk anından itibaren varolan ve hayatı boyunca süren bir kavram olduğu ifade edilmektedir (Karakuş vd., 2012). Bireyler kendi ölümünü düşünmesi ve tahmin etmesi için bilişsel kapasiteye sahiptirler. Ancak bu bilişsel kapasitenin dezavantajlarında bulunmaktadır. Bu dezavantaj; bireyin yaşamını birgün son bulacağı gerçeğinin gölgesinde yaşamak zorunda olması olarak ifade edilmektedir (Yalom, 2008). Bireyler nesillerinin devam etmelerini ve kendilerinin hayatları son bulduğunda unutulmamalarını sağlayacak izler bırakarak anılmak isterler. Birey ölümü ve ölümden sonra unutulma ihtimalini düşündüğünde kaygı duymaktadır (Dökmen, 2002).

Ölüm kaygısı kavramının herkes tarafından kabul edilmekte olan evrensel bir tanımı bulunmamaktadır (Lehto ve Stein, 2009). Belsky (1999) tarafından ölüm kaygısı; bireyin yaşamının sona ereceğine ilişkin duygu, düşünce ve korkuları olarak tanımlanmıştır. Yalom (2014) tarafından ölüm kaygısı; bireyin yaşamının erken zamanlarında oluşmuş ve bilinçdışında var olan bir kaygı durumu olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca nedeni belirli olmayan her kaygının ise aslında ölüm kaygısı olduğunda ifade etmektedir. Abdel-Khalek (2005) ölüm kaygısını; bireyin ölümün farkındalığına varması ile ortaya çıkan endişe olarak tanımlamaktadır. Nyatanga ve Vocht (2006) tarafından; bireyin kendisinin ya da başka bir kişinin ölümü düşüncesiyle, varoluşsal kaynaklı olarak rahatsız edici bir duygu şeklinde

tanımlanmaktadır. Cicirelli (2006) ölüm kaygısını; yaşanan kayıp ile ilgili mental ve ruhsal bir farkındalık olarak tanımlamaktadır. Cai vd. (2017) tarafından ölüm kaygısı; bireyin kendi yok oluşunu düşünmesi ile ölüme ve ölüm anıyla alakalı kaygı hissedilen ve aynı zamanda kaygı ile ilgili fiziksel belirtiler gösterilen bir durum olarak tanımlanmaktadır. Fromm (2019) ise ölüm kaygısını; bireyin yaşamını başarılı ve sağlıklı bir şekilde değerlendiremediği duygusuna sahip olması sonucu oluşan kaygı olarak tanımlamaktadır. Ölüm kaygısını oluşturan birçok boyut bulunmaktadır. Bu boyutları Öztürk-Kalaoğlu (2010); belirsizlik kaygısı, bedenini kaybetme veya yok olma kaygısı, acı duyma kaygısı, yalnızlık kaygısı, yakınlarını kaybetme kaygısı, denetimini kaybetme kaygısı, kimlik duygusunu kaybetme, gerileme kaygısı ve ölüm sonrası cezalandırılma kaygısı olarak ifade etmektedir.

Yalom (2008) bazı bireylerin ölüme ilişkin kaygılarını açık bir şekilde ifade ederek onunla ilgili herşeyden kaçındığını, bazı bireylerin ise ölüm kaygısını kaygısını gizleyerek örtük bir şekilde yaşadığını ifade etmektedir. Açık ölüm kaygısı; bireylerin ölüme ilişkin kaygıyı insanın başına gelebilecek en kötü felaket, terk edilme, ya da yok olma kaygısıyla birleştirmesi ve bu kaygılarını sözel ve fiziksel olarak ifade etmesidir. Örtük ölüm kaygısı ise; ölüme ilgili düşüncelerin, bireylerin bilinçaltında saklamaya çalışmasına rağmen bu düşüncelerin rüyalar ile ifade edilmesidir,

Bireyde ölüm kaygısı oluşmasında pek çok sebep etkili olabilmektedir. Bu sebepler bireyin yaş, dindarlık seviyesi, psikolojik olgunlukğu, ani bir kayıp ve ölümcül salgın hastalıklar olarak ifade edilmektedir (Chuin ve Choo, 2010). Travmatik yaşantıya maruz kalmanın da bireylerde ölüm kaygısı seviyesinin artmasına sebep olduğu ifade edilmektedir (Floyd vd., 2005; Abdel-Khalek, 1991). Bireylerin yakın ve uzak çevresinde meydana gelen ani ölümler de sarsıcı ve travmatik deneyimler olarak ifade edilmektedir. COVID-19 gibi ani ölüme sonuçlanabilen salgın hastalıklara bireyin veya çevresinden birinin maruz kalması ölüm kaygısı oluşmasının sebepleri arasında gösterilmektedir (Imber-Black, 2020).

Yaşın ölüm kaygısı üzerindeki etkisine bakıldığında ise genç yetişkin bireylerin ölüm kaygısı seviyelerinin yüksek olduğuna dair araştırmaların var olduğu görülmektedir (Erdoğan ve Özkan, 2007; Russac vd., 2007). Genç yetişkin bireylerin hayatlarında kariyer yapma ve aile kurmaya başlama süreci önemli bir yer tutar. Birey bu dönemde, hayatının zirvesine ulaşmış önündeki yola bakarken yolun artık sonuna doğru ilerleme yaşadığının farkına varır. Bu farkındalık ise ölüme ilgili kaygıların genç yetişkin bireylerin hayatlarında etkin hale gelmeye başlamasına, orta ve ileri yetişkinlik döneminde artış göstermesine sebep olmaktadır (Yalom,

2008). Genç yetişkinlik döneminde birey, sağlıklı bedenini kaybetme ihtimali, geleceğe dair planların gerçekleştirilememesi gibi nedenlerden kaynaklı ölüm kaygısı yaşamaktadır (Gençtan, 2002). Ölüm kaygısının gelişim dönemleri üzerindeki etkisine bakıldığında; genç yetişkinlik döneminde artan ölüm kaygısı düzeyinin orta yetişkinlik döneminde azaldığı ve ileri yetişkinlik döneminde tekrar arttığı görülmektedir (Keller vd., 1984).

2.3.2. Ölüm Kaygısı Kuramsal Temel

Bu bölümde ölüm kaygısının kuramsal temeli olan Psikanalitik Kuram, Varoluşçu Kuram, Bilişsel Kuram, Dehşet Yönetimi Kuramı ile ilgili alanyazın bilgisi açıklanmaktadır.

2.3.2.1. Psikanalitik Kuram

Psikanalitik Kuramın temsilcilerinden biri olan Freud yaşam ve ölüm kavramlarını ortaya atarak ölüm kavramını ele almaktadır. Freud yaşamın amacının ölüm olduğunu ifade etmektedir (Bauman, 2000). Psikanalitik kuram içerisinde ölüm kavramı daha çok ölüm içgüdü kavramı içerisinde değerlendirilmektedir (Langs, 2003). Ölüm içgüdüünün ölümü açıkladığı, ölüm içgüdüünün karşısında yer alan yaşam içgüdüünün ise bireylerin cinsellik, açlık gibi ihtiyaçlarını karşılayarak hayatta kalmalarını sağladığı belirtilmektedir. Ölüm ve yaşam içgüdüleri birlikte bireylerin yaşamlarına yön vermektedir (Geçtan, 1989). Freud'a göre; ego ile süperegö arasında yaşanan gerginlik sonucunda bireylerde ölüm kaygısı ortaya çıkmaktadır. Ego, süperegö tarafından sevilme istemektedir. Fakat sevilmediği durumda birey kendinin savunmasız hissetmektedir ve bu savunmasızlık durumu bireyde ölüm kaygısına sebep olmaktadır (Langs, 2004).

Freud bilinçdışının ölümsüz olduğuna inandığını ve bireylerin kendi ölümlerine ilişkin bir kaygı taşımadıklarını ifade etmektedir (Mijolla-Mellor, 2005). Freud ölüm kaygısını geride kalan bireyler açısından incelemiştir. Ölüm kaygısının bir başka kaygı ile özellikle suçluluk duygusu ve hadım edilme korkusu ile ortaya çıktığını savunmaktadır. Geride kalan birey ölen bireyin arkasından “bu kişinin ölümüne ben mi sebep oldum, bu kişiye yaşarken hak ettiği değeri verdim mi” gibi soruları kendine sorarak suçluluk hissetmektedir. Freud kalabalık cenaze törenlerinin sebebinin de bireyin, oluşan suçluluk duygusundan kurtulmak için bir yöntem olarak ifade edilmektedir (Ruffie, 1999).

Psikanalitik kuramın temsilcilerinden biri olan Jung; ölüm kaygısının sebebinin bireyin yaşama korkusunun olduğunu ve ölümden korkan kişinin aslında yaşamaktan korktuğunu ifade etmektedir (Karakuş vd., 2012). Jung ölüm kaygısını; bireyin kolektif bilinçaltında ortaya çıkan

akılcı olmayan düşüncelerin bireyin zihninde yarattığı karmaşık duruma karşı bireyin vermiş olduğu tepki olarak tanımlamaktadır. Jung ölüm korkusunun temelinde yaşam korkusunun yer aldığını, bireylerin yaşadıkça ölüme daha çok yaklaştıklarını farketmeleri ile ölüm kaygısı seviyelerinin arttığını ifade etmektedir (Jung, 2006).

Psikanalist Otto Rank; anne karnından ayrılmanın birey için bir kaygı kaynağı olduğunu belirtmektedir. Bireyin hayatında anne karnından ayrılma ile başlayan kaygı, hayatları boyunca yaşayacakları tüm kaygıların temeli olarak ifade edilmektedir. Dış dünya ana rahmine göre birey için çok fazla tehlike barındırmaktadır. Bireyin ana rahminden ayrılması ile yaşama korkusu meydana gelir. Bireyin yaşama korkusundan kurtulmasının yolu ise ana rahmine tekrar dönmesidir ve bu durum da ölüm kaygısı olarak tanımlanmaktadır (Geçtan, 1989).

Psikanalist Karen Horney; bireyin ölüm, hastalık, kazalar, doğal afet ve yalnızlık gibi karşı koyamayacağı olaylar ile karşılaşması durumunda bireyin kendisini güçsüz ve çaresiz hissettiğini belirtmektedir. Karen Horney'e göre ölüm kaygısı; bireylerin yaşamlarında meydana gelen bu olumsuzluklar sebebi ile yaşamlarının son ermesi için bir istek duydukları fakat bu isteğin ölüm korkusu ile birleşerek sebebi belirsiz bir kaygıya dönüşmesini ölüm kaygısı olarak tanımlamaktadır (Horney, 1980).

Psikanalist Zilboorg ölüm kaygısının bireyler tarafından bastırıldığını ve bilinçdışında gizlenen bir ölüm kaygısının varlığından bahsetmektedir. Ölüm kaygısını bilinç düzeyinde bulunmasının ise bireylerin günlük işlevsel faaliyetlerini dahi sürdüremeyeceğine sebep olacağını ifade etmektedir. Bu sebeple ölüm kaygısının bilinçdışında gizlenmesi bireyler için sağlıklı bir durum olarak ifade edilmektedir (Karakuş vd., 2012).

2.3.2.2. Varoluşçu Kuram

Varoluşçu kuram; bireyin dünyadaki varlığını, sorunlarını, mevcut sorunlarına çözüm oluşturmayı, yalnızlık, başarısızlık, özgürlük, umutsuzluk ve ölüm gibi konulara odaklanmaktadır (Murdock, 2014). Ölüm kavramı ile ilgili Varoluşçu kuram; bireyin bir gün öleceğini kabul etmesinin, bireyin değerleri çerçevesinde bir hayat sürmesine yardımcı olduğunu belirtmektedir (Yalom, 2014). Varoluşçu kurama göre ölüm kaygısı; bireylerin benliğinin derinliklerinde yer almakta olan, bireyin bilinç seviyesine ulaşmayan ve kaçınılmaz olan bir kaygı olarak tanımlanmaktadır (Geçtan, 2016).

Varoluşçu kuramın temsilcilerinden biri olan Yalom (2014) ölüm kaygısını; bireyin doğduğu andan itibaren var olan, bireyin yaşamı boyunca devam eden ve bireyin yaşadığı diğer bütün kaygı çeşitlerinin temelini oluşturmakta olan kaygı türü olarak tanımlamaktadır. Bireyler bu kaygı ile baş edebilmek için, ölümsüzlük arzularını doyumak amacıyla kalıcı eserler bırakmak veya dünyaya çocuk getirmek gibi faaliyetlerde bulunmaktadırlar (Yalom, 2014). Bireyin kendisinin yok olmayacağına sağladığını düşündüğü nihai bir kurtarıcının olduğuna inanması ve kendisini özel birisi olarak hissetmesi de ölüm kaygısı ile baş etme yöntemleri olarak ifade edilmektedir (Murdock, 2014). Yalom (2014) bireylerin ölüm gerçeğini tam olarak kabul etmelerinin ve ölümü yaşamın doğal bir parçası olarak görmelerinin; bireylerin psikolojik sağlamlıklarını artırdığını ve yaşamlarını daha sağlıklı olarak sürdürebildiklerini ifade etmektedir.

Varoluşçu kuramın önemli temsilcilerinden olan Rollo May (2019) ölüm kaygısının bireyin üretkenliğini artırıcı bir etkisi olabileceğini ifade etmektedir. Birey ölümle yüzleştğinde ortaya çıkan kaygı çabaya dönüşmekte ve böylece bireyin yaratıcı yönü gelişmektedir. Birey yaşamının bir gün son bulacağı gerçeği ile yüzleşmekte ve sahip olduğu hayatı anlamlı kılmak için yaratıcı düşünceler ile hayatını şekillendirmektedir (Yalom, 2008).

2.3.2.3. Bilişsel Kuram

Bilişsel kuram bireylerin yaşadıkları olaya değil, bu olaylara bireylerin yüklediği anlamlara odaklanmaktadır. Bireylerin olaylar karşısında tutum ve düşünceleri ile ilgilenilmektedir (Beck, 2005). Bilişsel kurama göre ölüm kaygısı; ölüm ile ilgili uyarılara veya yaşantıya sahip olan bireylerin işlevsel olmayan düşüncelerinin bir sonucu olarak ifade edilmektedir (Furer ve Walker, 2008). Bilişsel kurama göre; bireylerde ölüm kaygısının oluşmasının sebebi bilişsel çarpıtmalar ve olumsuz otomatik düşünceler olarak görülmektedir. Ölüm kaygısının bireyin hayatında belirli bir seviyede olması normal olarak ifade edilmektedir. Fakat bu kaygıyı birey kontrol altına alamadığında ise bireyin yaşam kalitesi olumsuz yönde etkilenmektedir (Karakuş vd., 2012).

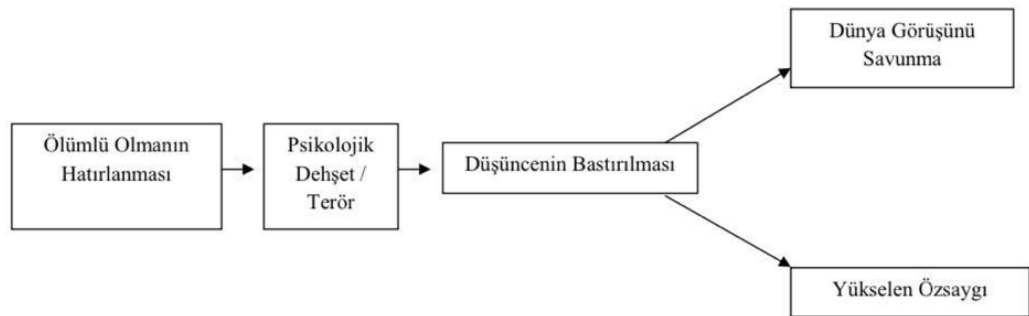
Birey ölüme; korkutucu, kontrol dışı ve baş edilmez bir durum şeklinde bir anlam yüklediğinde bireylerde yoğun bir ölüm kaygısı ortaya çıkmaktadır (Beck, 2005). Ölüme yüklenen anlam neticesinde oluşan kaygı bir kısır döngü şeklinde bireyin hayatında var olmaktadır. Bu döngü; “Kalp atışında ve nefes alış-verişinde ve hızlanma, ölümü olumsuz

olarak yorumlama ve olası bir kalp krizi durumu, ölüm kaygısı yaşama ve fizyolojik semptomların tetiklenmesi” şeklinde ifade edilmektedir (Beck ve Clark, 2015).

2.3.2.4. Dehşet Yönetimi Kuramı

Dehşet Yönetimi Kuramı Ernest Becker’in (1973) “The Denial of Death” (Ölümü İnkâr) adlı eserinden ilham alınarak ortaya atılmıştır. Becker ölümü anlamlandırmaya çalışmıştır. Becker insan davranışlarının temel motivasyon kaynağının ölümün varlığının inkarı ve bireyin ölümsüzlük arayışı olduğunu ifade etmektedir (Scimecca, 1979). Dehşet Yönetimi Kuramı bireylerin bilişsel yeteneklere sahip olduğunu belirtmektedir. Bu bilişsel yeteneklerden birisi ise bireyin bir gün öleceğini ve yaşamının sona ereceğinin farkında olmasıdır. Bireyler bir gün yaşamlarının sona ereceği farkındalığı ile yaşamak zorundadırlar (Greenberg vd., 1997). Yaşamın sona ereceği ile ilgili farkındalık yaşayan bireyin varoluşsal bir kaygısı oluşmaktadır (Thompson ve Spacapan, 1991).

Dehşet Yönetimi Kuramına göre; bireyin bir gün yaşamının sona ereceğinin farkında olması bireye psikolojik bir dehşet yaşatır. Birey bu psikolojik dehşet ile baş edebilmek için yakın ve uzak savunma mekanizmaları kullanmaktadır (Pyszczynski, vd., 1999). Yakın savunma mekanizması; bireyin ölüm ile ilgili düşüncelerini bastırarak başka konulara yönelmesi olarak ifade edilmektedir. Yakın savunma mekanizması kalıcı değildir ve bilinçatı bastırılan düşüncüyü bireye hatırlatarak bireyde kaygı oluşmasına sebep olmaktadır. Uzak savunma mekanizması ise; bireyin ölüm düşüncesi ile baş edebilmek için değerli bir birey olduğunu düşünerek sahip olduğu kültürel değerlere bağlanması olarak ifade edilmektedir (Chipman, 2011). Bireyler yaşamlarında bir amaca hizmet ettiklerine ve bu amaçlarının kültürel değerlerine uygun olduğunu inadıklarında bireylerin benlik saygıları artmaktadır ve birey ölüm kaygısı ile baş edebilmektedir (Solomon vd., 1991). Dehşet Yönetimi Kuramı Sürecini Chipman (2011) tarafından şekil ile somutlaştırılarak ifade edilmektedir.

2.3.3. Ölüm Kaygısı İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Chung ve Freh (2022) tarafından travmaya maruz kalmış genç yetişkin bireyler üzerinde ölüm kaygısı, başa çıkma biçimleri ve TSSB şiddeti arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada katılımcılar dört ayrı kategoriye ayrıldılar. Birinci kategori; düşük düzeyde ölüm kaygısı olan ve başa çıkma stratejilerini kullanan bireyler, ikinci kategori; yüksek düzeyde ölüm kaygısı olan asgari düzeyde başa çıkma stratejilerini kullanan bireyler, üçüncü kategori; yüksek düzeyde ölüm kaygısı olan ve başa çıkma stratejilerini kullanan bireyler ve dördüncü kategori; yüksek düzeyde ölüm kaygısı olan ve baş etme stratejilerini kullanmayan bireylerdir. Bu çalışmanın sonucuna göre birinci kategoride olan bireylerin diğer üç kategoride olan bireylere göre daha düşük düzey TSSB semptomları gösterdiği bulgusu elde edilmiştir. Düşük düzeyde ölüm kaygısı olan ve başa çıkma stratejilerini kullanan bireylerin TSSB semptomlarının düşük düzeyde olduğu ifade edilmektedir.

Hughes ve Jones (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde ölüm kaygısı ve COVID-19 pandemisine verilen tepkilerin incelendiği nitel bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre genç yetişkin bireylerin COVID-19 pandemisi deneyimleri ile ilgili dört tema belirlenmiştir. Bu temalar; ölüm kaygısı, akıl sağlığı, ölümü normalleştirmek ve belirlenen destek ihtiyaçlarıdır. Genç yetişkin bireylerin pandemi nedeniyle ölüm kaygısı düzeylerinin arttıkları ve ölümün onlar için normalleştirilerek ruh sağlıklarını olumsuz etkilediği ifade edilmektedir.

Mazloomzadeh vd. (2022), tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde COVID-19 korkusu, nevrotiklik, davranışsal ketleme ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkide ölüm kaygısının aracı rolünün incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre ölüm kaygısı ile COVID-19 korkusu, nevrotiklik ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Ayrıca COVID-19 korkusu, nevrotiklik, davranışsal ketleme ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkide ölüm kaygısının kısmi aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Pradhan vd. (2022), tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde nevrotiklik ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkide algılanan stresin aracı rolünün incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre ölüm kaygısı ile nevrotiklik ve algılanan stres arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir.

Ayrıca yapılan aracılık analizine göre nevrozizm ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkide algılanan stresin tam aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Rupprecht vd. (2022), tarafından COVID-19 pandemi döneminde 18-95 yaş arası bireyler üzerinde gelecek zaman perspektifi, ölüm kaygısı ve ideal yaşam beklentisi ile ilgili ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre COVID-19 pandemi döneminde yetişkin bireylerin gelecek zaman perspektifleri algılarının azaldığı, pandemi döneminin hemen başında ölüm kaygılarının arttığı ve bireylerin istikrarlı ideal yaşam beklentileri gösterdikleri sonuçlarının elde edildiği ifade edilmektedir.

Sarita vd. (2022), tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde ölüm kaygısı ve uyum arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre ölüm kaygısı ile sosyal ve duygusal uyum arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Ölüm kaygısı ile ev ve sağlık uyumu arasında anlamlı bir ilişki elde edilmemiştir.

Shakil vd. (2022), tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde ölüm kaygısı, psikolojik sıkıntı ve çalışma durumu arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre herhangi bir işte çalışmayan bireylerin ölüm kaygısı ve psikolojik sıkıntı puanlarının daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Psikolojik sıkıntı ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkide herhangi bir işte çalışma durumunun düzenleyici rol oynadığı ifade edilmektedir.

Waite vd. (2022), tarafından COVID-19 pandemi döneminde yetişkin bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada ölüm kaygısına sebep olan etkenleri incelemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada COVID-19 pandemi döneminde oluşan 1. dalga (23-28 Mart 2020) ve 2. dalga (22 Nisan-1 Mayıs) süreçlerinde veriler toplanmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre ölüm kaygısı ile somatik semptomlar, paranoya, depresyon, anksiyete ve travmatik stres semptomları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edildiği ifade edilmektedir.

Xiao vd. (2022), tarafından 17-69 yaş arası bireyler üzerinde ölüm kaygısı, benlik saygısı, yakın ilişki, bir gruba ait olma arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre ölüm kaygısı ile benlik saygısı, yakın ilişki ve bir gruba ait olma arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Yapılan aracılık analizine göre ise bir gruba ait olma ile ölüm kaygısı arasındaki ilişkide benlik saygısı ve yakın ilişkinin aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Zampella ve Benau (2022) tarafından 23-67 yaş arası bireyler üzerinde ölüm kaygısı, haz erteleme (gelecekte daha olumlu bir sonuç almak için anlık verilen ödüllerden vazgeçme eğilimi), cinsiyet rollerine yönelik tutumlar ve ölüm yansımaları arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre ölüm kaygısı puanları ile haz erteleme, cinsiyet rollerine yönelik tutumlar ve ölüm yansımaları puanları arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki elde edilmiştir.

Damirchi vd. (2020), tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde kendi kendine konuşma, ölüm kaygısı, obsesif-kompulsif bozukluk ve başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın sonucuna göre kendi kendine konuşma ile ölüm kaygısı ve obsesif kompulsif bozukluk arasında anlamlı düzeyde negatif ilişki elde edilmiştir. Kendi kendine konuşma ile problem odaklı başa çıkma arasında pozitif yönde anlamlı ilişki, duygusal odaklı başa çıkma arasında ise negatif yönde anlamlı ilişki elde edilmiştir. Kendi kendine konuşmanın ölüm kaygısını, obsesif kompulsif bozukluğu ve başa çıkma stratejilerini anlamlı yönde yordadığı bulgusunun elde edildiği de ifade edilmektedir.

2.3.4. Ölüm Kaygısı İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Kalafatoğlu (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde 18-65 yaş arası bireyler üzerinde travma sonrası büyüme, travma sonrası stres, belirsizliğe tahammülsüzlük, yaşamın anlamı, kayıp ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre travma sonrası stres, belirsizliğe tahammülsüzlük, yaşamın anlamı, kayıp ve ölüm kaygısı puanlarının travma sonrası büyümeyi anlamlı düzeyde yordayacağı bulgusunu elde edilmiştir. Ölüm kaygısı puanları ile; yaşamın anlamı, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası büyüme arasında pozitif yönde anlamlı ilişki elde edildiği ifade edilmektedir.

Şen-Doğan ve Devenci-Şirin (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde 18-75 yaş arası bireyler üzerinde ölüm kaygısı, algılanan stres ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda gerçekleştirilen yapısal eşitlik modeline göre ölüm kaygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkide algılanan stresin aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Gündoğan ve Arpacı (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde COVID-19 korkusu, depresyon ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkilerin

incelendiği bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın sonucuna göre ölüm kaygısı ile COVID-19 korkusu ve depresyon arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. COVID-19 korkusu ölüm kaygısı ile depresyonu pozitif yönde ve depresyon ise ölüm kaygısını pozitif yönde yordamaktadır. Ayrıca COVID-19 korkusu ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkide depresyonun kısmi aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Karadağ vd. (2022), tarafından COVID-19 pandemi döneminde COVID-19 tanısı alan ve hastanede tedavi görmekte olan bireyler üzerinde ölüm kaygısı, depresyon ve kaygı arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre bireylerin ölüm kaygısı ile depresyon ve kaygı puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkinin elde edildiği ifade edilmektedir.

Alioğulları vd. (2022), tarafından COVID-19 pandemi döneminde 18-50 yaş arası bireyler üzerinde sağlık anksiyetesi ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre kadın bireylerin sağlık anksiyetesi ve ölüm kaygısı puanları erkek bireylere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Sosyoekonomik düzeyi düşük olan bireylerin ölüm kaygısı puanlarının daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Sağlık anksiyetesi ve ölüm kaygısı arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde bir ilişkinin elde edildiği ifade edilmektedir.

Büyükbayram vd. (2022), tarafından COVID-19 pandemi döneminde COVID-19 tanısı almış bireyler üzerinde algılanan yalnızlık ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre algılanan yalnızlık ve ölüm kaygısı puanları arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde bir ilişki elde edilmiştir. Ayrıca kadın bireylerin, kronik rahatsızlığı olanların ve etrafında COVID-19 sebebiyle vefat eden yakınları olan bireylerin ölüm kaygısı puanlarının istatistiksel olarak daha yüksek olduğu bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Dlek (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde yetişkin bireyler üzerinde COVID-19 korkusu, evrimii alışveriş tutumu, satın alma niyeti ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre ölüm kaygısı ile COVID-19 korkusu, evrimii alışveriş tutumu ve satın alma niyeti arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Ayrıca yapılan aracılık analizine göre COVID-19 korkusu ile evrimii alışveriş tutumu ve satın alma niyeti arasındaki ilişkide ölüm kaygısının kısmi aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Kadıoğlu (2022) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde ölüm kaygısı, yalnızlık düzeyleri ve beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre genç yetişkin kadın bireyin ölüm kaygısı düzeylerin erkek bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ölüm kaygısı puanları ve romantik-duygusal yalnızlık düzeyleri puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki elde etmiştir. Genç yetişkin bireylerin ölüm kaygısı puanları ile beş faktör kişilik özelliklerinden sorumluluk, nevrotizm ve deneyime açıklık arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Ayrıca genç yetişkin bireylerin yalnızlık düzeyleri puanları ile beş faktör kişilik özellikleri puanların ölüm kaygısı puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı ifade edilmektedir.

Söğütü ve Göktaş (2021) tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde COVID-19 pandemisinin sağlık anksiyetesi, ölüm kaygısı ve bedensel belirtiler üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre örneklem grubunda bulunan genç yetişkin bireylerin sağlık anksiyetesi seviyelerinin %31,9; ölüm kaygısı seviyelerinin %48,3 ve bedensel belirti şiddeti seviyelerinin %32,6 olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bireyin kendisinde COVID-19 temas öyküsünün bulunması ve hastane başvurusunun olması, birinci derece yakınlarında hastane yatışı olması ve testin pozitif çıkması değişkenleri ile sağlık anksiyetesi, ölüm kaygısı ve bedensel belirtiler arasında anlamlı fark elde edildiği ifade edilmektedir.

Teke vd. (2021), tarafından üniversite öğrencileri üzerinde ölüm kaygısı, yaşamın anlamı ve pozitif şemalar arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre yapılan yapısal eşitlik modeline göre yaşamın anlamının ölüm kaygısını anlamlı düzeyde yordamadığı bulgusu elde edilmiştir. Pozitif şemaların ise ölüm kaygısını negatif yönde yordadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Çakar (2020) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde yalnızlık, yaşamın anlamı ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre kadın genç yetişkin bireylerin ölüm kaygısı puanları erkek genç yetişkin bireylerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksektir. Genç yetişkin bireylerin ölüm kaygısı ve yalnızlık puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki, ölüm kaygısı ile hayatın anlamı puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Ayrıca genç yetişkin bireylerin yalnızlık ve yaşamın anlamı puanları ölüm kaygısı puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Kavaklı vd. (2020), tarafından COVID-19 pandemi döneminde 18-72 yaş arası bireyler üzerinde algılanan COVID-19 tehdidi, ölüm kaygısı ve öz şefkat arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre kadın bireylerin algılanan COVID-19 tehdidi ve ölüm kaygısı düzeyi erkek bireylerden istatistiksel olarak daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Algılanan gelir düzeyi düşük olan bireylerin algılanan COVID-19 tehdidi ve ölüm kaygısı düzeyi puanlarının algılanan gelir düzeyi yüksek olan bireylerden istatistiksel olarak daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca algılanan COVID-19 tehdidi ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkide öz şefkatin kısmi aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Türkmen (2019) tarafından üniversite öğrencilerinin algılanan stres düzeyi ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkide bilinçli farkındalığın aracı rolünün incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre ölüm kaygısı ile algılanan stres arasında pozitif yönde, bilinçli farkındalık ile negatif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Aracılık analizi sonucuna göre ise ölüm kaygısı ile algılanan stres düzeyi arasındaki ilişkide bilinçli farkındalığın kısmi aracı rol oynadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

Halicı-Kurtulan ve Kararımak (2016) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde ölüm kaygısı, tinsellik, dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısı arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre erkek bireylerin ölüm kaygısı puanlarının kadın bireylerin ölüm kaygısı puanlarından daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ölüm kaygısı ile varoluş kaygısı arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Ölüm kaygısı, tinsellik ve dindarlık eğiliminin ise varoluş kaygısını anlamlı düzeyde yordadığı bulgusunun elde edildiği ifade edilmektedir.

2.4. Genç Yetişkinlik Dönemi

Birey yaşamı boyunca çeşitli gelişimsel dönemlerden geçmektedir. Bu gelişim dönemlerinin her birinde farklı gelişimsel görevler bulunmaktadır (Aktu, 2016). Gelişim görevi; bireyin içerisinde bulunduğu gelişimsel dönemin gerektirdiği görev, sorumluluk ve kazanılması gereken davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Bacanlı, 2021). Bu gelişim dönemlerinden birisi ise genç yetişkinlik dönemidir. Genç yetişkinlik dönemi bireyin yaşamının en önemli dönüm noktası olarak ifade edilmektedir (Levinson, 1996). Genç yetişkinlik dönemi; diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme, meslek edinme, bir işte çalışma, eş seçimi, aile kurma gibi gelişim görevlerini barındırmaktadır (Aydın, 2002). Genç yetişkinlik dönemi; farklı kuramcılar tarafından farklı yaş dönemleri içerisinde ifade edilmektedir. Genç yetişkinlik

dönemi; Erikson'a göre 20-40, Havighurst'e göre 18-35 ve Levinson'a göre 20-40 yaş arası dönemler içerisinde yer almaktadır (Aktu, 2016).

Erikson'a göre 20-40 yaş aralığını kapsayan genç yetişkinlik dönemi psikososyal gelişim dönemleri içerisinde “yakınlığa karşı yalıtılmışlık” dönemi olarak ifade edilmektedir. Yakınlık bireyin kazanmış olduğu kimliğini kaybetme korkusu olmadan duygusal anlamda sosyalleşmesi, karşı cins ile iletişime geçmesi olarak ifade edilirken yalıtılmışlık ise bireyin duygusal anlamda sosyalleşememesi ve karşı cins ile iletişimsizliği olarak ifade edilmektedir. Erikson genç yetişkinlik döneminde bireylerin; bulunduğu ortamlarda diğer bireyler ile sağlıklı ilişkiler kurabilme, işe başlama, eş seçme, seçilen eş ile yaşamayı öğrenme, yakın ilişki kurma gibi gelişim görevleri olduğunu belirtmektedir (Erikson, 1982). Havighurst'e göre 18-35 yaş aralığını kapsayan genç yetişkinlik döneminde bireylerin; sosyal ortamlara girme ve sürdürme, eş seçme, aile kurma, meslek sahibi olma, ekonomik bağımsızlığını kazanma gibi gelişim görevleri bulunmaktadır (Havighurst, 1972).

Levinson'a göre 20-40 yaş aralığını kapsayan genç yetişkinlik döneminin ilk beş yılı ve son beş yılı geçiş dönemi olarak ifade edilmektedir. Genç yetişkinlik döneminin ergenlik döneminin bitimi ile başladığı ve orta yaş döneminin başlaması ile son bulduğu belirtilmektedir (Levinson 1996). Bu dönemde bireylerin psikososyal gelişimleri içerisinde benlik gelişimi, duygusal gelişim, sosyal ilişkiler, evlilik ve aile, iş yaşamı ve kariyer düzenlemesi gibi gelişimler yer almaktadır (Havighurst 1972; Levinson, 1996). Genç yetişkinlik döneminde bireyin kişilik gelişiminde devam etmektedir. Birey bu dönemde “Yaşamımı anlamlı hale getirecek sosyal ilişkilerim var mı?”, “Zamanımı nerede ve nasıl geçiriyorum?”, “Yaşamımı daha anlamlı hale getirmek için neler yapabilirim?” gibi sorulara cevap aramaktadır (Levinson, 1996; Marcia, 2002).

Levinson, genç yetişkinlik dönemi yaşam yapısını dört evreye ayırmıştır. Birinci evrede; ergenlik dönemini bitirerek genç yetişkinlik dönemine geçiş yapmaktadır. Bu dönemde kadınlar evlilik ve kariyere odaklanırken erkekler ise bir işte çalışmaya odaklanırlar. İkinci evrede; birey aile merkezli yapısından ayrılarak bağımsız olma adımları atmaktadır. Birey iş hayatını girmek, romantik ilişki yaşamak, aile kurmak gibi yaşantılar geçirmektedir. Üçüncü evrede; birey bu evrede bir önceki evrede gerçekleştirmiş olduğu iş hayatına girmek, aile kurmak gibi yaşantılarını gözden geçirir, sorgular, yeniden değerlendirir. Birey bu evrede çevreden gelen daha fazla düzen ve kararlılık baskıları karşısında bunalmamaktadır. Dördüncü evrede ise; birey istikrarlı ve bütüncül bir yaşam yapısı oluşturmak istemektedir. Birey bu evrede yetişkin

dünyasındaki yerini alır, bir aile yönetir, toplumsal sorumluluklarını yerine getirir (Levinson, 1996).

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Bu bölümde yapılan araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmanın modeli, araştırmanın çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizi hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan ilişkisel araştırma modeli kullanılmıştır. Nicel araştırma yöntemi, belirli bir grubun belirli özelliklerini tespit etmek amacıyla verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalar olarak ifade edilmektedir (Büyüköztürk, vd., 2018). Nicel araştırma yöntemine göre gerçek, duyu organları ile algılanan somut ifadelerdir. Araştırmacı ön bilgilerden, duygulardan ve değerlerden sıyrılmış olan olguya odaklanmaktadır. Nicel araştırma yöntemi verileri güvenilirdir bu nedenle veriler genellenebilmektedirler. Nicel araştırma yönteminde veriler geçerlik ve güvenilirlikleri sağlanmış olan veri toplama araçları ile elde edilmektedir (Sönmez ve Alacapınar, 2019).

İlişkisel tarama modeli değişkenler arasında var olan ilişkiyi saptamak amacıyla kullanılmaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2019). İlişkisel tarama modeli; iki ya da daha fazla değişken arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek amacıyla kullanılan model olarak ifade edilmektedir (Karasar, 2008). Başka bir ifade ile ilişkisel tarama modeli değişkenler arasındaki ilişki türü ya da türlerin ne derece var olduğunu saptamayı amaçlamaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2019). Bu araştırma genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile travma sonrası bilişleri ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırmanın bağımlı değişkeni kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı, bağımsız değişkenleri ise travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı olarak belirlenmiştir. Ayrıca travma sonrası bilişler ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasındaki ilişkide ölüm kaygısının aracı rolü de incelenmiştir.

3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Konya ilinde ikamet eden genç yetişkin bireylerden oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme yönteminin içerisinde yer alan ölçüt örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi belirli ölçütleri karşılayan özel durumlarda çalışılmak istenildiğinde kullanılmaktadır (Büyüköztürk vd.,2018). Amaçlı örnekleme yönteminde çalışmanın amaçlarına ulaşabilmesi için en iyi bilgiyi sağlayacak grubu

çalışma grubu olarak belirlemek amaçlanır. Amaçlı örneklemede çalışma grubunun sahip olması gereken ölçüt önceden belirlenir (Atak, 2011). Ölçüt örnekleme yöntemi; çalışma grubu belirli niteliklere sahip kişiler olaylar, nesnelere ya da durumlarda oluşmaktadır. Çalışma grubu için belirlenen ölçütü karşılayan kişiler çalışma grubuna dahil edilmektedir (Büyüköztürk vd., 2018). Bu araştırmada ölçüt çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmek olarak belirlenmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının genç yetişkin bireylerde daha sık görüldüğü ifade edilmektedir (Müller vd., 2013; Black, 2007). Bu sebeple araştırmanın çalışma grubu çevrimiçi alışveriş gerçekleştirmekte olan genç yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Çalışma grubunun sayısı, G*Power 3.1.9.6 programı kullanılarak elde edilmiştir (Faul vd., 2009). G*Power kullanılarak analiz yapılırken $\alpha=.05$, $\beta=.80$, $f^2=.02$ olarak kabul edilmiştir (Faul vd., 2009) ve çalışma grubunun sayısı 465 olarak belirlenmiştir.

Veri girişi yapılan 606 katılımcıdan oluşan veri setinden öncelikle çevrimiçi satın alma davranışına sahip olan bireyler seçilerek 498 veri elde edilmiştir. Bir sonraki adımda uç veri ayıklama işlemi gerçekleştirilmiş ve 467 veri üzerinde analizler gerçekleştirilmiştir. Tablo 3.1’de araştırmanın çalışma grubuna ilişkin kişisel bilgi formuna ait bilgilere yer verilmiştir.

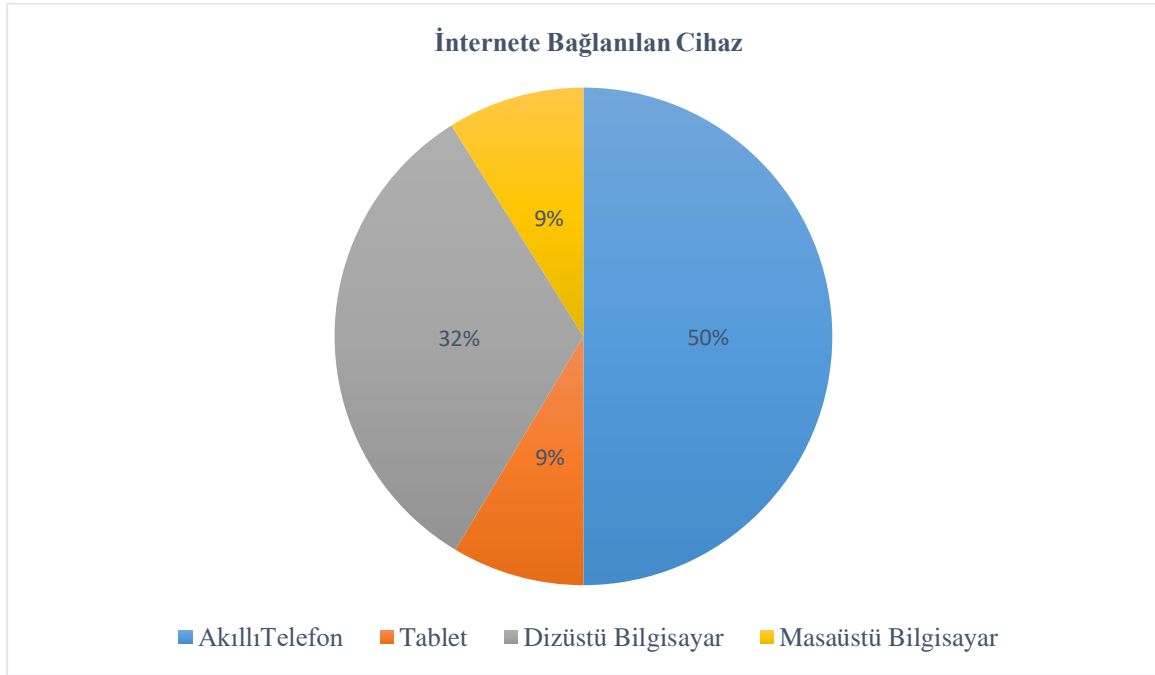
Tablo 3.1. Kişisel Bilgi Formuna Ait Özellikler

Değişken	Kategori	f	%
Cinsiyet	Kadın	372	79.7
	Erkek	95	20.3
Medeni Durum	Bekar	259	55.5
	Evli	208	44.5
Çalışma Durumu	Çalışıyor	256	54.8
	Çalışmıyor	211	45.2
Algılanan Gelir Düzeyi	Düşük	108	23.1
	Orta	307	65.7
	Yüksek	52	11.1
Hafta İçi İnternet Kullanım Süresi	1-2 Saat	70	15.0
	3-4 Saat	128	27.4
	5-6 Saat	156	33.4
	7 Saat ve üzeri	113	24.2
Hafta Sonu İnternet Kullanım Süresi	1-2 Saat	75	16.1
	3-4 Saat	121	25.9
	5-6 Saat	162	34.7
	7 Saat ve üzeri	109	23.3
Çevrimiçi Alışveriş Yapma Sıklığı	Günlük	5	1.1
	Haftalık	101	21.5
	Aylık	184	39.8
	Birkaç Ayda Bir	134	28.5
	Yılda Birkaç Kez	43	9.2

Araştırmanın çalışma grubu 20-35 yaş arası genç yetişkin bireylerden oluşmaktadır ($\bar{X}=28.09$, $ss=9.70$). Katılımcıların 372’si kadın (%79.7) ve 95’i erkektir (%20.3). Katılımcıların

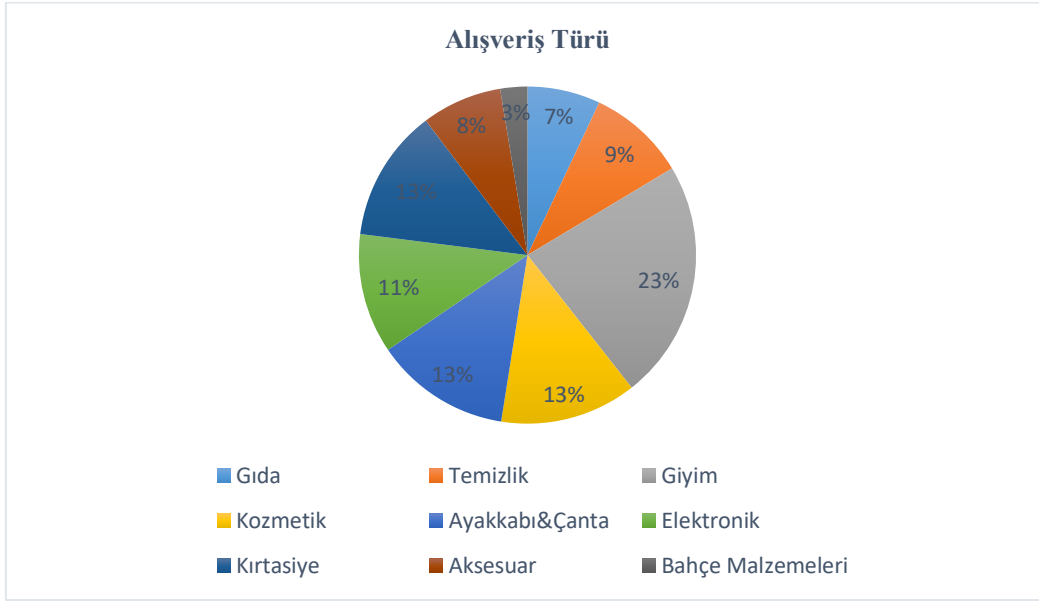
259'u bekar (%55.5) ve 208'i evlidir (%44.5). Katılımcıların 256'sı (%54.8) herhangi bir işte çalıştıklarını, 211'i (%45.2) herhangi bir işte çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların 108'i (%23.0) algılanan gelir durumlarını düşük, 307'si (%65.7) orta ve 52'si (%11.1) yüksek olarak ifade etmiştir. Katılımcılar hafta içi günlük internet kullanım sürelerini 70'i (%14.9) 1-2 saat, 128'i 3-4 saat (%27.4), 156'sı (%33.4) 5-6 saat ve 113'ü (24.2) 7 saat ve üzeri olarak ifade etmişlerdir. Katılımcılar hafta sonu günlük internet kullanım sürelerini 75'i (%16.0) 1-2 saat, 121'i 3-4 saat (%25.9), 162'si (%34.7) 5-6 saat ve 109'u (%23.3) 7 saat ve üzeri olarak ifade etmişlerdir. Katılımcılar pandemi döneminden itibaren çevrimiçi alışveriş sıklıklarını 5'i (%1.1) günlük, 101'i (%21.5) haftalık, 184'ü (%39.8) aylık, 134'ü (%28.5) birkaç ayda bir ve 43'ü (%9.2) yılda birkaç kez olarak ifade etmişlerdir.

Tablo 3.2. Katılımcıların İnternete Bağlandıkları Cihazlar

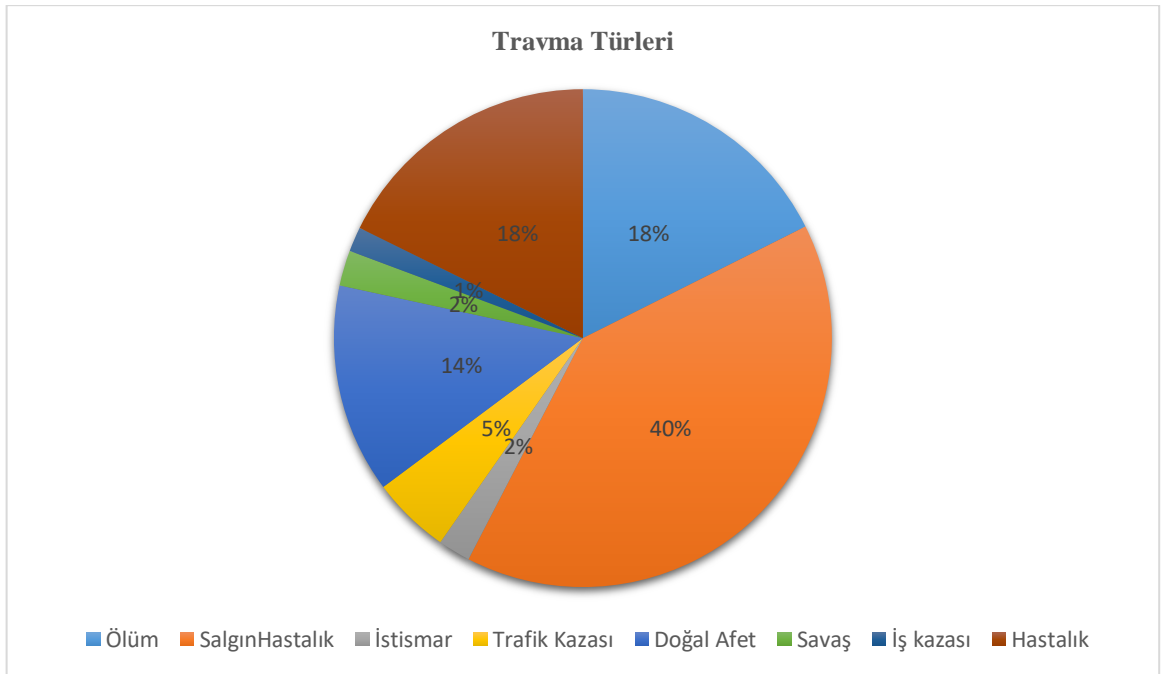
Bu araştırmaya katılan genç yetişkin bireylerin %50'si akıllı telefonları ile, %9'u tablet, %32'si dizüstü bilgisayar ve %9'u masa üstü bilgisayar ile internete bağlandıklarını ifade etmektedirler.

Tablo 3.3. Katılımcıların Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirdikleri Alışveriş Türleri

Bu araştırmaya katılan genç yetişkin bireylerin %7'si gıda, %9'u temizlik, %23'ü giyim, %13'ü kozmetik, %13'ü ayakkabı & çanta, %11'i elektronik, %13'ü kırtasiye, %8'i aksesuar ve %1'i bahçe malzemeleri ile ilgili çevrimiçi satın alma gerçekleştirdiklerini ifade etmektedirler.

Tablo 3.4. Katılımcıların Maruz Kaldığı Travma Türleri

Bu araştırmaya katılan genç yetişkin bireylerin %18'i ölüm, %40'ı salgın hastalık, %2'si istismar, %5'i trafik kazası, %14'ü doğal afet, %2'si savaş, %1'i iş kazası ve %18'i kendisinin

ya da çevresinden birinin ölümcül bir hastalık tanısı alması durumlarına maruz kaldığını ifade etmektedirler.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada genç yetişkinlerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışlarını ölçmek için “Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Ölçeği”, travma sonrası bilişlerini tespit etmek için “Travma Sonrası Bilişler Ölçeği”, ölüm kaygısı düzeylerini belirlemek için “Ölüm Kaygısı Ölçeği” kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma durumu, eğitim düzeyi gibi durumları hakkında bilgi alabilmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

3.3.1 Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Ölçeği (KÇSA)

Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı Ölçeği; Andreassen vd. (2015) tarafından geliştirilen Bergen Alışveriş Bağımlılığı Ölçeği'nin çevrimiçi satın alma davranışlarına uyarlanması amacıyla Bozdağ ve Yalçınkaya-Alkar (2018) tarafından Türk kültürüne uyarlanarak geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan ölçektir. Ölçek 27 maddeden oluşmaktadır. Ölçek çevrimiçi olarak yapılan Kompulsif alışverişleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Ölçek 5'li likert tipindedir. Ölçek maddelerine verilecek puanlar 0=Tamamen Katılmıyorum ve 4= Tamamen katılıyorum şeklinde sıralanmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 112 olmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan puanların artması bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışlarının arttığını ifade etmektedir.

Ölçek beş alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar; problem-çatışma-nüks, düşünceyle meşgul olma, duygu düzenleme ve geri çekilme ve tolerans olarak ifade edilmiştir. Problem-çatışma-nüks alt boyutu Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .95, düşünceyle meşgul olma alt boyutu Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .78, duygu düzenleme alt boyutu Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .93 ve geri çekilme alt boyutu Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .87 ve tolerans alt boyutu Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır. Ölçek aynı zamanda toplam puan elde edilerekte kullanılabilir. Toplam puan Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ise .95 olarak hesaplanmıştır. Madde faktör yükleri .41 ve .88 arasında değişmektedir. Elde edilen bulgular KÇSA'nin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu ifade etmektedir. Bu araştırma için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .92 olarak hesaplanmıştır.

3.3.2. Travma Sonrası Bilişler Ölçeği (TSBÖ)

Foa vd. (1999) tarafından geliştirilen Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Yağcı-Yetkiner (2010) tarafından Türk kültürüne uyarlanmıştır. Ölçek travma ile ilgili bilişleri değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 36 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 7'li likert tipindedir. Ölçek maddelerine verilecek puanlar 1=Tamamen Katılmıyorum ve 7= Tamamen katılıyorum şeklinde sıralanmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 36, en yüksek puan ise 252 olmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan puanların yüksek olması bireylerin yaşadıkları travmatik yaşantılarla ilişkili olarak hatalı bilişlerinin yoğun olduğunu ifade etmektedir.

Ölçek toplamda iki alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar; kişinin kendisi ile ilgili olumsuz bilişleri, dünyayla ilgili olumsuz bilişler olarak ifade edilmektedir. Kişinin kendisi ile ilgili olumsuz bilişleri alt boyutu Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .95 ve dünyayla ilgili olumsuz bilişler alt boyutu Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .89 olarak hesaplanmıştır. Ölçek toplam puanı Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ise .95 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin madde-toplam puan korelasyon değerleri .34-.73 arasında değişmektedir. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği ise tüm ölçek için .76, kişinin kendisiyle ilgili olumsuz bilişleri alt boyutu için .81 ve dünyayla ilgili olumsuz bilişler alt boyutu için .67 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırma için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .95 olarak hesaplanmıştır.

3.3.3. Ölüm Kaygısı Ölçeği (ÖKÖ)

Ölüm Kaygısı Ölçeği Sarıkaya ve Baloğlu (2016) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 20 maddeden oluşmaktadır. 5'li likert tipindedir. Ölçek maddelerine verilecek puanlar 0=Hiçbir Zaman ve 4= Her Zaman şeklinde sıralanmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 80 olmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan puanların artması bireylerin ölüm kaygısı seviyelerini arttığını ifade etmektedir.

Ölçek üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar ölümün belirsizliği, ölümü düşünme ve tanıklık, acı çekmek olarak ifade edilmektedir. Ölümün belirsizliği alt boyutu Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .94, ölümü düşünme ve tanıklık alt boyutu Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .92 ve acı çekme alt boyutu Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .76 olarak hesaplanmıştır. Ölçek toplam puanı Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ise .95 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin faktör yükü değerleri .52-.83 arasında değişmektedir. Ölçeğin iki hafta süreli test – tekrar test güvenilirliği ise .82 olarak elde edilmiştir. Bu araştırma için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .96 olarak hesaplanmıştır.

3.3.4. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu araştırmaya katılacak olan genç yetişkinlerin çeşitli sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Kişisel Bilgi Formu'nda genç yetişkin bireylerin yaş, cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu, eğitim düzeyi, algılanan gelir düzeyi, hafta içi ve hafta sonu internet kullanım süresi, çevrimiçi alışveriş yapma sıklığı, çevrimiçi olarak gerçekleştirdikleri alışveriş türleri ve maruz kaldıkları travma türleri ile ilgili sorular bulunmaktadır.

3.4. Verilerin Toplanması

Bu çalışma için Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun davranılarak; Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından onaylanmış olduğu 18/12/2020 tarihli ve 2020/121 sayılı karar kapsamında onay alınmıştır. Araştırmanın verileri pandemi dönemi boyunca toplanmıştır. Sanal ortamda yapılan uygulamada öncelikle gönüllü katılımcılara araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. Ardından katılımcılara “Gönüllü Katılım Formu”, “Kişisel Bilgi Formu”, “Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı Ölçeği” “Travma Sonrası Bilişler Ölçeği” ve “Ölüm Kaygısı Ölçeği” sunulmuştur. Sunulan bu formun doldurulma süresi yaklaşık olarak 15-20 dakikadır.

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizini gerçekleştirmek için SPSS paket programı kullanılmıştır. Betimsel istatistikler, bağımsız örneklem t testi, tek yönlü varyans analizi, Pearson korelasyon katsayısı, hiyerarşik regresyon analizi ve Bootstrap yöntemi ile aracılık analizi gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi gerçekleştirilmeden önce veri setinden çevrimiçi alışveriş davranışı gerçekleştirmeyen katılımcılar çıkarılmıştır. Başlangıçta 606 olan veri sayısı çevrimiçi alışveriş davranışı gerçekleştirmeyen 98 katılımcı veri setinden çıkarılmıştır. 498 katılımcının verileri ile veri seti oluşturulmuştur. Verilerin analizine geçilmeden önce ölçek puanlarının normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığı kontrol edilmiştir ve alfa güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır.

Tablo 3.5. Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler

Ölçek	N	\bar{x}	ss	Skewness (Çarpıklık)	Kurtosis (Basıklık)	Cronbach alfa (α)
Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	467	17.78	.69	.928	.244	.92
Travma Sonrası Bilişler	467	107.74	1.73	.691	.173	.95
Ölüm Kaygısı	467	36.98	.98	.206	-.783	.96

Tablo 3.5.'de kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı, travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı puanlarının normal dağılım sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir. Normal dağılım analizine geçmeden önce verilerin uç veri ayıklanması işlemi gerçekleştirilmiştir. Uç veri ayıklama işlemi veri setinde bulunan aykırı verileri tespit etmek için kullanılır (Todeschini vd., 2013). Uç veri ayıklama işlemi Mahalanobis uzaklık değeri hesaplanarak yapılabilmektedir (Leys vd., 2018). Bu çalışmada Mahalanobis uzaklık değeri hesaplanarak uç veriler ayıklanmıştır. Başlangıçta 498 olan veri sayısı uç veri ayıklama işleminden sonra 467 olarak elde edilmiştir. 467 katılımcının oluşturduğu veri seti ile analizler gerçekleştirilmiştir. Uç veri ayıklama işleminin ardından ölçek puanlarının normal dağılım özelliği sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir. Normal dağılım özelliği için Skewness (Çarpıklık) ve Kurtosis (Basıklık) değerleri incelenmiştir. Verilerin normal dağılım özelliği göstermesi için Skewness (Çarpıklık) ve Kurtosis (Basıklık) değerlerinin -1 ile +1 arasında yer alması gerekmektedir (Hair Jr et al., 2021). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ölçeği puanları (Skewness=.928, Kurtosis=.244), travma sonrası bilişler ölçeği puanları (Skewness=.691, Kurtosis=.173) ve ölüm kaygısı ölçeği puanları (Skewness=.206, Kurtosis=-.783) -1 ile +1 arasında yer aldığı için normal dağılım özelliği sağlanmaktadır. Normal dağılım özelliği sağlandığı durumlarda verilerin analizleri parametrik testler ile gerçekleştirilebilmektedir (Elliott ve Woodward, 2014). Bu çalışmanın verileri normal dağılım özelliği gösterdiği için analizleri parametrik testler ile gerçekleştirilmiştir.

Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı toplam puanı için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .92, travma sonrası bilişler toplam puanı için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .95 ve ölüm kaygısı toplam puanı için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .96 olarak hesaplanmıştır. Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .70'in üzerinde olduğunda ölçme aracının güvenilir olduğu ifade edilmektedir (Büyüköztürk vd., 2018). Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı, travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı toplam puanları Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .70'in üzerinde olduğu için ölçme araçlarının güvenilir olduğu görülmektedir.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

Bu bölümde nicel araştırmalara ilişkin bulgulara yer verilmektedir. Araştırmanın amaçları doğrultusunda, katılımcılardan toplanılan veriler üzerinde yapılan istatistiksel analizler ile elde edilen bulgular bu bölümde sunulmaktadır. Genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışlarının cinsiyet, medeni durum, herhangi bir işte çalışma durumu, algılanan gelir düzeyi, hafta içi günlük internet kullanım süresi ve hafta sonu günlük internet kullanım süresine göre farklılaşıp farklılaşmaması ilişkin bulgulara yer verilmektedir. Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı, travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı puanları arasındaki ilişkilere ait bulgulara ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile travma sonrası bilişler arasındaki ilişkide ölüm kaygısının aracı etkisine ait bulgulara yer verilmektedir.

4.1. Demografik Değişkenlerin Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

Tablo 4.1. Genç yetişkinlerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin bağımsız örneklem t-testi sonuçları

	Cinsiyet	n	\bar{x}	ss	t	p	d
Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	Kadın	372	18.64	15.03	2.480	.013*	.028
	Erkek	95	14.38	14.54			

*p<.05

Tablo 4.1' e göre genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışları cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ($t_{465}=2.480$, $p<.05$). Kadın genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları ($\bar{x}=18.64$), erkek genç yetişkin bireylerin puanlarından ($\bar{x}=14.38$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir. Puanlar arasındaki farkın etki büyüklüğüne bakıldığında ise etki büyüklüğünün ($d=.028$) düşük düzeyde olduğu bulgusu elde edilmiştir (Cohen, 1988).

Tablo 4.2. Genç yetişkinlerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının medeni durum değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin bağımsız örneklem t-testi sonuçları

	Medeni Durum	n	\bar{x}	ss	t	p	d
Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	Bekar	259	19.47	15.03	2.732	.007*	.025
	Evli	208	15.67	14.76			

*p<05

Tablo 4.2' ye göre genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışları medeni durum değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ($t_{465}=2.732$, $p<.05$). Bekar olan genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları ($\bar{x}=19.47$), evli olan genç yetişkin bireylerin puanlarından ($\bar{x}=15.67$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir. Puanlar arasındaki farkın etki büyüklüğüne bakıldığında ise etki büyüklüğünün ($d=.025$) düşük düzeyde olduğu bulgusu elde edilmiştir (Cohen, 1988).

Tablo 4.3. Genç yetişkinlerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının çalışma durumu değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin bağımsız örneklem t-testi sonuçları

	Çalışma Durumu	n	\bar{x}	ss	t	p
Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	Çalışıyor	256	17.81	15.41	.055	.956
	Çalışmıyor	211	17.73	14.55		

Tablo 4.3' e göre genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışları herhangi bir işte çalışıp çalışmama değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır ($t_{465}=.055$, $p>.05$).

Tablo 4.4. Genç yetişkin bireylerin algılanan gelir düzeyi n , \bar{x} ve ss değerleri

	Algılanan Gelir Düzeyi	n	\bar{x}	ss
Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	Düşük	108	17.49	13.91
	Orta	307	18.24	15.56
	Yüksek	52	15.63	13.93

Tablo 4.4'de genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarının algılanan gelir düzeyine göre dağılımı, ortalamaları ve standart sapmaları verilmiştir. Bu tabloya göre kompulsif çevrimiçi satın alma davranışında en yüksek puanı gelir düzeyini orta olarak algılayan genç yetişkin bireyler ($\bar{x}=18.24$) gelmektedir. Ardından sırasıyla gelir düzeyini düşük ($\bar{x}=17.49$) ve yüksek ($\bar{x}=15.63$) olarak algılayan bireyler gelmektedir.

Tablo 4.5 Genç yetişkinlerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA testi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	Gruplar arası	315.488	2	157.744	.699	.498
	Gruplar içi	104780.234	464	225.819		
	Toplam	105095.722	466			

Tablo 4.5'e göre genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışları algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır ($F_{2-464}=.699$, $p<.05$).

Tablo 4.6. Genç yetişkin bireylerin hafta içi günlük internet kullanım süreleri n , \bar{x} ve ss değerleri

	Hafta İçi Günlük İnternet Kullanım Süresi	n	\bar{x}	ss
Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	1-2 Saat	70	13.65	14.91
	3-4 Saat	128	17.26	15.19
	5-6 Saat	156	19.91	13.98
	7 Saat ve üzeri	113	17.98	15.85

Tablo 4.6'da genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarının hafta içi günlük internet kullanım süresine göre dağılımı, ortalamaları ve standart sapmaları verilmiştir. Bu tabloya göre kompulsif çevrimiçi satın alma davranışında en yüksek puanı hafta içi günlük internet kullanım süresi 5-6 saat olan genç yetişkin bireyler ($\bar{x}=19.91$)

almaktadır. Ardından sırası ile hafta içi günlük internet kullanım süresi 7 saat ve üzeri ($\bar{x} = 17.98$), 3-4 saat ($\bar{x} = 17.26$) ve 1-2 saat ($\bar{x} = 13.65$) olan genç yetişkin bireyler gelmektedir.

Tablo 4.7 Genç yetişkinlerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının hafta içi günlük internet kullanım süresi değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA testi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2	Anlamlı Fark (Scheffe)
Kompülsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	Gruplar arası	1936.273	3	645.424	2.897	.035*	.018	3>1
	Gruplar içi	103159.448	463	222.807				
	Toplam	105095.722	466					

* $p < .05$, 1=1-2 saat, 2=3.4 saat, 3=5-6 saat, 4=7 saat ve üzeri

Tablo 4.7'ye göre genç yetişkin bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışları hafta içi günlük internet kullanım süresi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ($F_{3-463} = 2.897$, $p < .05$). Farklılaşmanın kaynağına bakarken varyanslar homojen olarak dağıldığı için Scheffe testi kullanılmıştır. Scheffe testi sonucuna göre hafta içi günlük internet kullanım süresi 5-6 saat olan genç yetişkin bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları ($\bar{x} = 19.91$), 1-2 saat olan genç yetişkin bireylerin puanlarından ($\bar{x} = 13.65$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir. Puanlar arasındaki farkın etki büyüklüğüne bakıldığında ise etki büyüklüğünün ($\eta^2 = .018$) yüksek düzeyde olduğu bulgusu elde edilmiştir (Büyüköztürk, 2011).

Tablo 4.8. Genç yetişkin bireylerin hafta sonu günlük internet kullanım süreleri n, \bar{x} ve ss değerleri

	Hafta Sonu Günlük İnternet Kullanım Süresi	n	\bar{x}	ss
Kompülsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	1-2 Saat	75	18.12	17.18
	3-4 Saat	121	14.94	14.14
	5-6 Saat	162	20.30	14.17
	7 Saat ve üzeri	109	16.95	15.15

Tablo 4.8'de genç yetişkin bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarının hafta sonu günlük internet kullanım süresine göre dağılımı, ortalamaları ve standart sapmaları verilmiştir. Bu tabloya göre kompülsif çevrimiçi satın alma davranışında en yüksek puanı hafta sonu günlük internet kullanım süresi 5-6 saat olan genç yetişkin bireyler ($\bar{x} = 20.30$) almaktadır. Ardından sırası ile hafta sonu günlük internet kullanım süresi 1-2 saat ($\bar{x} = 18.12$), 7 saat ve üzeri ($\bar{x} = 16.95$) ve 3-4 saat ($\bar{x} = 14.94$) olan genç yetişkin bireyler gelmektedir.

Tablo 4.9. Genç yetişkinlerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının hafta sonu günlük internet kullanım süresi değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA testi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2	Anlamlı Fark (Scheffe)
Kompülsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	Gruplar arası	2088.257	3	696.086	3.129	.026*	.020	3>2
	Gruplar içi	103007.465	463	222.478				
	Toplam	105095.722	466					

* $p < .05$, 1=1-2 saat, 2=3.4 saat, 3=5-6 saat, 4=7 saat ve üzeri

Tablo 4.9'a göre genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışları hafta sonu günlük internet kullanım süresi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ($F_{3-463}=3.129$, $p<.05$). Farklılaşmanın kaynağına bakarken varyanslar homojen olarak dağıldığı için Scheffe testi kullanılmıştır. Scheffe testi sonucuna göre hafta sonu günlük internet kullanım süresi 5-6 saat olan genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları ($\bar{x}=20.30$), 3-4 saat olan genç yetişkin bireylerin puanlarından ($\bar{x}=14.94$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir. Puanlar arasındaki farkın etki büyüklüğüne bakıldığında ise etki büyüklüğünün ($n^2=.020$) yüksek düzeyde olduğu bulgusu elde edilmiştir (Büyüköztürk, 2011).

4.2. Değişkenlere Yönelik Korelasyonel Bulgular

Tablo 4.10. Genç yetişkinlerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı, travma sonrası biliş ve ölüm kaygısı puanları arasındaki pearson korelasyon sonuçları

	1.	2.	3.
1.Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	-		
2. Travma Sonrası Bilişler	.291**	-	
3. Ölüm Kaygısı	.277**	.411*	-

* $p<.05$, ** $p<.01$

Tablo 4.10'a göre kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları ile travma sonrası bilişler puanları arasında pozitif yönde düşük düzeyde ($r=.291$, $p<.01$) ve ölüm kaygısı puanları ile pozitif yönde düşük düzeyde ($r=.277$, $p<.05$) anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı puanları arasında ise pozitif yönde orta düzeyde ($r=.411$, $p<.01$) anlamlı bir ilişki elde edilmiştir.

4.3. Değişkenlere Yönelik Yordayıcı Bulgular

Tablo 4.11. Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi

Model		B	SE	β	t	p	Tolerans	VIF
1	Sabit	10.537	1.343		7.844	.000		
	Ölüm Kaygısı	.196	.031	.277	6.218	.000***	1.000	1.000
Model 1: $R^2=.077$								
2	Sabit	3.624	2.035		1.781	.076		
	Ölüm Kaygısı	.134	.034	.189	3.949	.000***	.831	1.204
	Travma Sonrası Bilişler	.085	.019	.214	4.456	.000***	.831	1.204

Model 2: $R^2=.115$, R^2 değişimi=.038

Durbin-Watson: 1.921, *** $p<.001$, ** $p<.01$, * $p<.05$

Model 1: $R=.277$, $R^2=.077$, $\Delta R^2=.075$, $F_{1-465}=38.662$, $p<.001$

Model 2: $R=.339$, $R^2=.115$, $\Delta R^2=.111$, $F_{2-464}=30.042$, $p<.001$

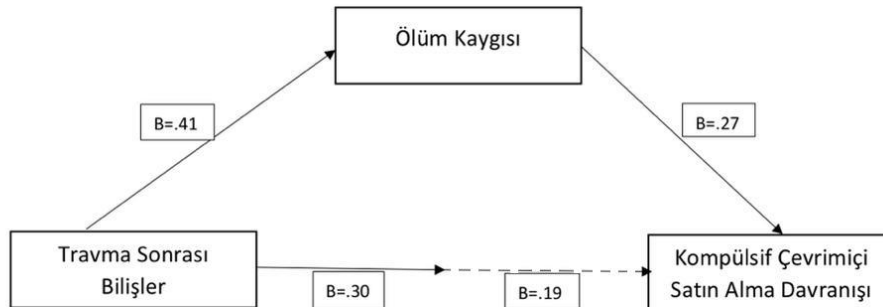
Regresyon analizini gerçekleştirebilmek için Tolerans ve VIF değerlerinin belirli aralıklarda olması gerekmektedir. Tolerans değeri .20'den büyük olması (Cleophas ve Zwinderman, 2015) ve VIF değeri 5'den küçük olması gerekmektedir (Denis, 2019). Bu

araştırmadaki değişkenlerin Tolerans değerleri .20'den büyük ve VIF değerleri 5'den küçüktür. Regresyon analizi gerçekleştirilmeden önce değişkenler arasında oto-korelasyon olup olmadığına bakmak için Durbin-Watson değeri incelenmiştir. Regresyon analizi için değişkenler arasında oto-korelasyon olmaması beklenmektedir. Durbin-Watson değeri 1-3 aralığında olduğunda değişkenler arasında oto-korelasyon olmadığı ifade edilmektedir (Mayer, 2013). Bu araştırmada Durbin-Watson değeri 1.921 olarak elde edilmiştir. Değişkenler arasında oto-korelasyon olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.11' de yapılan hiyerarşik regresyon analizinde bağımsız değişkenlerin modele ekleme sırası belirlenirken kuramsal temel dikkate alınmıştır (Jeong ve Jung, 2016). Model 1'de Ölüm Kaygısı Ölçeği toplam puanı, Model 2'de ise Travma Sonrası Bilişler Ölçeği toplam puanı eklenmiştir. Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ele alındığında, 1. modelde girilen ölüm kaygısı değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir ($R^2=.077$, $p<.001$). 2. modelde travma sonrası bilişler değişkeninin eklenmesi ile .038'lik bir artış ile $R^2=.115$ olarak hesaplanmıştır. 2. adımda da kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı anlamlı düzeyde yordandığı ($R=.339$, $R^2=.115$, $\Delta R^2 =.111$, $F_{2-464}=30.042$, $p<.001$). İlgili beta değerlerine bakıldığında en güçlü yordayıcı travma sonrası bilişler ($\beta=.214$, $p<.001$), ardından ise ölüm kaygısının ($\beta=.189$, $p<.001$) geldiği görülmektedir. Ölüm kaygısı ve travma sonrası bilişler puanları kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları üzerindeki toplam varyansın %11'ini açıklamaktadır ($R^2=.11$).

4.4. Ölüm Kaygısının Aracılık Rolü Modeline Yönelik Bulgular

Şekil 4.1'de travma sonrası bilişler ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına ilişkin ölüm kaygısının aracılık analizi modeline yer verilmiştir.

Şekil 4.1. Travma sonrası bilişler ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına ilişkin ölüm kaygısının aracılık analizi modeli

Tablo 4.12. Travma sonrası bilişler ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına ilişkin ölüm kaygısının aracılık analizi modeli sonuçları

Yordayıcı Değişken	Bağımlı Değişken	R ²	β	SE	t	p
Travma Sonrası Bilişler	Ölüm Kaygısı	.17	.41	.02	4.359	.000***
Ölüm Kaygısı	Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	.27	.27	.03	6.218	.000***
Travma Sonrası Bilişler	Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	.30	.30	.01	2.555	.000***
Travma Sonrası Bilişler + Ölüm Kaygısı	Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı	.34	.19	.03	3.949	.000**

***p<.001, **p<.01, *p<.05

Tablo 4.12’de test edilen aracı modelde; travma sonrası bilişler bağımsız değişken, ölüm kaygısı aracı değişken, kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Analizler test edilirken Preacher ve Hayes’in (2008) Process Macro uzantısında yer alan 4. model kullanılmıştır. Aracı değişkenin anlamlılığını hesaplamak için önyükleme yöntemi olan bootstrapping tekniği kullanılmıştır. Aracılık analizlerinde, 5000 tekrarlanan hipotetik örneklem önyüklemesi ile elde edilen güven aralığı, aracı etkinin anlamlılığını test etmek amacıyla kullanılmıştır.

Tablo 4.12’ ye göre travma sonrası bilişler ölüm kaygısını anlamlı düzeyde ($\beta=.41$, $p<.001$), ölüm kaygısı kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını anlamlı düzeyde ($\beta=.27$, $p<.001$) ve travma sonrası bilişler kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını anlamlı düzeyde yordamaktadır. Travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı dolaylı etki ile kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını anlamlı düzeyde yordamaktadır ($\beta=.19$, $p<.001$) ve toplam varyansın % 34’ünü açıklamaktadırlar ($R^2=.34$).

Tablo 4.13. Travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisi

	SE	Lower	Upper	p
Toplam Etki	.01	.0817	.1515	.000***
Doğrudan Etki	.01	.0478	.1232	.000***
Dolaylı Etki	.03	.0153	.0476	.000***

***p<.001, **p<.01, *p<.05

Tablo 4.13’de aracılığa ilişkin dolaylı etkilerin anlamlı olup olmadığına yönelik Bootstrap katsayısı ve bu katsayıların güven aralıkları (%95) incelenmiştir. Travma sonrası bilişler ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasındaki ilişkide ölüm kaygısının kısmi aracı rolü olduğu bulgusu elde edilmektedir ($\beta=.19$, $SE=.03$, %95 GA [.01, .04], $p<.001$). Kısmi aracı değişken; doğrudan ve dolaylı etkinin anlamlı olduğu durumları ifade etmektedir. Başka bir ifade ile kısmi aracı değişken; bağımlı ve bağımsız değişken arasına aracı değişken

girdiğinde bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkinin tamamen ortadan kalkmaması olarak ifade edilmektedir (Baron ve Kenny, 1986).

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde genç yetişkin bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı, travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular alanyazın ışığında tartışılmıştır ve bu bulgulara yönelik öneriler geliştirilmiştir.

5.1. Tartışma

Bu bölümde değişkenlerin demografik değişkenlere göre, korelasyonel ilişkilere, yordayıcı ilişkilere ve aracılık ilişkisine göre alanyazın ışığında tartışılmasına yer verilmiştir.

5.1.1. Genç yetişkin bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının demografik değişkenlere göre incelenmesine ilişkin tartışma

Bu araştırmada genç yetişkin bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışları cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde, genç yetişkin bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Kadın genç yetişkin bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları erkek genç yetişkin bireylerin puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu bulgu kadın genç yetişkin bireylerin erkek genç yetişkin bireylere göre daha fazla kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdiklerini ortaya koymaktadır.

Alanyazın incelendiğinde Puiras vd., (2022) ve Grazhda vd., (2022) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda kadın genç yetişkin bireylerin erkek genç yetişkin bireylere göre daha fazla kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı gösterdiği bulgusu elde edilmiştir. Adamczyk vd. (2020) tarafından evli veya romantik ilişkisi olan genç yetişkin bireyler üzerinde yapılan çalışmada evli kadın bireylerin evli erkek bireylere göre daha fazla kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı gösterdiği bulgusu elde edilmiştir. Yakın ve Aytakin (2019) tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada kadın bireylerin erkek bireylere göre daha fazla kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı gösterdiği bulgusu elde edilmiştir. Zhang vd., (2019) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada kadın üniversite öğrencilerinin erkek üniversite öğrencilerine göre daha fazla kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı gösterdiği bulgusu elde edilmiştir. Armağan ve Temel (2018) tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada kadın bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları erkek bireylerin puanlarından istatistiksel olarak daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Kadınların daha fazla kompülsif çevrimiçi

satın alma davranışı göstermelerinin sebebinin ise kadınların çevrimiçi alışveriş etkinliklerinden daha fazla mutluluk duymaları ile ilişkili olabileceği ifade edilmektedir.

Aslanoğlu ve Korga (2017) tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada kadın bireylerin erkek bireylere göre daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdiği bulgusu elde edilmiştir. Arslan ve Öz (2016) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gösterdiği bulgusu elde edilmiştir. Maraz vd., (2015) tarafından yapılan bir meta analiz çalışmasının sonuçlarına göre incelenen 12 çalışmanın sonucunda kadın bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma puanlarının erkek bireylerin puanlarından daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının daha çok kadın bireyler tarafından gerçekleştirildiğine dair genel bir yargının var olduğu ifade edilmektedir (Bal ve Okkay, 2022). Alanyazın incelendiğinde bu araştırmanın bulgusu ile tutarlı bulguların elde edildiği araştırmaların var olduğu görülmektedir. Toplumlarda kadın bireylerin daha fazla alışveriş yaptıklarına dair bir algı mevcuttur. Kadın bireyler dış görünüşlerine önem verdikleri ve alışveriş konusunda erkek bireylere göre daha fazla seçeneğe sahip oldukları için satın alma davranışını erkek bireylere göre daha fazla gerçekleştirmektedirler. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte satın alma davranışının çevrimiçi olarak gerçekleştirmeye devam edilmesi ile kadın bireylerin çevrimiçi satın alma davranışlarında da artış meydana gelebilmektedir. Ayrıca sosyal medya da reklamlar aracılığıyla kıyafet, aksesuar, bakım ürünleri gibi malzemelerin tanıtılması kadın bireylerin ilgisini çektiği ve çevrimiçi satın alma davranışlarında artış meydana getirdiği düşünülmektedir. Sonuç olarak pandemi döneminin etkisi, teknolojinin gelişmesi ve sosyal medya kullanımının artması ile kadın bireylerin var olan satın alma davranışları çevrimiçi satın alma davranışına dönüşerek kompulsif bir hale geldiği düşünülmektedir.

Alanyazın incelendiğinde bu araştırmanın bulgusunun tersi yönde bulgunun elde edildiği çalışmaların var olduğu görülmektedir. Demirel ve Tapan (2023) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada erkek öğrencilerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarının kadın öğrencilerin puanlarından istatistiksel olarak daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Araştırmacılar erkek bireylerin puanlarının daha yüksek olmasının sebebinin ise erkeklerin sosyal medya bağımlılıkları puanlarında yüksek olması ile ilişkili olabileceğini ifade etmektedirler. Tabak ve Kahraman (2022) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada erkeklerin bireylerin kadın bireylere göre daha fazla kompulsif

çevrimiçi satın alma davranışı gösterdiği bulgusu elde edilmiştir. Erkek bireylerin puanlarının daha yüksek olmasının sebebinin erkek bireylerin çevrimiçi etkinlikler ile daha fazla ilgilenmesi ile ilişkili olarak kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarının daha yüksek olabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca araştırmacılar erkek bireylerin satın alma ihtiyacını mağazaya giderek gerçekleştirmesinin toplum tarafından yargılanacağı düşünülmesi üzerine erkek bireylerin çevrimiçi satın alma davranışını daha fazla gerçekleştirdiklerini ifade etmektedirler. Manchiraju vd., (2017) tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde yapılan çalışmada erkek bireylerin kadın bireylere göre daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gösterdiği bulgusu elde edilmiştir.

Yiğit ve Yiğit (2020) tarafından Y ve Z kuşakları üzerinde yapılan bir araştırmaya göre Y kuşağında kadın bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarının daha yüksek olduğu, Z kuşağında ise kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Kuşaklar arasında meydana gelen bu farklılığın sebebi ise Z kuşağına denk gelen genç yetişkinlik döneminde kadın bireyler kadar erkek bireylerinde çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmeye başlaması ve bu sebeple cinsiyete göre bir farklılaşma olmadığı ifade edilmektedir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusu ile benzer olmayacak şekilde genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarının cinsiyete göre farklılık göstermediği bulgusunun elde edildiği çalışmaların mevcut olduğunda görülmektedir (Aslan, 2023; Duong ve Liaw, 2022; Xu vd., 2022; Celep ve Çorumlu, 2022; Akkaş, 2021). Alanyazın incelendiğinde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmamasına ilişkin çalışmalarda ortak bir sonucu varılamamasının sebebi olarak çalışmaların gerçekleştirildiği grupların sahip oldukları kültürlere ait farklılıklar, çalışma gruplarının meslek, eğitim düzeyi gibi farklılıkları ve ekonomik düzeyde meydana gelen farklılıklara bağlı olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışları medeni durum değişkenine göre incelendiğinde, genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları medeni durum değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bekar genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları evli genç yetişkin bireylerin puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu bulgu bekar genç yetişkin bireylerin evli genç yetişkin bireylere göre daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdiklerini ortaya koymaktadır.

Alanyazın incelendiğinde Yakın ve Aytekin (2019) ve Aslanoğlu ve Korga (2017) tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada bekar bireylerin evli bireylere göre daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gösterdiği bulgusu elde edilmiştir. Araştırmacılar bekar bireylerin ailevi yönde sorumluluklarının daha az olması sebebiyle evli bireylere göre daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdiklerini ifade etmektedirler. Kaderli vd. (2017) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada bekar genç yetişkin bireylerin evli genç yetişkin bireylere göre daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gösterdiği bulgusu elde edilmiştir. Araştırmacılar bekar genç yetişkin bireylerin kredi kartı kullanımlarının daha düzensiz olduğunu, güç ve prestij elde etmek amacıyla daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdiklerini ifade etmektedirler. Alanyazın incelendiğinde bu araştırmanın bulgusu ile benzer yönde bulguların elde edildiği çalışmaların var olduğu görülmektedir. Bekar bireyler yaşamlarında kendilerine karşı sorumlu oldukları için ekonomik özgürlükleri evli bireylere göre daha fazla olabilmektedir. Bu sebeple bekar bireylerin çevrimiçi satın alma davranışının temel ihtiyaçlarını giderme, dış görüşünü ile ilgili daha fazla harcama yapma gibi sebeplerle evli bireylere göre daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdiği düşünülmektedir.

Alanyazın incelendiğinde araştırmanın bulgusu ile benzer yönde bulgu elde etmeyen çalışmaların var olduğu görülmektedir. Celep ve Çorumlu (2022) tarafından internet ve sosyal medya kullanıcısı bireyler üzerinde yapılan çalışmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının medeni duruma göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Duong ve Liaw (2022) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının medeni duruma göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Sarıgedik ve Ölmez (2021) tarafından COVID-19 pandemi döneminde 18-65 yaş arası bireyler üzerinde yapılan çalışmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının medeni duruma göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Akkaş (2021) tarafından üniversite öğrenciler üzerinde yapılan bir çalışmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının medeni duruma göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Şeker (2020) ve Armağan ve Temel (2018) tarafından 18 yaş ve üzeri bireylerde yapılan bir çalışmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının medeni duruma göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Bozdağ-Türker (2019) tarafından 18-54 yaş arası bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada da kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının medeni duruma göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Alanyazın incelendiğine medeni durumun kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerindeki etkisi ile

ilgili ortak bir ortak bir sonucun olmadığı görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak bireylerin baş etme stratejilerindeki farklılıklar ve bireylerin sosyoekonomik düzeylerindeki farklılıkları olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bireylerinin medeni durumunun kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmesi ile ilgili hem risk durumu hem de koruyucu faktör olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışları herhangi bir işte çalışma durumu değişkenine göre incelendiğinde, genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları herhangi bir işte çalışma durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Bu bulgu genç yetişkin bireylerin herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumunun kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirme üzerinde etkili olmadığını ortaya koymaktadır.

Alanyazın incelendiğinde Demirel ve Tapan (2023) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin herhangi bir işte çalışma durumunun kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına göre farklılaşmadığı bulgusunu elde edilmiştir. Araştırmacılar çalışma grubunun üniversite öğrencilerinden oluşmasından dolayı herhangi bir işte çalışan sayısının az olması ve öğrencilerin sosyal medya kullanımlarının yüksek olması sebebiyle herhangi bir işte çalışmanın kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerinde etkisi olmadığını düşünmektedirler. Namlı vd., (2022) tarafından kadın genç yetişkin bireyler üzerinde yapılan çalışmada kadın genç yetişkin bireylerin herhangi bir işte çalışma durumunun kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına göre farklılaşmadığı bulgusunu elde edilmiştir. Traş ve Yakıcı (2022a) ve Kaderli vd., (2017) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde yapılan çalışmalarda genç yetişkin bireylerin herhangi bir işte çalışma durumunun kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına göre farklılaşmadığı bulgusunu elde edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde genç yetişkin bireylerin herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumunun kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerindeki etkisi ile ilgili az sayıda çalışmanın mevcut olduğu görülmektedir. Mevcut çalışmaların bulgularının ise bu çalışmanın bulgusu ile tutarlıdır. Bireyler satın alma davranışı gerçekleştirirken herhangi bir işte çalışıp çalışmama ya da düzenli bir gelirlerinin olmasını dikkate almamaktadırlar. Bireyler yalnızca çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmeye odaklanmaktadırlar ve bu sebeple bu davranış kompulsif bir davranışa dönüşmektedir.

Bu araştırmada genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışları algılanan gelir düzeyi değişkenine göre incelendiğinde, genç yetişkin bireylerin kompulsif

çevrimiçi satın alma davranışı puanları algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Bu bulgu genç yetişkin bireylerin algılanan gelir düzeylerinin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirme üzerinde etkili olmadığını ortaya koymaktadır.

Alanyazın incelendiğinde Traş ve Yakıcı (2023), Celep ve Çorumlu (2022), Gezgin-Yazıcı ve Didin (2022) ve Manchiraju vd., (2017) tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde yapılan çalışmalarda kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının algılanan gelir düzeyine göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Deniz (2022) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının algılanan gelir düzeyine göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Bozdağ-Türker (2019) tarafından 18-54 yaş arası bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada da kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının algılanan gelir düzeyine göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Pandey (2016) ve Gori vd., (2022) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde yapılan çalışmalarda kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının algılanan gelir düzeyine göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Günüş ve Doğan-Keskin (2016) tarafından 18-55 yaş arası bireyler üzerinde yapılan çalışmada kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının algılanan gelir düzeyine göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırmanın bulgusu ile benzer yönde bulguların elde edildiği araştırmaların var olduğu görülmektedir. Kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı bireylerde bağımlılık oluşturabilen bir davranış olarak görülmektedir (Griffiths, 2005). Kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştiren bireyler satın alma davranışına odaklandığı için bu davranışı gerçekleştirirken algıladıkları gelir düzeylerini dikkate almamaktadırlar. Bu sebeple algılanan gelir düzeyinin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerinde etkisinin olmadığı düşünülmektedir.

Alanyazın incelendiğinde araştırmanın bulgusu ile benzer yönde bulgu elde etmeyen çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Pilatin ve Dilek (2021) tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde yapılan çalışmada algılanan gelir düzeyi düşük olan bireylerin daha fazla kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdiği bulgusu elde edilmiştir. Araştırmacılar bu bulgunun sebebini algılanan gelir düzeyi düşük olan bireylerin uygun fiyatlı ürün alabilmek için daha fazla kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdiği olarak ifade etmektedirler. Tanoto ve Evelyn (2019) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada ise bireylerin algılanan gelir düzeyi arttıkça daha fazla kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdiği bulgusu elde edilmiştir. Araştırmacılar bireylerin algılanan gelir düzeyinin yüksek olmasının çevrimiçi satın alma davranışlarının artmasına ve bu davranışın

bağımlılığa dönüşmesine sebep olabileceğini ifade etmektedirler. Yakın ve AYTEKİN (2019) tarafından 18 yaş ve üzeri bireylerde yapılan bir çalışma ise algılanan gelir düzeyinin düşük seviyede olması kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını artırdığı bulgusu elde edilmiştir. Araştırmacılar maddi sıkıntılar, toplumsal baskılar gibi durumlar gibi kaygıları baş edebilmek için düşük algılanan gelir düzeyine sahip bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdiklerini ifade etmektedirler. Bireylerin algılanan gelir düzeyinin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmaların sınırlı sayıda olduğu ve bu çalışmalarda ortak bir sonucun elde edilmediği görülmektedir.

Bu araştırmada genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışları hafta içi ve hafta sonu günlük internet kullanımı değişkenine göre incelendiğinde, genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları hafta içi ve hafta sonu günlük internet kullanımı değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Hafta içi ve hafta sonu 5-6 saat günlük internet kullanımına sahip bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanları istatistiksel olarak daha yüksektir. Bu bulgu genç yetişkin bireylerin hafta içi ve hafta sonu günlük internet kullanımının 5-6 saat olmasının bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirme üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Alanyazın incelendiğinde ASLAN (2023) tarafından genç yetişkin bireyler üzerinde yapılan araştırmada günlük internet kullanım süresinin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına göre farklılaştığı bulgusu elde edilmiştir. Günlük internet kullanımı 5 saat ve üzeri olan bireylerin daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gösterdiği ifade edilmektedir. Araştırmacı bu bulgunun sebebini genç yetişkin bireylerin günlük internet kullanım süresinin artmasının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına daha fazla vakit ayırması olarak ifade etmektedir. SARIĞEDİK ve ÖLMEZ (2021) tarafından yetişkin bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada günlük internet kullanımı ile çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasında pozitif yönde bir ilişki elde edilmiştir. Günlük internet kullanımının artmasının çevrimiçi alışveriş bağımlılığı düzeyinin artırdığı ifade edilmektedir. PILATIN ve DİLEK (2021) tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde yapılan çalışmada günlük internet kullanım süresinin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına göre farklılaştığı bulgusu elde edilmiştir. Günlük internet kullanımı 2-3 saat olan bireylerin daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdiği ifade edilmektedir. Bireyler internet bağımlılığı düzeyleri arttıkça daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmektedirler. ARMAĞAN ve TEMEL (2018) tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada kompulsif çevrimiçi,

satın alma davranışının bireylerin internette geçirdikleri süreye göre farklılaştığı bulgusu elde edilmiştir. Günlük internet kullanımı 2-4 saat olan bireylerin daha fazla kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirdiği ifade edilmektedir. Alanyazın incelendiğinde bireylerin günlük internet kullanımının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerindeki etkisi ile ilgili sınırlı çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Çalışmanın bulgusu ile alanyazında mevcut olan çalışmaların bulgusunun tutarlı olduğu ve alanyazında günlük internet kullanımının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerindeki etkisi ile ilgili ortak sonucun elde edildiği görülmektedir. Bu sebeple bireylerin internet kullanımının artması ile internet üzerinde satın alma davranışı gerçekleştirme oranlarının arttığı ve bu durumun kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına sebep olduğu düşünülmektedir. İnternet kullanımının artması kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının ortaya çıkmasında bir risk faktörü olabilmektedir.

Genç yetişkin bireylerin günlük internet kullanım süresinin artması ise internet bağımlılığına sebep olmaktadır (Kutlu vd., 2016). Bu sebeple alanyazında internet bağımlılığı ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Arslan ve Akgün (2023) tarafından COVID-19 pandemi döneminde üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada internet bağımlılığı ile kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasında pozitif yönde bir ilişki elde edilmiştir. Yakın ve Aytekin (2019) ve Bozdağ-Türker (2019) tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada internet bağımlılığı ile kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasında pozitif yönde bir ilişki elde edilmiştir. Özçelik vd., (2017) tarafından 18 yaş ve üzeri bireyler üzerinde yapılan çalışmada aşırı internet kullanımı ile kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasında pozitif yönde ilişki elde edilmiştir. Araştırmacılar artan internet kullanımının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını artırarak aynı zamanda bireylerin sadece haz odaklı satın alma davranışı gerçekleştirmesine sebep olduğunu ve bireyleri psikolojik olarak olumsuz etkilediğini ifade etmektedirler. Lee vd., (2016), Duroy vd., (2014) ve Kuss vd., (2013) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada internet bağımlılığı ile kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasında pozitif yönde bir ilişki elde edilmiştir. Bireylerin internet bağımlılığına sahip olmasının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını artırdığını ve bağımlılığa dönüştürdüğünü ifade etmektedirler. Bireylerde internet kullanımının artmasının internet bağımlılığını etkileyen temel değişkenlerden biri olduğu ifade edilmektedir (Boran ve Sürücü, 2022). Genç yetişkin bireylerin günlük internet kullanım süresinin artması ise internet bağımlılığına sebep olduğu ve bu bağımlılığın bireylerde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını ortaya çıkardığı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın bulgusuna göre bireylerin günlük internet kullanım süresinin artması kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Griffiths'e göre (2000) internet kullanımı fazla olan bireyler internet ortamını diğer bağımlılıklarını gerçekleştirmek için bir aracı olarak kullanabilmektedirler. Bu nedenle internette daha uzun süre vakit geçiren bireyler çevrimiçi alışveriş gerçekleştirmek için internette geçirdikleri süreyi arttırarak interneti aracı olarak kullanmaktadırlar ve bu durumun bireylerde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını ortaya çıkardığı düşünülmektedir.

Bu araştırmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını etkileyen faktörler incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre cinsiyet, medeni durum, hafta içi ve hafta sonu günlük internet kullanımı kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifade ile kadın genç yetişkin bireyler, bekar genç yetişkin bireyler, hafta içi ve hafta sonu günlük internet kullanım süresi 5-6 saat olan bireyler kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı için risk grubunu oluşturmaktadır. Genç yetişkin bireylerin herhangi bir işte çalışıp çalışmaması ve algılanan gelir düzeyi ise kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.1.2. Değişkenler arasındaki korelasyonel ilişkiler ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının yordanmasına ilişkin tartışma

Yapılan bu araştırmanın sonucuna göre kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki ve travma sonrası bilişler ile ölüm kaygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Ayrıca travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı puanlarının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını yordadığı bulgusu elde edilmiştir. En güçlü yordayıcı travma sonrası bilişlerdir ve ardından ölüm kaygısı gelmektedir.

Bu araştırmanın sonucunda genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile travma sonrası bilişler arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Ayrıca travma sonrası bilişlerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerinde güçlü bir yordayıcısı olduğu bulgusu elde edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde doğrudan kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ve travma sonrası bilişler arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların var olmadığı görülmektedir. Travmatik bir yaşantı olarak nitelendirilen salgın hastalıkların kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına etkisini inceleyen çalışmaların var olduğu görülmektedir. Arslan ve Akgün (2023) tarafından COVID-19 pandemi döneminde üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada COVID-19 fobisi ile kompulsif çevrimiçi

satın alma davranışı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Çetin vd., (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde yapılan çalışmada kompulsif satın alma ve travma sonrası stres bozukluğu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Genç yetişkin bireylerin olumsuz duygu durum ile baş edebilme ve stresten kurtulmak için kompulsif satın alma davranışı gerçekleştirdiği ifade edilmektedir. Araştırmacılar aynı zamanda COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireylerin satın alma davranışları tercihlerinin daha çok çevrimiçi satın alma şeklinde ortaya çıktığını ifade etmektedirler. Grazhda vd., (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada internet bağımlılığı ile kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Araştırmacılar COVID-19 pandemisinin bireylerin internet bağımlılığı ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışında artışa sebep olduğunu ifade etmektedirler.

Gezgin-Yazıcı ve Didin (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada COVID-19 pandemi döneminde genç yetişkin bireylerin internet kullanımlarının arttığı ve bu durumun kompulsif çevrimiçi satın alma davranışında artış meydana getirdiği ifade edilmektedir. Leblebicioğlu ve Aysuna-Türkyılmaz (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde bireyler üzerinde yapılan çalışmada internet bağımlılığı ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasındaki ilişkide COVID-19 pandemisinin oluşturduğu anksiyetenin düzenleyici rolü olduğu bulgusu elde edilmiştir. Araştırmacılar bireylerin COVID-19 kaygısı arttıkça internet bağımlılığının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerindeki etkisinin de arttığını ifade etmektedirler. Sarıgedik ve Ölmez (2021) tarafından COVID-19 pandemi döneminde yetişkin bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada koronavirüs kaygısı ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Seyfi vd. (2021) tarafından COVID-19 pandemi döneminde 18 yaş ve üstü bireyler üzerinde yapılan çalışmada COVID-19 korkusunun bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışlarını yordadığı bulgusu elde edilmiştir. Bireylerde meydana gelen COVID-19 korkusunun kişinin ruh halini olumsuz etkileyerek kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını artırdığı ifade edilmektedir.

Salgın hastalıklar ve sebep olduğu pandemi dönemi genç yetişkin bireylerin hayatında travmatik bir yaşantı olarak ifade edilmektedir (Shevlin vd., 2020). Pandemi nedeniyle bireylerin travmatik bir yaşantı geçirmesi, çevrimiçi çalışma ve eğitim sistemi ile sosyal izolasyon yaşanması ve bu sebeple günlük internet kullanımının artması ile bireylerde kumar

bağımlılığı, çevrimiçi alışveriş bağımlılığı gibi davranışsal bağımlılıklarda artış meydana geldiği ifade edilmektedir (Sarıgedik ve Bahar-Ölmez, 2021). Alanyazın incelendiğinde pandeminin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını artırdığına dair bulguların elde edildiği çalışmalar var olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın bulgusu ise bireylerin travma sonrası bilişlerinin düzeyi arttıkça bireylerde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının artacağını ifade etmektedir. Alanyazında var olan çalışmaların dolaylı olarak bu çalışmanın bulgusu ile benzer yönde olduğu görülmektedir. Bireylerin travmatik yaşantı geçirmeleri, bu travmatik yaşantı sonucunda ise travma sonrası bilişlerinin oluşması ile bireylerin baş etme stratejisi olarak kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmesine sebep olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmanın sonucunda genç yetişkin bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ve ölüm kaygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Ayrıca ölüm kaygısının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını yordadığı bulgusu elde edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde Dülek (2022) tarafından COVID-19 pandemi döneminde yetişkin bireyler üzerinde yapılan çalışmada çevrimiçi alışveriş tutumu ve ölüm kaygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Araştırmacı COVID-19 pandemi döneminin bireylerin ölüm kaygısı düzeylerini artırdığını, bireylerin kaygılar ile baş edebilmek ve rahatlamak amacıyla çevrimiçi alışveriş davranışını daha fazla gerçekleştirdiklerini ifade etmektedir. Seyfi vd. (2021) tarafından COVID-19 pandemi döneminde 18 yaş ve üstü bireyler üzerinde yapılan çalışmada COVID-19 korkusunun bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışlarını yordadığı bulgusu elde edilmiştir. COVID-19 korkusu ölçeğinin maddelerine bakıldığında ise “COVID-19 virüsü nedeniyle hayatımı kaybetmekten korkuyorum” ifadesi yer almaktadır. COVID-19 korkusu içerisinde bu virüse bağlı olarak bireyin hayatını kaybedeceğine dair korku yaşamasına yani ölüm kaygısına sebep olmaktadır. Yaşanılan ölüm kaygısı ise bireylerin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışında artış meydana getirmektedir. Alanyazın incelendiğinde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir.

Salgın hastalıklar döneminde bireylerin ölüm kaygısı seviyelerinde artış meydana gelmiştir. Salgın hastalıkların sebep olduğu pandemi döneminde alınan sokağa çıkma yasağı, satın alma davranışı gerçekleştirilecek yerlerin belirli saatlerde ve belirli şartlar altında açılması gibi sebepler ile bireyler mağazalardan ve marketlerden satın alma davranışı gerçekleştirme konusunda kaygı yaşamaktadırlar. Bireyler hastalığın temas ile yayılmasından dolayı mağaza

veya market alışveriş yerine çevrimiçi satın almayı tercih etmişlerdir. Bu dönemde ölüm kaygısı düzeyi artan bireyler ise kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirebilmektedir. Başka bir ifade ile salgın hastalıkların sebep olduğu belirsizlik ile beraber bireylerin ölüm kaygısı düzeylerinde artış meydana gelebilmektedir ve bu kaygı ile baş edebilmek için çevrimiçi satın alma davranışının yaygınlaşması ile beraber bireylerde kompülsif çevrimiçi satın alma davranışının zamanla arttığı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın sonucuna göre genç yetişkin bireylerin travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. Travmatik bir yaşantı sonrası bireylerde travma sonrası stres belirtileri meydana gelmektedir. Bireylerin olumsuz travma sonrası bilişler geliştirmesi ile beraber travma sonrası stres belirtileri kalıcı hale gelmektedir (Ehlers ve Clark, 2000). Alanyazında ise travma sonrası stres ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların var olduğu görülmektedir. Vail III vd., (2020) tarafından travma sonrası stres belirtileri gösteren bireyler üzerinde yapılan çalışmada travma sonrası stres bozukluğu ve ölüm kaygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Hamama-Raz vd., (2016) tarafından yetişkin bireyler üzerinde yapılan çalışmada travma sonrası stres bozukluğu semptomları ve ölüm kaygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Bireylerin travmatik bir yaşantı sonrasında travma sonrası stres bozukluğunun kalıcı hale gelmesine sebep olan olumsuz travma sonrası bilişler ölüm kaygısı seviyesinin artmasına sebep olduğu düşünülmektedir.

5.1.3. Kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı ve travma sonrası bilişler arasında ölüm kaygısının aracı rolüne ilişkin tartışma

Kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı ve travma sonrası bilişler arasında ölüm kaygısının aracı rol oynayıp oynamadığını incelemek amacıyla yapılan aracılık analizlerinin sonuçlarına göre, ölüm kaygısının kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı ve travma sonrası bilişler arasındaki ilişkide kısmi aracı rol oynadığı bulgusu elde edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde kompülsif çevrimiçi satın alma davranışı ve travma sonrası bilişler arasında ölüm kaygısının aracı rolüne ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Elde edilen bulgu travma sonrası bilişleri olumsuz yönde gelişen bireylerin ölüm kaygısı seviyelerinde artış meydana geldiğini, ölüm kaygısının artmasının ise bireylerin kompülsif çevrimiçi satın alma davranışını artırdığını ifade etmektedir.

Bireyler yaşamları boyunca yangın, deprem, salgın hastalıklar, ölüme tanıklık etme, şiddet, istismar ve ihmal gibi birçok travmatik yaşantıya maruz kalabilmektedirler (De Thierry, 2015). Bireylerin maruz kaldıkları travmatik yaşantıların bireyin hayatına olan etkisinde travmatik yaşantıyı değerlendirmesi ile ilgili bilişsel süreçler önemli rol oynamaktadır (Yıldırım ve Tosun, 2012). Birey eğer maruz kaldığı travmatik yaşantı ile alakalı olumsuz bilişsel şema oluşturursa bireyde travma sonrası bilişler meydana gelmektedir. Bu bilişler bireyin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleridir (Barton vd., 2013). Ayrıca travmatik yaşantıya maruz kalan bireylerin ölüm kaygısı seviyelerinde artış meydana gelebilmektedir (Yalom, 2014). Ölüm kaygısı yaşamı boyunca tüm bireylerde bulunmaktadır fakat travmatik yaşantı gibi durumlar bu kaygının tetiklenerek artmasına sebep olmaktadır (Greenberg vd., 1990). Salgın hastalıkların sebep olduğu pandeminin meydana getirdiği belirsizliğin de bireylerin ölüm kaygısı seviyelerini artırdığı ifade edilmektedir (Caballero-Dominguez vd., 2020).

Pandemi dönemlerinde yapılan sosyal medya paylaşımları ve haberler bireyler üzerinde olumsuz bir etki oluşturarak bireylerin travmatize olmasına sebep olabilmektedir (Gao vd., 2020). Bireyler pandemi döneminde alınan tedbirler kapsamında virüsten korunabilmek için sosyal izolasyon yaşamışlardır. Pandemi döneminde bireylerin virüsün bulaşması ile yaşamının sona erecek olması ihtimali ile yüzleşmesi sebebiyle ölüm kaygısı seviyelerinde artış meydana gelmiştir (Pradhan vd., 2022). Ölüm kaygısının artması ile beraber, salgın hastalıkların temas yolu ile bulaşmasının da etkisi ile bireyler evlerinde daha fazla vakit geçirmişlerdir. Evlerinde daha fazla vakit geçiren bireylerin ise internet bağımlılıkları seviyelerinde artış meydana gelmeye başlayabilmektedir (Király vd., 2020). Bireyler COVID-19 virüsünün etkisi ile ölüm kaygısı seviyelerinin artmasıyla birlikte alışveriş ihtiyaçlarını mağaza veya marketler yerine çevrimiçi olarak gerçekleştirmeye başlamışlardır.

Bireylerin ölüm kaygısı ile baş edebilmek için çevrimiçi satın alma gerçekleştirdiği ve bu satın alma davranışının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına sebep olduğu ve zamanla bağımlılık düzeyine geldiği ifade edilmektedir (Dülek, 2022; Seyfi vd., 2021). Pandemi dönemleri bireylerde travmatik bir etki oluşturarak ölüm kaygısı seviyesinin artmasına sebep olduğu belirtilmektedir (Caballero-Dominguez vd., 2020). Bireyler artan ölüm kaygısı ile baş edebilmek için pandeminin sebep olduğu sosyal izolasyon nedeniyle internet ortamında daha fazla zaman geçirmiştir (Király vd., 2020). İnternet ortamında geçirilen zamanın artması ile beraber kompulsif çevrimiçi satın alma davranışlarında da artış meydana gelmiştir (Dülek,

2022). Sonuç olarak bireylerin yaşadıkları travmatik olay sonucunda meydana gelen travma sonrası bilişlerinin düzeyinin artması ölüm kaygısını artırmakta ve bu durum kompulsif çevrimiçi satın alma davranışında artışa sebep olmaktadır. Pandemi dönemi ile edinilen kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının günümüzde insan hayatında önemli yer edindiği ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışında artış meydana geldiği, bu davranışın ise zamanla bağımlılığa dönüştüğü düşünülmektedir. Başka bir ifade ile yaşanan travmatik yaşantı bireyde olumsuz bir etki oluşturabilmekte ve ölüm kaygısını artırabilmektedir. Birey ise travmatik etki ve ölüm kaygısı ile baş edebilmek için çevrimiçi satın alma davranışı gerçekleştirmektedir. Bu çevrimiçi satın alma davranışının bireyde oluşturduğu rahatlama ve haz ile bu davranış kompulsif hale gelerek bağımlılık oluşturabilmektedir.

5.2. Sonuç

1. Bu araştırmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarının kadın genç yetişkin bireylerde erkek genç yetişkin bireylere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

2. Bu araştırmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarının bekar genç yetişkin bireylerin evli genç yetişkin bireylere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

3. Bu araştırmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının herhangi bir işte çalışma durumuna göre değişkenlik göstermediği sonucu elde edilmiştir.

4. Bu araştırmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının algılanan gelir düzeyine göre değişkenlik göstermediği sonucu elde edilmiştir.

5. Bu araştırmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını puanlarının hafta içi günlük internet kullanım süresi 5-6 saat olan bireylerin puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

6. Bu araştırmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışını puanlarının hafta sonu günlük internet kullanım süresi 5-6 saat olan bireylerin puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

7. Bu araştırmada genç yetişkin bireylerin travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı puanları arttıkça kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarının da arttığı sonucu elde

edilmiştir. Ayrıca genç yetişkin bireylerin travma sonrası bilişler puanları arttıkça ölüm kaygısı puanlarının arttığı sonucu elde edilmiştir.

8. Bu araştırmada travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı puanlarının kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı sonucu elde edilmiştir. En güçlü yordayıcı travma sonrası bilişler olarak bulunmuştur ve ardından ölüm kaygısı gelmektedir.

9. Bu araştırmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile travma sonrası bilişler arasında ölüm kaygısının kısmi aracı rol oynadığı sonucu elde edilmiştir.

5.3. Öneriler

Bu bölümde ileriki araştırmalara dönük öneriler ve uygulamaya dönük önerilere yer verilmiştir.

5.3.1. İleriki Araştırmalara Dönük Öneriler

1. Bu araştırmanın çalışma grubu genç yetişkin bireylerden oluşmaktadır. Yapılacak ileriki çalışmalar da ergen, orta yetişkin ve ileri yetişkin bireylerden oluşan çalışma grupları üzerinde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı, travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkiler incelenebilir.

2. Bu araştırmada çalışma grubunda kadın genç yetişkin bireylerin sayısı daha fazladır. Yapılacak olan ileriki çalışmalarda çalışma grubu içerisinde erkek genç yetişkin bireylerin sayısı artırılması ile kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının cinsiyet üzerindeki etkisini incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

3. Bu araştırmada kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı incelenmiştir. Yapılacak ileriki çalışmalarda internet bağımlılığı, çevrimiçi oyun bağımlılığı, çevrimiçi kumar bağımlılığı gibi davranışsal bağımlılık türleri ile travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkiler incelenebilir.

4. İleriki araştırmalarda genç yetişkin bireylerin internet üzerinden satın aldıkları ürün türlerinin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerindeki etkisi incelenebilir.

5. Bu araştırmada genç yetişkin bireylerin herhangi bir işte çalışma durumu ve algılanan gelir düzeyinin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı üzerinde etkisinin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Yapılacak ileriki çalışmalarda kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının

ergen, orta yetişkin ve ileri yetişkin bireylerden oluşan çalışma grupları üzerinde herhangi bir işte çalışma durumu ve algılanan gelir düzeyinin etkisi incelenebilir.

6. Bu araştırmada travma sonrası bilişler ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasında ölüm kaygısının aracı rolü incelenmiştir. İleriki araştırmalarda travma sonrası bilişler ve kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı arasında aracı rol oynayabilecek değişkenler incelenebilir.

7. Alanyazın incelendiğinde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile ilgili yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile ilgili deneysel, nitel ve nicel çalışmaların yapılmasının alanyazına katkı sağlayarak kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı değişkeninin daha detaylı incelenmesine olanak sağlayabilecektir.

5.3.2. Uygulamaya Dönük Öneriler

1. Travmatik yaşantıya maruz kalarak bu yaşantı ile ilgili olumsuz biliş oluşturmanın kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı için risk faktörü olduğu görülmektedir. Travmatik yaşantıya maruz kalan bireyler ile bireysel veya grupta gerçekleştirilen psikolojik danışma yardımıyla; bu yaşantı sonucu oluşan olumsuz bilişsel şemaları olumluya çevirmek psikolojik danışma sürecinin hedef basamakları arasında olabilir.

2. Önleyici kapsamda bireylerde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına sebep olan etkenlerin belirlenmesi ile beraber bu etkenlerin ortaya çıkmaması için genç yetişkin bireylere psikoeğitim programları düzenlenmelidir. Bu etkenlerin ortaya çıktığı genç yetişkin bireyler ile bireysel veya psikolojik danışma gerçekleştirilmelidir.

4. Üniversitelerin psikolojik danışmanlık ve rehberlik merkezleri ile uygulama birimlerinin aktif kullanılması sağlanarak kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı hakkında lisans ve lisansüstü öğrencilere psikoeğitimler verilerek çeşitli çalışmaların yürütülebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abdel-Khalek, A. M. (1991). Death anxiety among Lebanese samples. *Psychological Reports*, 68, 924-926
- Abdel-Khalek, A. M. (2005). Death anxiety in clinical and non-clinical groups. *Death Studies*, 29, 251-259.
- Acar, Ö. F., Öğülmüş, S. & Boysan, M. (2019). Associations between circadian preferences, sleep quality, dissociation, post-traumatic cognitions, and post-traumatic stress disorder (PTSD) among incarcerated offenders. *Sleep and Hypnosis*, 21(3), 201-219.
- Adamczyk, G. (2021) Compulsive and compensative buying among online shoppers: An empirical study. *PLoS ONE* 16(6): e0252563. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0252563>
- Adamczyk, G., Capetillo-Ponce, J., & Szczygielski, D. (2020). Compulsive buying in Poland. An empirical study of people married or in a stable relationship. *Journal of Consumer Policy*, 43(3), 593–610. <https://doi.org/10.1007/s10603-020-09450-4>
- Adams, J., and Kirkby, R. J. (2002). Excessive exercise as an addiction: a review. *Addiction Research Theory*, 10, 415–438. <https://doi.org/10.1080/1606635021000032366>
- Akkaş, İ. (2021). Çevrim içi (online) alışveriş bağımlılığı üzerine araştırma: erzincan binali yıldırım üniversitesi örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 236-256.
- Akram, U., Hui, P., Khan, M. K., Hashim, M., & Saduzai, S. K. (2017). Impulsive buying: A Qualitative investigation of the phenomenon. *Proceedings of the Tenth International Conference on Management Science and Engineering Management Springer Singapore*, 1383–1399.
- Aktu, Y. (2016). Levinson'un kuramında ilk yetişkinlik döneminin yaşam yapısı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(2), 162-177. doi:10.18863/pgy.12690
- Alioğulları, A., Sönmez, A. Ö., & Erdoğan, A. (2022). Effect of sociodemographic variables on health anxiety and death anxiety levels in covid-19 pandemic. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14, 21-27. DOI: 10.18863/pgy.1009121
- Amerikan Psikiyatri Birliği [APA]. (2013). Diagnostic and Statistical Manuel of Mental Disorders DSM-5 (Fifth). American Psychiatry Association.
- Andreassen, C. S. (2014). Workaholism: an overview and current status of the research. *Journal Behaviour Addictive*, 3, 1–11. doi: 10.1556/JBA.2.2013.017
- Andreassen, C. S., Griffiths, M.D., Pallesen, S., Bilder, R.M., Torsheim, T. & Aboujaoude, E. (2015). The Bergen Shopping Addiction Scale: Reliability and validity of a brief screening test. *Frontiers in psychology*, 6, 1374.
- Arıcak, O. T., Dinç, M., Yay, M., & Griffiths, M. D. (2018). Adapting the short form of the internet gaming disorder scale into Turkish: Validity and reliability. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*. 5(4), 615-636.

- Armağan, E. & Temel, E. (2018). Türkiye’de online kompulsif alışveriş davranışı üzerine ampirik bir çalışma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 621-653.
- Arslan, B. & Öz, A. (2016). Üniversite öğrencilerinin demografik özelliklerinin kompulsif satın almaları üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 341-351.
- Arslan, S. & Akgün, Z. (2023). Covid 19 Fobisi, İnternet bağımlılığı ve çevrimiçi satın alma bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi: YOBÜ öğrencileri örneği. S. Sarıbaş (Ed.), *Küreselleşen Dünyada Sosyal Bilimler* (ss. 311-340) içinde. Duvar Yayınları.
- Artime, T. M., Buchholz, K. R., & Jakupcak, M. (2019). Mental health symptoms and treatment utilization among trauma-exposed college students. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 11(3), 274-282. <https://doi.org/10.1037/tra0000376>
- Aslan M. (2023). Benlik Saygısı ve Kontrolsüz Kredi Kartı Kullanımının Çevrimiçi Alışveriş Bağımlılığı Üzerine Etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 24(1), 1-11.
- Aslanoğlu, S. & Korga, S. (2017). Kredi kartı kullanımı ve kompulsif satın alma: Kırıkkale ilinde bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 148-165.
- Atak H. (2011). Örneklem Seçimi, Ö. Çokluk (Ed.). *Araştırma yöntemleri yeni başlayanlar için adım adım*. (ss. 204-229) içinde. Edge Akademi.
- Ataoğlu, B. B., Ataoğlu, A., & Ankaralı, H. (2019). Travmatik yaşantıların benlik saygısı üzerine etkisi. *Düzce Medical Journal*, 21(3), 186-191.
- Ateş, Z. (2019). *Üniversite Öğrencilerinde Travmatik Yaşantı Türü ve Travma Sonrası Stres Belirtileri İlişkisinde Travma Sonrası Bilişler ve Algılanan Sosyal Desteğin Aracı Rolünün İncelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Atkinson, R. C. & Shiffrin, R. M. (1968). Human memory: A proposed system and its control processes. *Psychology of learning and motivation, Elsevier*. 2, 89-195.
- Aydın, B. (2003) Genç Yetişkinlik. (Ed. B.Aydın). *Gelişim Psikolojisi* (içinde). (2. Baskı). Ankara: SFN Televizyon-Tasarım, Yayıncılık.
- Bacanlı, H. (2021) *Eğitim Psikolojisi*. (27. Baskı). Ankara, Pegem Yayıncılık.
- Bal, F. & Okkay, İ. (2022). İnternet tabanlı sorunlu alışveriş davranışı: çevrimiçi alışveriş bağımlılığı. *Bağımlılık Dergisi*, 23(1), 111-120. DOI: 10.51982/bagimli.973306
- Baltacı, Ö., Akbulut, Ö. F. & Yılmaz, E. (2021). Problemlerli internet kullanımında güncel bir risk faktörü: Covid-19 pandemisi. *Humanistic Perspective*, 3 (1), 97-121. <https://doi.org/10.47793/hp.872503>
- Bani-Rshaid, A. M., & Alghraibeh, A. M. (2017). Relationship between compulsive buying and depressive symptoms among males and females. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 14, 47-50. <https://doi.org/10.1016/j.jocrd.2017.05.004>

- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173–1182.
- Barton, S., Boals, A. & Knowles, L. (2013). Thinking About Trauma: The Unique Contributions of Event Centrality and Posttraumatic Cognitions in Predicting PTSD and Posttraumatic Growth. *Journal Trauma. Stress*, 26, 718–726.
- Bauman, Z. (2000). Ölüm ve ölümsüzlük ve diğer yaşam stratejileri. (Çev. Demirdöven, N.). Ayrıntı Yayınları.
- Baumeister, R. F. (2002). Yielding to temptation: Self-control failure, impulsive purchasing, and consumer behavior. *Journal of Consumer Research*, 28, 670–676.
- Bayazıt, A. & Saygılı Akkaya, N. (2022). Covid-19 salgınına bağlı değişen tüketici satın alma davranışı: panik satın alma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14 (3), 1859-1879.
- Beard, K. W. (2005). Internet addiction: a review of current assessment techniques and potential assessment questions. *Cyber Psychology Behavior*, 8, 7–14. doi: 10.1089/cpb.2005.8.7
- Beck, A. T. (1964). Thinking and depression: II. Theory and therapy. *Archives of General Psychiatry*, 10(6), 561-571.
- Beck, A. T. (1967). *Depression: clinical, experimental, and theoretical aspects*. Harper and Row.
- Beck, A. T. (1976). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. New York: International Universities Press.
- Beck, A. T., & Clark, D. A. (2015). *In Anxiety and self-focused attention* (pp. 41-54). Routledge.
- Beck, J.G., Coffey, S.F., Palyo, S.A., Gudmundsdottir, B., Miller, L.M., Colder, C.R. (2004). Psychometric Properties of the Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI): a replication with motor vehicle accident survivors. *Psychol Assess*, 16(3), 289-98. <https://doi.org/10.1037%2F1040-3590.16.3.289>
- Beck, T. A. (2005). *Bilisel terapi ve duygusal bozukluklar*. A.Türkcan (Çev.). Litera Yayıncılık.
- Becker, E. (1973). *The Denial of Death*. New York, USA: Free Press.
- Benjet, C., Bromet, E., Karam, E. G., et al. (2016). The epidemiology of traumatic event exposure worldwide: Results from the World Mental Health Survey Consortium. *Psychological Medicine*, 46(2), 327–343. <https://doi.org/10.1017/S0033291715001981>
- Billieux, R., Rochat, L., Rebetez, M.M.L., et al. (2008). Are all facets of impulsivity related to self-reported compulsive buying behaviour?. *Personality and Individual Differences*, 44(6), 1432–1442. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.12.011>

- Bisson, J. I. (2009). Psychological and social theories of post-traumatic stress disorder. *Psychiatry*, 8(8), 290-292.
- Black, D. W. (2007). A review of compulsive buying disorder. *World Psychiatry*, 6(1), 14–18.
- Black, D. W. (2007). Compulsive buying disorder: a review of the evidence. *International Journal Neuropsychiatry Medicine*, 12, 124–132. doi: 10.1017/s1092852900020630
- Black, D. W. (2010). Compulsive buying disorders. In E. Aboujaoude & L. Koran (Eds.), *Textbook of impulse control disorders* (pp. 5–22). Cambridge University Press
- Black, P. J., Woodworth, M., Tremblay, M., Carpenter, T. (2012). A review of trauma-informed treatment for adolescents. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 53(3), 192.
- Blanco, A., Díaz, D., Gaborit, M., & Amaris, M. C. (2010). World Schema and Self Schema: The Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI) in Hispanic Population. *Revista Latinoamericana de Psicología*, 40(1), 97–110.
- Boran, E., & Sürücü, A. (2022). Ergenlerin çevrimiçi oyun bağımlılığı ve başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 11(1), 1-10
- Bostan, S., Erdem, R., Öztürk, Y. E., Kılıc., T., & Yılmaz, A. (2020). The effect of covid-19 pandemic on the Turkish society. *Electronic Journal of General Medicine*, 17 (6), em237. <https://doi.org/10.29333/ejgm/7944>
- Bowlby, J. (1973). Attachment and loss: Volume II: Separation, anxiety and anger. Attachment and loss: Volume II: Separation, anxiety and anger, London: *The Hogarth press and the institute of psycho-analysis*, 1-429.
- Bozdağ Türker, Y. (2019). *Parayla saadet olur mu?: Kompulsif çevrimiçi satın alma davranışıyla ilgili değişkenlerin incelenmesi ve Bergen Alışveriş Bağımlılığı Ölçeğinin Türkçe uyarlanması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Bozdağ, Y., & Yalçınkaya Alkar, Ö. (2018). Bergen Alışveriş bağımlılığı ölçeği'nin kompulsif çevrimiçi satın alma davranışına uyarlanması. *Bağımlılık Dergisi*; 19(2), 23-34.
- Bozkurt, A., & Sharma, R. C. (2020). Emergency remote teaching in a time of global crisis due to Corona Virus pandemic. *Asian Journal of Distance Education*, 15(1), 1-10. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3778083>
- Brand, M., Laier, C., & Young, K. S. (2014). Internet addiction: Coping styles, expectancies, and treatment implications. *Frontiers in Psychology*, 5, 1–14. <https://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2014.01256>
- Brand, M., Laier, C., & Young, K. S. (2014). Internet addiction: coping styles, expectancies, and treatment implications. *Frontiers in Psychology*, 5, 1256. doi: 10.3389/fpsyg.2014.01256
- Brand, M., Rumpf, H.J., Demetrovics, Z., et al. (2020). Which conditions should be considered as disorders in the International Classification of Diseases (ICD-11) designation of

- “other specified disorders due to addictive behaviors?. *Journal of Behavioral Addictions*, 11(2), 150-159. <https://doi.org/10.1556/2006.2020.00035>
- Breuer, J. & S. Freud (1955). Studies on hysteria (J. Strachey Ed.).The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud 2. London: Hogarth Press.
- Brewin, C. R. & E. A. Holmes (2003). Psychological theories of posttraumatic stress disorder. *Clinical psychology review*, 23(3), 339-376.
- Brewin, C. R., Dalgleish, T., & Joseph, S. (1996). A dual representation theory of posttraumatic stress disorder. *Psychological Review*, 103 (4), 670–686. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.103.4.670>
- Bursten, J., & Dombeck, M. (2004). Introduction to internet addiction. <https://www.mentalhelp.net/articles/introduction-to-internetaddiction/> Erişim Tarihi: 02.01.2023.
- Büyükbayram, Z., Aksoy, M., & Fatma, N. (2022). Investigation of perceived loneliness and death anxiety levels in covid-19 patients. *Medical Records*, 4(3), 333-339. DOI: 10.37990/medr.1096385
- Büyüköztürk, Ş. (2011). Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem Akademi. (s.44).
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2018). Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Caballero-Dominguez, C. C., Jimenez-Villamizar, M. P., & Campo-Arias, A. (2020). Suicide risk during the lockdown due to coronavirus disease (COVID-19) in Colombia. *Death Studies*, 46 (4), 885-890. <https://doi.org/10.1080/07481187.2020.1784312>
- Cacioppo, J. T., & Cacioppo, S. (2014). Social relationships and health: The toxic effects of perceived social isolation. *Social and Personality Psychology Compass*, 8(2), 58–72. <https://doi.org/10.1111/spc3.12087>
- Cahill, S. P. & Foa, E. B. (2007). Psychological theories of PTSD. (Friedman, M. J, Keane, T. M., Resick, P. A. Ed) In Handbook of PTSD: Science and Practice (pp. 55-77). Guilford Press
- Cai, W., Tang, Y. L., Wu, S. & Li, H. (2017). Scale of death anxiety (SDA): Development and validation. *Frontiers in Psychology*, 8, 1-8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00858>
- Celep, E., & Çorumlu, B. (2022). Nomofobik eğilimler ve sosyal medya kullanım yoğunluğunun kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile olan ilişkisinin belirlenmesi: bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14 (2), 1339-1359
- Cheema, U., Rizwan, M., Jalal, R., Durrani, F., & Sohail, N. (2013). The trend of online shopping in 21st century: Impact of enjoyment in tam model. *Asian Journal of Empirical Research*, 3(2), 131–141.

- Chemtob, C., Roitblat, H. L., Hamada, R. S., Carlson, J. G., & Twentyman, C. T. (1988). A cognitive action theory of post-traumatic stress disorder. *Journal of anxiety disorders*, 2(3), 253-275.
- Cheung, C. M. K., Chan, G. W. W. & Limayem, M. (2005). A critical review of online consumer behavior: Empirical research. *Journal of Electronic Commerce in Organizations*, 3(4), 1–19.
- Chipman, K. J. (2011). Terror Management Theory and the Theory of Shattered Assumptions in the Context of Trauma (Doktora tezi, Kent State University).
- Choliz, M. (2010). Mobile phone addiction: A point of issue. *Addiction*, 105(2), 373–374. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2009.02854.x>
- Chuin, C. L., & Choo, Y. C. (2010). Age, gender, and religiosity as related to death anxiety. *Sunway Academic Journal*, 6, 1-16.
- Chung, M. C. & F. M. Freh (2022). The impact of death anxiety, meaning and coping on posttraumatic stress disorder and psychiatric co-morbidity among Iraqi civilians exposed to a car bomb attack a latent class analysis. *Journal of interpersonal violence*, 37,21-22. <https://doi.org/10.1177/08862605211055152>
- Cicirelli, V. G. (2006). Fear of death in mid-old age. *Journal of Gerontology*, 61, 75- 81.
- Clark, M., & Calleja, K. (2008). Shopping addiction: A preliminary investigation among Maltese university students. *Addiction Research & Theory*, 16 (6), 633–649. <http://dx.doi.org/10.1080/16066350801890050>
- Clark, M., & Calleja, K. (2008). Shopping addiction: a preliminary investigation among maltese university students. *Addiction Research & Theory*, 16, 633–649. doi: 10.1080/16066350801890050
- Cleophas, T. J., & Zwinderman, A. H. (2015). SPSS for Starters and 2nd Levelers.
- Cohen, J. (1988). Statistical power analysis for the behavioral sciences (2. Baskı). Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum Associates
- Colon-Rivera, H. (2020). Behavioral Addiction. In C. Marienfeld (Ed.), *Absolute Addiction Psychiatry Review* (pp. 231-241). Springer.
- Çağlar, A., & Kaçer, I. (2021). Anxiety levels in patients admitted to the emergency department with myocardial infarction or COVID-19 pneumonia. *Psychology, Health & Medicine*, 27(1), 228-236. <https://doi.org/10.1080/13548506.2021.1876893>
- Çakar, F. S. (2020). The levels predicting the death anxiety of loneliness and meaning in life in youth. *European Journal of Education Studies*, 6 (11), 97-121. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3626703>
- Çetin, B., Zengin, A. Y. & Yüksel, A., (2022). Covid-19 Sürecinde Kompulsif Satın Alma ve Ruhsal Travma Belirtilerinin Değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (1), 413-426, Doi:10.48146/odusobiad.1062881

- Çobanlı, C. & Salt, A. Dharma Asikopedisi, İstanbul: Dharma yayınları, 2001.
- Damirchi, E. S., Mojarrad, A., Pireinaladin, S., & Grjibovski, A. M. (2020). The role of self-talk in predicting death anxiety, obsessive-compulsive disorder, and coping strategies in the face of coronavirus disease (COVID-19). *Iranian journal of psychiatry*, 15(3), 182.
- Davenport, K., Houston, J. E. & Griffiths, M. D. (2012). Excessive eating and compulsive buying behaviours in women: An empirical pilot study examining reward sensitivity, anxiety, impulsivity, self-esteem and social desirability. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 10 (4), 474–489
- Davenport, K., Houston, J. E., & Griffiths, M. D. (2012). Excessive eating and compulsive buying behaviours in women: An empirical pilot study examining reward sensitivity, anxiety, impulsivity, self-esteem and social desirability. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 10, 474–489. <https://doi.org/10.1007/s11469-011-9332-7>
- Davenport, K., Houston, J. E., & Griffiths, M. D. (2012). Excessive eating and compulsive buying behaviours in women: an empirical pilot study examining reward sensitivity, anxiety, impulsivity, self-esteem and social desirability. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 10, 474–489. doi: 10.1007/s11469-011-9332
- Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS Quarterly*, 13(3), 319–340.
- Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Computers in Human Behavior*, 17(2), 187–195. [https://dx.doi.org/10.1016/S0747-5632\(00\)00041-8](https://dx.doi.org/10.1016/S0747-5632(00)00041-8)
- De Thierry, B. (2015). Teaching the child on the trauma continuum, Grosvenor House Publishing Limited.
- Dekel, S., Peleg, T., & Solomon, Z. (2013). The relationship of PTSD to negative cognitions: A 17-year longitudinal study. *Psychiatry*, 76(3): 241-255
- Demir, V., Demir, A., Algedik, P., & Ataseven, E. (2019). Travma sonrası bilişleri azaltmaya yönelik sanatla terapi programının etkisi. *International Journal of Social Science*, 2(1), 74-89.
- Demirel, A. C. & M. G. Tapan (2023). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya ve Kompulsif Çevrimiçi Alışveriş Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 60-78.
- Denis, D. J. (2019). SPSS data analysis for univariate, bivariate, and multivariate statistics. John Wiley & Sons.
- Deniz, E. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Çevrimiçi Kompulsif Satın Alma Davranışına Etki Eden Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modeliyle İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 209-226.
- Despotes, A. M., Darnell, B. C., Lee, S. R., & Valentiner, D. P (2021). Past adversity and obsessive-compulsive symptoms: The mediating roles of posttraumatic cognitions and

- posttraumatic stress symptoms. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 28, 100613.
- Dittmar, H., Long, K., & Bond, R. (2007). When a better self is only a button click away: Associations between materialistic values, emotional and identity-related buying motives, and compulsive buying tendency online. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26(3), 334–361. <https://doi.org/10.1521/jscp.2007.26.3.334>
- Dunmore, E., Clark, D. M., & Ehlers, A. (1999). Cognitive factors involved in the onset and maintenance of posttraumatic stress disorder (PTSD) after physical or sexual assault. *Behaviour Research and Therapy*, 37, 809 – 829
- Duong, X.L., and Liaw, S.Y. (2022) Determinants of online shopping addiction among Vietnamese university students. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 32(3), 402-414, <https://doi.org/10.1080/10911359.2021.1901824>
- Duroy, D.; Gorse, P.; Lejoyeux, M. (2014). Characteristics of online compulsive buying in Parisian students. *Addictive Behaviour*, 39, 1827–1830.
- Dülek, B. (2022). Covid-19 Korkusunun Online Alışveriş Tutumu ve Satın Alma Niyetine Etkisinde Ölüm Kaygısının Aracılık Rolü. *Journal of Economics, Business & Political Studies*, 9 (2), 141-157. doi: 10.48064/equinox.1130313
- Ehlers, A. & D. M. Clark (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour research and therapy*, 38(4), 319-345.
- Ehlers, A., & Steil, R. (1995). Maintenance of intrusive memories in posttraumatic stress disorder: a cognitive approach. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 23, 217-249.
- Ehlers, A., Clark, D. M., Dunmore, E., Jaycox, L., Meadows, E., & Foa, E. B. (1998a). Predicting response to exposure treatment in PTSD: the role of mental defeat and alienation. *Journal of Traumatic Stress*, 11, 457-471.
- Ekşi, F., Demirci, İ., & Tanyeri, H. (2020). Problematic technology use and well-being in adolescence: The personal and relational effects of technology. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 7(2), 107-121.
- Elliott, A. C., & Woodward, W. A. (2014). IBM SPSS by example: A practical guide to statistical data analysis. Sage Publications.
- Epstein, S. (1991). Impulse control and self-destructive behavior. L. P. Lipsitt ve L. L. Mitick (Ed.), In Self-regulatory behavior and risk-taking: Causes and consequences (pp. 273-284). Ablex.
- Erçoşkun, S. & Sağtaş, S. (2022). Covid-19 Pandemi Döneminde Tüketicilerin Mental İyi Oluş Halinin Online Anlık Satın Alma Davranışına Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11 (1) , 293-315.
- Erdoğan, M. Y., & Özkan, M. (2007). Farklı dini inanışlardaki bireylerin ölüm kaygıları ile ruhsal belirtiler ve sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 14(3), 171-179.
- Erikson, E. (1982). The life cycle completed. New York: Norton.

- Ernst & Young. (2000). Evolution: Ernst & young seventh annual European life science report 2000. London, UK: Ernst Young International.
- Eroglu, E. (2014). The changing shopping culture: Internet consumer behavior. *The Review of Business Information Systems*, 18(1), 35–40.
- Faber, R. J., & O’Guinn, T. C. (1992). A clinical screener for compulsive buying. *Journal of Consumer Research*, 19, 459–469
- Faber, R. J., O’Guinn, T. C. & Krych, R. (1987). Compulsive consumption. In M. Wallendorf & P. Anderson (Eds.). *Advances in Consumer Research* (vol. 14, pp. 132–135). Provo, UT: Association for Consumer Research
- Faul, F., Erdfelder, E., Buchner, A., & Lang, A.-G. (2009). Statistical power analyses using G* Power 3.1: Tests for correlation and regression analyses. *Behavior research methods*, 41(4), 1149-1160.
- Fineberg, N.A., Demetrovics, Z., Stein, D.J., Ioannidis, K., Potenza, M.N., Grunblatt, E., Brand, M., Billieux, J., Carmi, L., King, D.L. et al. (2018). Manifesto for a European research network into Problematic Usage of the Internet. *Eur Neuropsychopharmacol*, 28, 1232-1246.
- Fisher, S. (1994). Identifying video game addiction in children and adolescents. *Addictive Behaviors*, 19(5), 545-553. doi:10.1016/0306-4603(94)90010-8
- Floyd, M., Coulon, C., Yanez, A. P., & Lasota, M. T. (2005). The existential effects of traumatic experiences: A survey of young adults. *Death Studies*, 29, 55-63.
- Foa, E. B. & Kozak, M. J. (1986). Emotional processing of fear: exposure to corrective information. *Psychological bulletin*, 99(1), 20.
- Foa, E. B., & Riggs, D. S. (1993). Post-traumatic stress disorder in rape victims. In J. Oldham, M. B. Riba, & A. Tasman (Eds.), *American Psychiatric Press review of psychiatry* (Vol. 12, pp. 273-303). Washington, DC: American Psychiatric Press
- Foa, E. B., & Rothbaum, B. O. (1998). *Treating the trauma of rape: Cognitive behavioral therapy for PTSD*. New York: Guilford Press.
- Foa, E. B., Ehlers, A., Clark, D.M., Tolin, D.F., & Orsillo, S.M. (1999). The posttraumatic cognitions inventory (PTCI): Development and validation. *Psychological assessment*, 11(3), 303.
- Frazier P. (2000). The role of attributions and perceived control in recovery from rape. *Journal of Personal and Interpersonal Loss*, 5, 203–225.
- Friedman, M. J. (2013). Finalizing PTSD in DSM-5: Getting here from there and where to go next. *Journal of traumatic stress*, 26(5), 548-556.
- Fromm, E. (2019). *Kendini savunan insan*. (Çev. Arat, N.). Say Yayıncılık.

- Frost, R. O., Kim, H. J., Morris, C., Bloss, C., Murray-Close, M., & Steketee, G. (1998). Hoarding, compulsive buying and reasons for saving. *Behaviour Research and Therapy*, 36(7), 657-664.
- Fullerton, C. S., & Ursano, R. J. (2005). Psychological and psychopathological consequences of disasters. In J. J. López-Ibor, G. Christodoulou, M. Maj, N. Sartorius, & A. Okasha (Eds.), *Disasters and mental health* (pp. 13–36). John Wiley & Sons Ltd. <https://doi.org/10.1002/047002125X.ch2>
- Furer, P., & Walker, J. R. (2008). Death anxiety: A cognitive-behavioral approach. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 22(2), 167-182
- Gallagher, C. E., Watt, M. C., Weaver, A. D., & Murphy, K. A. (2017). I fear, therefore, I shop exploring anxiety sensitivity in relation to compulsive buying. *Personality and Individual Differences*, 104, 37–42. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.07.023>
- Gao J, Zheng P, Jia Y, Chen H, Mao Y, Chen S, et al. (2020) Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak. *PLoS ONE* 15(4), e0231924. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0231924>
- Geçtan, E. (1989). *Çağdaş yaşam ve normal dışı davranışlar*. 7. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geçtan, E. *Varoluş ve Psikiyatri*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- Gençtan, E. (2002). *Psikanaliz ve Sonrası* (11 b.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Georgiadou, E., Koopmann, A., Müller, A., Lemenager, T., Hillemacher, T., & Kiefer, F. (2021). Who was shopping more during the spring lockdown 2020 in Germany? *Front Psychiatry*, 12, 650989
- Gerber, M. M., Frankfurt, S. B., Contractor, A. A., Oudshoorn, K., Dranger, P., & Brown, L. A. (2018). Influence of multiple traumatic event types on mental health outcomes: Does count matter? *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 40(4), 645–654. <https://doi.org/10.1007/s10862-018-9682-6>
- Gezgin-Yazıcı H. & Didin, M. (2022). Covid-19 Pandemisinde Çevrimiçi Kompulsif Satın Alma Davranışı: Kesitsel Bir Çalışma. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3):432-440. doi: 10.26453/otjhs.1064737
- Gori, A., Topino, E., Fioravanti, G., & Casale, S. (2022). Exploring the Psychodynamics of Compulsive Shopping: Single and Moderated Mediation Analyses. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-17. <https://doi.org/10.1007/s11469-022-00977-w>
- Grazhda, G., Basha, E., Kada, Y., Gashi, R., Ibrahimı, E., Muji, N. & Isufi, A. (2022). Examination Of Internet And Shopping Online Addiction On Kosovo Students During The Covid Period. *Prizren Social Science Journal*, 6(2): 43-51.
- Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., Rosenblatt, A., Veeder, M., Kirkland, S., & Lyon, D. (1990). Evidence for terror management II: The effects of mortality salience on

- reactions to those who threaten or bolster the cultural worldview. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(2), 308–318. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.2.308>
- Greenberg, J., Solomon, S., & Pyszczynski, T. (1997). Terror management theory of self-esteem and cultural worldviews: Empirical assessments and conceptual refinements. *Advances in experimental social psychology*, 29, 61-139
- Griffiths, M. (2005). A ‘components’ model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance use*, 10(4), 191-197.
- Griffiths, M. D. (2000). Internet addiction - Time to be taken seriously? *Addiction Research*. 8, 413–418. doi: 10.3109/16066350009005587
- Griffiths, M. D., & Szabo, A. (2014). Is excessive online usage a function of medium or activity? *Journal Behavior Addictive*, 3, 74–77. doi: 10.1556/JBA.2.2013.016
- Griffiths, M. D., Pontes, H. M., & Kuss, D. J. (2016). Online addictions: Conceptualizations, debates, and controversies. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3, 151–164. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2016.3.0101>
- Guerrero-Vaca, D., Granero, R., Fernandez-Aranda, F., GonzalezDona, J., Müller, A., Brand, M., et al. (2019). Underlying mechanism of the comorbid presence of buying disorder with gambling disorder: A pathways analysis. *Journal of Gambling Studies*, 35, 261–273. <https://doi.org/10.1007/s10899-018-9786-7>
- Gundogan, S. & I. Arpaci (2022). Depression as a mediator between fear of COVID-19 and death anxiety. *Current Psychology*, 1-8. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03120-z>
- Günüş, S., & Doğan Keskin, A. (2016). Çevrimiçi alışveriş bağımlılığı: Belirtiler, nedenler ve etkiler [Online shopping addiction: Symptoms, causes and effects. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3(3), 339–364. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2016.3.0104>
- Günüş, S., & Doğan Keskin, A. (2016). Online shopping addiction: Symptoms, causes and effects. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3, 353–364. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2016.3.0104>
- Hagenaars, M. A., Fisch, I., & van Minnen, A. (2011). The effect of trauma onset and frequency on PTSD-associated symptoms. *Journal of Affective Disorders*, 132(1), 192–199. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2011.02.017>
- Hair Jr, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2021). A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM). Sage publications.
- Halıcı Kurtulan, M. & Kararımak, Ö. (2016). Ölüm kaygısı, tinsellik, dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Spiritual Psychology and Counseling*, 1, 163–187. <http://dx.doi.org/10.12738/spc.2016.2.0007>
- Hamama-Raz, Y., Mahat-Shamir, M., Picho-Prelortzos, S., Zaken, A., David, U. Y., Ben-Ezra, M., & Bergman, Y. S. (2016). The link between death anxiety and post-traumatic symptomatology during terror: Direct links and possible moderators. *Psychiatry Research*, 245, 379-386. <http://dx.doi.org/10.1016/j.psychres.2016.08.059>

- Harnish, R. J., Roche, M. J., & Bridges, K. R. (2021). Predicting compulsive buying from pathological personality traits, stressors, and purchasing behavior. *Personality and Individual Differences, 177*, 110821.
- Hathaway, L. M., Boals, A., & Banks J.B. (2010). PTSD symptoms and dominant emotional response to a traumatic event: an examination of DSM-IV Criterion. *Anxiety, Stress & Coping, 23*(1), 119-126.
- Havighurst, R., J. (1972). *Development task and education*, 3rd Ed. New York: McKay.
- Heffernan, T., Hamilton, C., & Neave, N. (2022). Compulsive shopping behaviour and executive dysfunction in young adults. *Applied Neuropsychology: Adult*, 1-8.
- Hirschman, E. C. (1992). The consciousness of addiction: Toward a general theory of compulsive consumption. *Journal of Consumer Research, 19*, 155–179
- Horney K. Çağımızın Tedirgin İnsanı, In: Yorukan A, Ed. İstanbul: Tur Yayınları, 1980.
- Horowitz, M. J. (2001). *Stress response syndromes* (4. ed.). Jason Aronson
- Horowitz, M. J. (2003). *Treatment of stress response syndromes*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Hou, Y. & X. Yang (2021). The effect of self-identity on online-shopping addiction in undergraduates: Taking Guangdong province as an example. 2020 3rd International Seminar on Education Research and Social Science (ISERSS 2020), Atlantis Press.
- Hughes, B. & K. Jones (2022). Young people’s experiences of death anxiety and responses to the covid-19 pandemic. *OMEGA-Journal of Death and Dying, 0* (0), 1-18. DOI: 10.1177/00302228221109052
- Imber-Black, E. (2020). Rituals in the time of COVID-19: imagination, responsiveness, and the human spirit. *Family process, 59*(3), 912-921.
- Ioannidis, K., & Treder, M.S, Chamberlain, S.R, Kiraly, F., Redden, S.A, Stein, D.J., Lochner, C., Grant, J.E. (2018). Problematic internet use as an age-related multifaceted problem: evidence from a two-site survey. *Addictive Behaviour, 81*:157-166.
- Ironson, G., Hylton, E., Gonzalez, B., Small, B., Freund, B., Gerstein, M., Thurston, F., & Bira, L. (2021). Effectiveness of three brief treatments for recent traumatic events in a low-SES community setting. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 13*(1), 123–132. <https://doi.org/10.1037/tra0000594>
- Islam, M. S., Sujana, M. S. H., Tasnim, R., Ferdous, M. Z., Masud, J. H. B., Kundu, S., & Griffiths, M. D. (2020). Problematic internet use among young and adult population in Bangladesh: Correlates with lifestyle and online activities during the COVID-19 pandemic. *Addictive Behaviors Reports, 12*, 100311. <https://doi.org/10.1016/j.abrep.2020.100311>
- Iverson, K. M., King, M.W., Cunningham, K.C., & Resick, P.A. (2015). Rape survivors' trauma-related beliefs before and after cognitive processing therapy: Associations with PTSD and depression symptoms. *Behaviour research and therapy, 66*, 49-55.

- Janoff-Bulman, R. (1989). Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social Cognition*, 7, 113- 136.
- Janoff-Bulman, R. (1992). Shattered assumptions: Towards a new psychology of trauma. New York, NY: Free Press.
- Jeong, Y., & Jung, M. J. (2016). Application and interpretation of hierarchical multiple regression. *Orthopaedic Nursing*, 35(5), 338-341. <https://doi.org/10.1097/NOR.0000000000000279>
- Jones, C. (2004). Huzur içinde yatsın: Ölüme dair her şey. (Çev. Gürsel, M.). Dharma Yayınları.
- Jung, G. C. (2006). Analitik psikoloji. (Çev. Gürol, E.). Payel Yayınevi.
- Kaderli, Y., Armağan, E. A., & Küçükkambak, S. E. (2017). Y kuşağının kompulsif satın alma davranışına etki eden faktörler üzerine bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(2), 188-210. DOI: 10.5152/iujbs.2017.004
- Kadioğlu, R. (2022). *Genç yetişkinlerde ölüm kaygısı, beş faktör kişilik özellikleri ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Kalafatoğlu, Z. L. (2022). *Posttraumatic Growth, Posttraumatic Stress, Meaning in Life, Death Anxiety, Intolerance Of Uncertainty And Loss in The Midst Of The Covid-19 Pandemic* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi.
- Kalaycı-Çelik, S., & Uzer, T. (2022). Reminiscence functions and their relation to posttraumatic cognitions and well-being in young adults with chronic diseases. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 11(3), 405–417. <https://doi.org/10.1037/mac000010>
- Kanczkowski, W., Gaba, W.H. Krone, N., Varga, Z., Beuschlein, F., Hantel, C., Andoniadou & C., Bornstein, S.R. (2022). Adrenal gland function and dysfunction during COVID-19. *Hormone and Metabolic Research*, 54(08), 532-539.
- Karadağ, S., Ergin, Ç., & Erden, S. (2022). Anxiety, Depression and Death Anxiety in Individuals with COVID-19. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 0(0), 1-17. <https://doi.org/10.1177/00302228221124981>
- Karakuş, G., Öztürk, Z. & Tamam, L. (2012). Ölüm ve ölüm kaygısı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 21(1): 42-79.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Karim, R., & Chaudhri, P. (2012). Behavioral addictions: An overview. *Journal of Psychoactive Drugs*, 44(1), 5-17. <https://doi.org/10.1080/02791072.2012.662859>
- Kaur, M., Maheshwari, S. K., & Kumar, A. (2019). Compulsive buying behavior and online shopping addiction among health science teachers. *International Journal of Nursing Care*, 7(1), 74-80.

- Kavaklı, M., Ak, M., Uğuz, F., & Türkmen, O. O. (2020). The mediating role of self-compassion in the relationship between perceived COVID-19 threat and death anxiety. *Turkish J Clinical Psychiatry*; 23 (Supp 1), 15-23. DOI: 10.5505/kpd.2020.59862
- Keller, J. W., Sherry, D. & Piotrowski, C. (1984). Perspectives on death: a developmental study. *The Journal of Psychology*, 116(1), 137-142.
- Keskin, A. D. & Güntüç, S. (2017). Testing models regarding online shopping addiction. *Addicta: The Turkish Journal On Addictions*, 4(2), 221–242.
- Kessler, R. C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M., & Nelson, C. B. (1995). Posttraumatic stress disorder in the National Comorbidity Survey. *Archives of General Psychiatry*, 52, 1048-1060
- Kilpatrick, D. G., Resnick, H. S., Milanak, M. E., Miller, M. W., Keyes, K. M., & Friedman, M. J. (2013). National estimates of exposure to traumatic events and PTSD Prevalence using DSM-IV and DSM-5 criteria. *Journal of Traumatic Stress*, 26(5), 537–547.
- Kindermann, H. (2015). (Online)-Buying behavior and personality traits: Evolutionary psychology and neuroscience based. *Information Systems and Neuroscience* (pp. 43–50). Switzerland: Springer International Publishing.
- Kiraly, O., & Demetrovics, Z. (2017). Inclusion of gaming disorder in ICD has more advantages than disadvantages: Commentary on: Scholars’ open debate paper on the World Health Organization ICD-11 gaming disorder proposal (Aarseth et al.). *Journal of Behavioral Addictions*, 6, 280–284. <https://doi.org/10.1556/2006.6.2017.046>.
- Király, O., Potenza, M. N., Stein, D. J., King, D. L., Hodgins, D. C., Saunders, J. B. & Abbott, M. W. (2020). Preventing problematic internet use during the COVID-19 pandemic: Consensus guidance. *Comprehensive Psychiatry*, 100, 1–4. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2020.152180>
- Kleim, B., Ehlers, A., & Glucksman, E. (2007). Early predictors of chronic post-traumatic stress disorder in assault survivors. *Psychological Medicine*, 37. doi:10.1017/S0033291707001006
- Kohut, H. (2009). *The restoration of the self*, University of Chicago IL: University of Chicago Press.
- Kolb, D. (1984) *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall
- Kooistra, M. J., Hoeboer, C.M., Oprel, D.A.C. & et al. (2023). Changes in trauma-related cognitions predict subsequent symptom improvement during prolonged exposure in patients with childhood abuse-related PTSD. *Behaviour research and therapy*: 104284. doi: <https://doi.org/10.1016/j.brat.2023.104284>
- Kovács, L.N, Katzinger, E., Yi, S., Demetrovics, Z., Maraz, A. & Kokonyei, G. (2022) Emotion-focused coping mediates the relationship between COVID-related distress and compulsive buying. *PLoS ONE* 17(9), e0274458. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0274458>

- Krystal, H. (1988). *Integration and Self-Healing: Affect, Trauma, Alexithymia*. Hillsdale, NJ: Analytic Press.
- Kube, T., Elssner, A.C., & Herzog, P. (2023). The relationship between multiple traumatic events and the severity of posttraumatic stress disorder symptoms—evidence for a cognitive link. *European Journal of Psychotraumatology*, *14*(1), 2165025.
- Kukar-Kinney, M., Ridgway, N. M., & Monroe, K. B. (2009). The relationship between consumers' tendencies to buy compulsively and their motivation to shop and buy on the Internet. *Journal of Retailing*, *85*(3), 298–307.
- Kuss, D. J., Griffiths, M. D., & Binder, J. F. (2013). Internet addiction in students: Prevalence and risk factors. *Computers in Human Behavior*, *29*(3), 959-966. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.12.024>
- Kutlu, M., Savcı, M., Demir, Y., & Aysan, F. (2016). Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formunun Türkçe uyarlaması: Üniversite öğrencileri ve ergenlerde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *17*(1), 69-76. doi: 10.5455/apd.190501
- Kübler-Ross, E., Ölüm ve Ölmek Üzerine, Çev. Ekin Uşşaklı, April Yayıncılık, Ankara, 2010.
- La Rose, R. & Eastin, M. S. (2002). Is online buying out of control? Electronic commerce and consumer self-regulation. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, *46*(4), 549–564.
- Laconi, S., Tricard, N., & Chabrol, H. (2015). Differences between specific and generalized problematic Internet uses according to gender, age, time spent online and psychopathological symptoms. *Computers in Human Behavior*, *48*, 236–244. doi: 10.1016/j.chb.2015.02.006
- Lancaster, S. L., Rodriguez, B.F. & Weston, R. (2011). Path analytic examination of a cognitive model of PTSD. *Behaviour research and therapy*, *49*(3), 194-201.
- Langs, R. (2003). Adaptive insights into death anxiety. *The Psychoanalytic Review*, *90*, 565-582.
- Langs, R. (2004). Death anxiety and the emotion-processing mind. *Psychoanalytic Psychology*, *21*(1), 31–53. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.21.1.31>
- Lawrence, L. M., Ciorciari, J., & Kyrios, M. (2014). Relationships that compulsive buying has with addiction, obsessive-compulsiveness, hoarding, and depression. *Comprehensive Psychiatry*, *55*(5), 1137–1145. <https://dx.doi.org/10.1016/j.comppsy.2014.03.005>
- Leblebicioğlu, B. & Aysuna-Türkyılmaz, C. (2022). Understanding the moderator role of covid-19 pandemic anxiety on the relationship between internet addiction and online shopping addiction. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *44*(1), 104-118.
- Leclère, M., Hysenaj, A., Meha, R., Tahirbegoll, B., Schwarz, P., Steenblock, C., Prekazi, L. Isufi, A. & Shemsedin, N. (2023). The Impact of Information About COVID-19 on the

- Endocrine Stress System and Cognitive Distortions. *Hormone and Metabolic Research*, 55, 89-95. DOI 10.1055/a-1997-0550
- Leclère, M., Hysenaj, A., Meha, R., Tahirbegolli, B., Schwarz, P., Steenblock, C., Prekazi, L., Isufi, A., & Shemsedini, N. (2023). The Impact of Information About COVID-19 on the Endocrine Stress System and Cognitive Distortions. *Hormone and Metabolic Research*, 55, 89–95.
- Lee, J. Y., & Park, J. K. (2008). The mediating role of consumer conformity in ecompulsive buying. *Advances in Consumer Research*, 35, 387–392.
- Lee, S., Park, J., & Bryan Lee, S. (2016). The interplay of Internet addiction and compulsive shopping behaviors. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 44(11), 1901-1912. <http://dx.doi.org/10.2224/sbp.2016.44.11.1901>
- Lehinger, E., Bedard-Gilligan, M., Holloway, A., & Kaysen, D. (2022). Posttraumatic cognitions and sexual assault: Understanding the role of cognition type in posttraumatic stress symptoms and problematic alcohol use. *Journal of Traumatic Stress*, 35(6), 1672-1683.
- Lehto, R. H., & Stein, K. F. (2009). Death anxiety: An analysis of evolving concept. *Research and Theory for Nursing Practice: An International Journal*, 23(1), 23- 41
- Lejoyeux, M. & Weinstein, A. (2010). Compulsive buying. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 36, 248–253.
- Lejoyeux, M., Haberman, N., Solomon, J., & Adès, J. (1999). Comparison of buying behavior in depressed patients presenting with or without compulsive buying. *Comprehensive Psychiatry*, 40(1), 51–56.
- Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2009). Development and validation a game addiction scale for adolescents. *Media Psychology*, 12, 77–95. doi: 10.1080/15213260802669458
- Levinson, D.J. (1996) *The Seasons of a Woman's Life*. New York, Knopf.
- Leys, C., Klein, O., Dominicy, Y., & Ley, C. (2018). Detecting multivariate outliers: Use a robust variant of the Mahalanobis distance. *Journal of Experimental Social Psychology*, 74, 150-156. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2017.09.011>
- Li, H., Ma, X., Fang, J., Liang, G., Lin, R., Liao, W., & Yang, X. (2023). Student Stress and Online Shopping Addiction Tendency among College Students in Guangdong Province, China: The Mediating Effect of the Social Support. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20, 176. <https://doi.org/10.3390/ijerph20010176>
- Li, N., & Zhang, P. (2002). Consumer online shopping attitudes and behavior: *An assessment of research*. AMCIS 2002 Proceedings, 74.
- Liu, Y., Unger, A., Bi, C., Papastamatelou, J., & Raab, G. (2022). Online compulsive buying as a coping strategy for self-uncertainty: the moderating role of gender in China. *Journal of Internet Commerce*, 21(4), 418-437.

- Lo, H-Y. & Harvey, N. (2012). Effects of shopping addiction on consumer decision-making: Web-based studies in real time. *Journal of Behavioral Addictions, 1*(4), 162–170
- Loptson, P. (2006). Ölüm çatışkısı. (Çev. Küçük, N.), İthaki Yayınları.
- Lyons, R., Helm, J., Luciano, M., Haller, M., & Norman, S. B. (2022). The Role of Posttraumatic Cognitions in Integrated Treatments for Co-Occurring Posttraumatic Stress Disorder and Alcohol Use Disorder. Available at SSRN 4124947.
- Manchiraju, S., Sadachar, A., & Ridgway, J.L. (2017). The compulsive online shopping scale (COSS): Development and validation using panel data. *International Journal of Mental Health and Addiction, 15*, 209-223.
- Maraz, A., Urban, R., & Griffiths, M.D. (2015). Demetrovics Z. An empirical investigation of dance addiction. *PloS One; 10*(5): e0125988.
- Marcia, J.E. (2002). Identity and psychosocial development in adulthood. *An International Journal of Theory and Research, 2*, 7-8
- Marqueses, J. M., Sanz, J., García-Vera, M. P., Morán, N., & Eisma, M. C. (2023). Posttraumatic Stress Disorder, Anxiety, and Depression Symptoms After Potentially Traumatic Events: Latent Classes and Cognitive Correlates. *The Journal of Nervous and Mental Disease, 10*-1097. DOI: 10.1097/NMD.0000000000001580
- Mayers, A. (2013). *Introduction to Statistics and SPSS in Psychology*. Pearson Education Limited.
- Mazloomzadeh, M.R., Mashhadi, A., & Hosseini, S.R. (2022). Prediction of death anxiety through fear of COVID-19, neuroticism, behavioral inhibition system and uncertainty intolerance. *Journal of Fundamentals of Mental Health; 24*(6): 371-381.
- McCann, I. L., & Pearlman, L. A. (1990). *Psychological trauma and the adult survivor: Theory, therapy, and transformation*. New York: Brunner/Mazel
- McElroy, S. L., Keck, P. E., Jr., Pope, H. G., Jr., Smith, J. M., & Strakowski, S. M. (1994). Compulsive buying: A report of 20 cases. *Journal of Clinical Psychiatry, 55*, 242–248.
- Mijolla-Mellor, S. D. (2005). Death and psychoanalysis. A. D. Mijolla (Ed.), *International dictionary of psychoanalysis içinde* (Vol. I, s. 369-370). United States: Thomson Gale.
- Millon, T. (1996). *Disorders of personality: DSM–IV and beyond*. Wiley.
- Monahan, P., Black, D. W., & Gabel, J. (1996). Reliability and validity of a scale to measure change in persons with compulsive buying. *Psychiatry Research, 64*, 59–67.
- Monsuwé, T. P., Dellaert, B. G., & De Ruyter, K. (2004). What drives consumers to shop online? A literature review. *International Journal of Service Industry Management, 15*(1), 102–121. <http://dx.doi.org/10.1108/09564230410523358>
- Mueller, A., Mitchell, J. E., Peterson, L. A., Faber, R. J., Steffen, K. J., Crosby, R. D., & Claes, L. (2011). Depression, materialism, and excessive Internet use in relation to compulsive

buying. *Comprehensive Psychiatry*, 52(4), 420–424.
<https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2010.09.001>

- Murdock, Nancy L., *Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları*, Çev. Ed. Füsün Akkoyun, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2014.
- Müller, A., Joshi, M., & Thomas, T.A. (2022). Excessive shopping on the internet: Recent trends in compulsive buying-shopping disorder. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 44, 101116.
- Müller, A., Arikian, A., de Zwaan, M., & Mitchell, J.E. (2013). Cognitive behavioural group therapy versus guided self-help for compulsive buying disorder: A preliminary study. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 20,28–35.
- Müller, A., Brand, M., Claes, L., Demetrovics, Z., de Zwaan, M., Fernandez-Aranda, F., Frost, R.O., Jimenez-Murcia, S., Lejoyeux, M., & Steins-Loeber, S. (2019). Buying-shopping disorder-is there enough evidence to support its inclusion in ICD-11? *CNS Spectr*, 24, 374-379
- Müller, A., Brand, M., Claes, L., Demetrovics, Z., de Zwaan, M., Fernandez-Aranda, F., et al. (2019). Buying-shopping disorder–Is there enough evidence to support its inclusion in ICD11? *CNS Spectrums*, 24, 374–379. <https://doi.org/10.1017/S1092852918001323>.
- Müller, A., Laskowski, N.M., Wegmann, E., Steins-Loeber, S., & Brand, M. (2021). Problematic online buying-shopping: is it time to considering the concept of an online subtype of compulsive buying shopping disorder or a specific internet-use disorder? *Current Addiction Report*, 8, 494-499
- Müller, A., M. Brand, J. E. Mitchell, & M. de Zwaan. (2020). Internet-Shopping Disorder. In *The Oxford Handbook of Digital Technologies and Mental Health*, edited by M.N. Potenza, K. Faust, and D. Faust, 214–225. New York: Oxford University Press.
- Müller, A., Mitchell J.E., Crosby R.D., Cao, L., Johnson, J., Claes, L., & Zwaan, W. (2012). Mood states preceding and following compulsive buying episodes: An ecological momentary assessment study. *Psychiatry Research*, 200, 575–580.
- Müller, A., Mitchell, J. E., & de Zwaan, M. (2015). Compulsive buying. *The American Journal on Addictions*, 24(2), 132–137. <https://doi.org/10.1111/ajad.12111>.
- Müller, A., Steins-Loeber, S., Trotzke, P., Vogel, B., Georgiadou, E., & de Zwaan, M. (2019). Online shopping in treatment-seeking patients with buying-shopping disorder. *Comprehensive Psychiatry*, 94, 152120. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2019.152120>
- Müller, A., Laskowski, N.M., Trotzke, P., Ali, K., Fassnacht, D.B., de Zwaan, M., Brand, M., Häder, M., & Kyrios, M. (2021). Proposed diagnostic criteria for compulsive buying-shopping disorder: A Delphi expert consensus study. *Journal Behaviour Addictive*, 10, 208–222
- Namlı, Z., Tamam, L., Demirkol, M. E., Karaytuğ, M. O., & Özbay, A. (2022). Kadınlarda Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı ile Dürtüsellik İlişkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(4), 522-529. DOI: 10.51982/bagimli.1143636

- Nawodya, A. & B. Kumara (2022). Machine learning approach to detect online shopping addiction. 2022 2nd International Conference on Advanced Research in Computing (ICARC), IEEE.
- Neria, Y., & Sullivan, G.M. (2011). Understanding the mental health effects of indirect exposure to mass trauma through the media. *JAMA*, 306(12), 1374–5. <https://doi.org/10.1001/jama.2011.1358> PMID: 21903818
- Nyatanga, B. & H. de Vocht (2006). Towards a definition of death anxiety. *International journal of palliative nursing*, 12(9): 410-413.
- O’Guinn, T. C. & Faber, R. J. (1989). Compulsive buying: A phenomenological exploration. *Journal of Consumer Research*, 16, 147–157
- Okuyan, C. B., Karasu, F., & Polat, F. (2020). The effect of COVID-19 on health anxiety levels of nursing students. *Van Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(Ozel Sayı), 45–52.
- Olsen, S.O., Khoi, N.H., & Tuu, H.H. (2021). The “Well-Being” and “Ill-Being” of Online Impulsive and Compulsive Buying on Life Satisfaction: The Role of Self-Esteem and Harmony in Life. *Journal Macromarketing*, 42, 128–145.
- Özçelik, A.B., Gegez, E.E., & Burnaz, Ş. (2017). Mobil internet, tüketici materyalizmi ve alışveriş bağımlılığı: alışveriş motivasyonlarının düzenleyici etkisi üzerine bir araştırma. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 3(2): 1-20.
- Özdemir, D. ve Arpacioğlu, S. (2020). Sosyal Medya Kullanımı, Sağlık Algısı ve Sağlık Arama Davranışının Koronavirüs Korkusu Üzerine Etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(1), 1–15. <https://doi.org/10.18863/pgy.803145>
- Öztürk-Kalaoğlu, Z. (2010) Yaşlı bireylerde ölüm kaygısı [Uzmanlık Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Pahlevan Sharif, S. & K. K. Yeoh (2018). Excessive social networking sites use and online compulsive buying in young adults: the mediating role of money attitude. *Young Consumers*, 19(3): 310-327. DOI 10.1108/YC-10-2017-00743
- Pahlevansharif, S., & Khanekharab, J. (2017). Identity confusion and materialism mediate the relationship between excessive social network site usage and online compulsive buying. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 2017(8), 494–500. <https://doi.org/10.1089/cyber.2017.0162>
- Pandey, S.K. (2016). The effect of deals and moods on compulsive buying: a study on young indian consumers. *Global Business Review*, 17(2), 438-449.
- Patwardhan, P., & Yang, J. (2003). Internet dependency relations and online consumer behavior: A media system dependency theory perspective on why people shop, chat, and read news online. *Journal of Interactive Advertising*, 3(3), 79–95.
- Piaget, J. (1971). Psychology and epistemology: Towards a theory of knowledge. New York, NY: Viking.

- Pilatin, A., & Dilek, Ö. (2021). Tüketicilerin online alışveriş alışkanlıklarının demografik özellikler bakımından incelenmesi doğu karadeniz şehirleri üzerinde bir araştırma. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 11-28.
- Pontes, H., Szabo, A., & Griffiths, M. D. (2015). The impact of Internetbased specific activities on the perceptions of Internet addiction, quality of life, and excessive usage: a cross-sectional study. *Addictive Behaviours Reports*, 1, 19–25. doi: 10.1016/j.abrep.2015.03.002
- Pradhan, M., Chettri, A., & Maheshwari, S. (2022) Fear of death in the shadow of COVID-19: The mediating role of perceived stress in the relationship between neuroticism and death anxiety, *Death Studies*, 46, 5, 1106-1110, DOI: 10.1080/07481187.2020.1833384
- Pratarelli, M. E. & Browne, B. L. (2002). Confirmatory factor analysis of internet use and addiction. *Cyberpsychology & Behavior*, 5(1), 53–6
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods*, 40(3), 879-891. <https://doi.org/10.3758/BRM.40.3.879>
- Priego-Parra, B. A., Triana-Romero, A., Pinto-Gálvez, S. M., Ramos, C. D., Salas-Nolasco, O., Reyes, M. M., Ramos de-la-Medina, A. ve Remes-Troche, J. M. (2020). Anxiety, depression, attitudes, and internet addiction during the initial phase of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic: A cross-sectional study in México. MedRxiv, 2020.05.10.20095844. <https://doi.org/10.1101/2020.05.10.20095844>
- Puiras, Erika M.A, Cummings, Shayna M.S, Oliver, Casey M.A, Mazmanian, Dwight PhD (2022). Add to Cart: Problematic Shopping and Behavioral Addictions in a Canadian Sample During the COVID-19 Pandemic. *The Canadian Journal of Addiction*, 13(3):p 26-35, DOI: 10.1097/CXA.000000000000156
- Pyszczynski, T., Greenberg, J., & Solomon, S., (1999). A Dual-Process Model of Defense Against Conscious And Unconscious Death-Related Thoughts an Extension of Terror Management Theory. *Psychological Review*, 106(4), 835-845.
- Resick, P. A. & Schnicke, M. K. (1992). Cognitive processing therapy for sexual assault victims. *Journal of consulting and clinical psychology*, 60(5): 748.
- Ridgway, N. M., Kukar-Kinney, M. & Monroc, K. B. (2008). An Expanded Conceptualization and a New Measure of Compulsive Buying. *Journal of Consumer Research*, 35, 622-639.
- Ridgway, Nancy M., Monika Kukar-Kinney & Kent B. Monroe (2008), An Expanded Conceptualization and a New Measure of Compulsive Buying, *Journal of Consumer Research*, 35 (4), 622–39.
- Roberts, J. A. & Pirog, S. F. III (2012). A preliminary investigation of materialism and impulsiveness as predictors of technological addictions among young adults. *Journal of Behavioral Addictions*, 2(1), 56–6
- Rose P. (2007). Mediators of the association between narcissism and compulsive buying: The roles of materialism and impulse control. *Psychol Addictive Behaviour*, 21, 576–581.

- Rose, S., & Dhandayudham, A. (2014). Towards an understanding of Internet-based problem shopping behaviour: The concept of online shopping addiction and its proposed predictors. *Journal of Behavioral Addictions*, 3, 83–89. [CrossRef] [PubMed]
- Rothbaum, B. O., Foa, E. B., Riggs, D. S., Murdock, T. B., & Walsh, W. (1992). A prospective examination of posttraumatic stress disorder in rape victims. *Journal of Traumatic Stress*, 5, 455-475.
- Ruffie, J. (1999). *Cinsellik ve ölüm*. (Çev. Acar, N.). Sarmal Yayınevi.
- Rupprecht, F. S., Martin, K., Kamin, S. T., & Lang, F. R. (2022). COVID-19 and perceiving finitude: Associations with future time perspective, death anxiety, and ideal life expectancy. *Psychology and aging*, 37(2), 260.
- Russac, R. J., Gatliff, C., Reece, M. & Spottswood, D. (2007): Death anxiety across the adult years: An examination of age and gender effects. *Death Studies*, 31(6), 549-561.
- Sarikaya, Y. & Baloğlu, M. (2016). The development and psychometric properties of the Turkish death anxiety scale (TDAS). *Death Studies*, 40(7), 419-431. <https://doi.org/10.1080/07481187.2016.1158752>
- Sarigedik, E. & S. B. Ölmez (2021). The investigation of the relationships among coronavirus anxiety, cyberchondria, and online shopping. *Konuralp Medical Journal*, 13(S1): 446-454.
- Sarita, Kumar, D., & Sharma, A. (2022). Adjustment and Death Anxiety among Youth: A Correlational Study. *IAHRW International Journal of Social Sciences Review*, 10(3), 329-332.
- Sato, Y., & Nozue, K. (2022). Posttraumatic Negative Cognitions and Mental Health of Nurses Working in a Disaster Area: One-Year Post-Disaster Survey in Fukushima Prefecture Following the Great East Japan Earthquake. Available at SSRN 4292730.
- Savci, M., Uğur, E., Ercengiz, M., & Griffiths, M.D. (2021). The development of the Turkish craving for online shopping scale: A validation study. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-17 <https://doi.org/10.1007/s11469-021-00490-6>
- Savci, M., Uğur, E., Ercengiz, M., & Griffiths, M.D. (2021). The development of the Turkish craving for online shopping scale: a validation study. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-17.
- Scimecca, J. A. (1979). Cultural hero systems and religious beliefs: The ideal-real social science of Ernest Becker. *Review of Religions Research*, 21(1), 62-70.
- Seyfi, M., Güven, D., & Keklikçi, S. (2021). Sosyal Medya Pazarlama Aktivitelerinin Çevrimiçi Kompulsif Satın Alma Davranışları İlişkisinde Covid19 Korkusunun Rolü. *Injocmer*, 1(2), 174-187.
- Shaffer, H. J., LaPlante, D. A., LaBrie, R. A., Kidman, R. C., Donato, A. N., & Stanton, M. V. (2004). Towards a syndrome model of addiction: multiple expressions, common etiology. *Harvard Review of Psychiatry*, 12, 1–8. doi: 10.1080/10673220490905705

- Shakil, M., Ashraf, F., Muazzam, A., Amjad, M., & Javed, S. (2022) Work status, death anxiety and psychological distress during COVID-19 pandemic: Implications of the terror management theory, *Death Studies*, 46, 5, 1100-1105, DOI: 10.1080/07481187.2020.1865479
- Sharif, S.P., She, L., Yeoh, K.K., Naghavi, N. (2021). Heavy social networking and online compulsive buying: the mediating role of financial social comparison and materialism. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 1-13
- She, L., Rasiah, R., Waheed, H., & Sharif, S.P. (2021). Excessive use of social networking sites and financial well-being among young adults: the mediating role of online compulsive buying. *Young Consumers*, 22(2): 272-289.
- Shevlin, M., Hyland, P., & Karatzias, T. (2020). Is posttraumatic stress disorder meaningful in the context of the COVID-19 pandemic? A response to Van Overmeire's commentary on Karatzias et al. (2020). *Journal of Traumatic Stress*, 33(5), 866–868. <https://doi.org/10.1002/jts.22592>
- Shih, H. P. (2004). An empirical study on predicting user acceptance of e-shopping on the Web. *Information & Management*, 41(3), 351–368
- Sliter, M. T., Sinclair, R. R., Yuan, Z. ve Mohr, C. D. (2014). Don't fear the reaper: Trait death anxiety, mortality salience, and occupational health. *Journal of Applied Psychology*, 99(4), 759–769.
- Sohn, S.-H. & Y.-J. Choi (2014). Phases of shopping addiction evidenced by experiences of compulsive buyers. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 12, 243-254.
- Solomon, S., Greenberg, J., & Pyszczynski, T. (1991). A terror management theory of social behavior: The psychological functions of self-esteem and cultural worldviews. In M. E. P. Zanna (Ed.) *Advances in experimental social psychology* (vol. 24, pp. 93-161). San Diego, CA: Academic Press.
- Söğütü, L. & S. Ş. Göktaş (2021). The Effect of COVID-19 Pandemic on Health Anxiety, Death Anxiety and Somatic Symptoms in University Students. *Journal of Contemporary Medicine*, 11(3): 323-329. DOI: 10.16899/jcm.878671
- Sönmez, V. & Alacapınar, F. G. (2019). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (7. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Startup, M., Makgekenene, L., & Webster, R. (2007). The role of self-blame for trauma as assessed by the Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI): A self-protective cognition? *Behaviour Research and Therapy*, 45(2), 395–403.
- Suarez, L. M., Bennett, S. M., Goldstein, C. R., & Barlow, D. H. (2009). Understanding anxiety disorders from a "triple vulnerability" framework. In M. M. Antony & M. B. Stein (Eds.), *Oxford handbook of anxiety and related disorders* (pp. 153–172). Oxford University Press.
- Sun, R., & Zhou, X. (2022). Differences in posttraumatic stress disorder networks between young adults and adolescents during the COVID-19 pandemic. *Psychological Trauma*:

- Theory, Research, Practice, and Policy*, 15(Suppl 1), S29–S36. doi:10.1037/tra0001252
- Sun, T. & Wu, G. (2011). Trait predictors of online impulsive buying tendency: A hierarchical approach. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 19(3), 337–346.
- Sun, T. & Wu, G. (2011). Trait predictors of online impulsive buying tendency: A hierarchical approach. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 19(3), 337–346.
- Sussman, S., Lisha, N. & Griffiths, M. (2010). Prevalence of the addictions: A problem of the majority or the minority? *Evaluation & the Health Professions*, 34(3), 3–56
- Şeker, A. (2020). Çevrimiçi alışveriş yapan tüketici davranışlarına yönelik çevrimiçi bir araştırma. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*; 8(2): 11-27
- Şen-Doğan, R., & Deveci-Şirin, H. (2022) Death anxiety and satisfaction with life among the adults in the social isolation process of Covid-19 pandemic: the mediating role of perceived stress, *Journal of Mental Health*, DOI: 10.1080/09638237.2022.2069689
- Şenol A. (2021). *Travma sonrası bilişler ile somatizasyon arasında duyguların aracı rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Şirin, H. & Özkan, S. (2020). Dünyada ve Türkiye’de COVID-19 epidemiyolojisi. *Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Dergisi*; 28(2), 6-13
- Tabak, M. Y., & Kahraman, S. (2022). Genç yetişkinlerde sosyal görünüş kaygının kompulsif çevrimiçi satın alma üzerindeki yordayıcı etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(1), 22-29.
- Tanhan, F. (2007). *Ölüm kaygısıyla baş etme eğitiminin ölüm kaygısı ve psikolojik iyi olma düzeyine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Tanhan, F., & Arı, F. (2006). Üniversite öğrencilerinin ölüme verdikleri anlam ve öğrenim gördükleri program açısından ölüm kaygısı düzeyleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*; 3(2), 34-43.
- Tanoto, S. & E. Evelyn (2019). Financial knowledge, financial wellbeing, and online shopping addiction among young Indonesians. *Jurnal Manajemen dan Kewirausahaan*, 21(1): 32-40.
- Tavakoli, S. & Wu, J.R. (2022). The Mediation Effect of Posttraumatic Perception between Self-esteem and PTSD among Student Veterans. *Journal of College Student Psychotherapy*, DOI: 10.1080/87568225.2022.2133761
- Taylor S. (2006). *Clinician’s Guide to PTSD: A cognitive behavioral approach*. New York: Guildford Publications.
- Teke, E., Hamarta, E., & Avşaroğlu, S. (2021). Ölüm Kaygısı ile Yaşamın Anlamı ve Pozitif Şemalar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 5(2): 9-16. DOI: 10.29345/futvis.165

- Thege, B. K., Horwood, L., Slater, L., Tan, M. C., Hodgins, D.C., & Wild, T.C. (2017). Relationship between interpersonal trauma exposure and addictive behaviors: a systematic review. *BMC psychiatry*, *17*, 1-17.
- Thompson, S. C., & Spacapan, S. (1991). Perceptions of control in vulnerable populations. *Journal of Social Issues*, *47*(4), 1-21.
- To, P. L., Liao, C., & Lin, T. H. (2007). Shopping motivations on Internet: A study based on utilitarian and hedonic value. *Technovation*, *27*(12), 774-787.
- Todeschini, R., Ballabio, D., Consonni, V., Sahigara, F., & Filzmoser, P. (2013). Locally centred Mahalanobis distance: a new distance measure with salient features towards outlier detection. *Analytica Chimica Acta*, *787*, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.aca.2013.04.034>
- Tong, X. (2010). A cross-national investigation of an extended technology acceptance model in the online shopping context. *International Journal of Retail & Distribution Management*, *38*(10), 742–759. <https://dx.doi.org/10.1108/09590551011076524>
- Topino, E. Cacioppo, M. & Gori, A. (2022). The Relationship between Attachment Styles and Compulsive Online Shopping: The Mediating Roles of Family Functioning Patterns. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*, 8162. <https://doi.org/10.3390/ijerph19138162>
- Topino, E., Cacioppo, M., & Gori, A. (2022). The Relationship between Attachment Styles and Compulsive Online Shopping: The Mediating Roles of Family Functioning Patterns. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*, 8162. <https://doi.org/10.3390/ijerph19138162>
- Traş Z., & Yakıcı H. B. (2023). Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı ile Depresyon, Anksiyete ve Stres Arasındaki İlişki. *Bağımlılık Dergisi*; *24*(3), 316-324.
- Traş, Z. & Yakıcı, H.B. (2022a, Temmuz, 20-23). Genç yetişkinlerde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışının çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi. [Özet Bildiri, Tam Metin]. VIII. Uluslararası TURKCESS Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi, Hatay, Türkiye.
- Traş, Z. (2019). Internet addiction and loneliness as predictors of internet gaming disorder in adolescents. *Educational Research and Reviews*, *14*(13), 465-473.
- Traş, Z., & Öztemel, K. (2019). Examining the relationships between Facebook intensity, fear of missing out, and smart phone addiction. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, *6*, 91–113. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2019.6.1.0063>
- Traş, Z., & Yakıcı, H.B. (2022b). Beliren yetişkinlerde travma sonrası bilişlerin çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim araştırmaları 2022* (1. Baskı, 533-537) içinde. Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Traş, Z., Öztemel, K., & Baltacı, U.B. (2019). Role of Problematic Internet Use, Sense of Belonging and Social Appearance Anxiety in Facebook Use Intensity of University Students. *International Education Studies (IES)*, *12*(8), 1-10.

- Trotzke, P., Starcke, K., Pedersen, A., Müller, A., & Brand, M. (2015). Impaired decision making under ambiguity but not under risk in individuals with pathological buying-behavioral and psychophysiological evidence. *Psychiatry Research*, 229, 551–558. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2015.05.043>.
- Turan N. (2021). Erdur-Baker Ö., Aksöz-Efe, İ., Doğan, T. (Ed.), *Travma Psikolojisi* (1. Baskı, s.23-56). Pegem Akademi.
- Turan N., Tanacioğlu-Aydın B. (2021). Erdur-Baker Ö., Aksöz-Efe, İ., Doğan, T. (Ed.), *Travma Psikolojisi* (1. Baskı, s.1-22). Pegem Akademi.
- TÜBA. (2020a). *Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Türkçapar, H. (2007). *Bilişsel Terapi, Temel İlkeler ve Uygulama*. Hekimler Yayın Birliği, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması*.Erişim Adresi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587)
- Türkmen, O. O., Büyükeskil, M., Ak, M. & Kesici, Ş. (2018). Ölüm-yas travması. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Türkmen, O.O. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Ölüm Kaygısı ile Algılanan Stres Düzeyi Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalığın Aracı Rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Tyagi, P., & Shyam, R. (2019). Shopaholism from a psychological perspective. *International Journal of Social Sciences Review*, 7, 1379–1381.
- Vail III, K. E., Reed, D. E., Goncy, E. A., Cornelius, T., & Edmondson, D. (2020). Anxiety buffer disruption: Self-evaluation, death anxiety, and stressor appraisals among low and high posttraumatic stress symptom samples. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 39(5), 353-382.
- Vijayarathy, L. R. (2004). Predicting consumer intentions to use on-line shopping: the case for an augmented technology acceptance model. *Information & Management*, 41(6), 747-762.
- Vohs, K. & Faber, R. (2003). Self-regulation and impulsive spending patterns. *Advances in Consumer Research*, 30, 125–12
- Waite, S., Hyland, P., Bennett, K. M., Bentall, R. P., & Shevlin, M. (2022). Testing alternative models and predictive utility of the Death Anxiety Inventory-Revised: A COVID-19 related longitudinal population based study. *Acta Psychologica*, 225, 103539, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2022.103539>
- We Are Social (2020). *Digital 2020 Global Overview Report*. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-turkey>

- Weinstein, A., Maraz, A., Griffiths, M.D., Lejoyeux, M., & Demetrovics, Z. (2016). Compulsive buying—features and characteristics of addiction. *Neuropathology Of Drug Addictions And Substance Misuse*, 3, 993-1007.
- Williams, R. M., Davis, M. C., & Millsap, R. E. (2002). Development of the cognitive processing of trauma scale. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 9, 349–360.
- Winnicott, D. W. (1960). The theory of the parent-infant relationship. *International Journal of Psycho-Analysis*, 41, 585-595.
- Wojcik, K. D., Cox, D. W., Kealy, D., Grau, P. P., Wetterneck, C. T., & Zumbo, B. (2022). Maladaptive schemas and posttraumatic stress disorder symptom severity: investigating the mediating role of posttraumatic negative self-appraisals among patients in a partial hospitalization program. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 31(3), 322-338.
- Workman, L. & Paper, D. (2010). Compulsive buying: A theoretical framework. *The Journal of Business Inquiry*, 9(1), 89–1
- World Health Organization [WHO] (2020). WHO coronavirus disease (COVID-19) dashboard. 25.03.2023 tarihinde <https://covid19.who.int/> adresinden alındı.
- World Health Organization. (2019). ICD-11 for mortality and morbidity statistics. 2019 (06/17).
- Xiao, Z., Zhao, Y., Zheng, Y., Bao, Y., Zhang, C. (2022). The Effect of Group Identification on Death Anxiety: The Chain Mediation Role of Close Relationships and Self-Esteem. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 10179, 2-9. <https://doi.org/10.3390/ijerph191610179>
- Xu, C., Unger, A., Bi, C., Papastamatelou, J., & Raab, G. (2022). The influence of Internet shopping and use of credit cards on gender differences in compulsive buying. *Journal of Internet and Digital Economics*. 2(1), 27-45.
- Yağcı-Yetkiner, D. (2010). *Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Türkçe uyarlama ve üniversite öğrencileri üzerinde geçerlik güvenirlik çalışması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Yakın, V. & AYTEKİN, P. (2019). İnternet bağımlılığının online kompulsif ve online anlık satın alma davranışlarına etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 20(1), 199-222.
- Yalch, M.M. Watters, K.N. & Gallagher, A.R. (2022) Influence of Personality Traits on Post-Traumatic Cognitions of Sexual Assault. *Journal of Trauma & Dissociation*, 23, 4, 416-431, DOI: 10.1080/15299732.2021.1989121
- Yalom, I. (2014). *Varoluşçu psikoterapi*. Babayiğit, Z. İ.(Çev.). Kabalcı Yayınevi
- Yalom, I. D. (2008). Staring at the Sun: Overcoming the Terror of Death. *The Humanistic Psychologist*, 36,3, 283 – 297.

- Yalom, I., (2008). Güneşe Bakmak-Ölümlle Yüzleşmek, İyidoğan-Babayiğit, Z. (Çev.) Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Yanbastı, G. (1990). *Kişilik kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Yang, X., Xu, Y., Tan, R., & Zhou, X. (2022). Event centrality and post-traumatic stress symptoms among college students during the COVID-19 pandemic: the roles of attention to negative information, catastrophizing, and rumination. *European Journal of Psychotraumatology*, 13(1), 2078563.
- Ye, Z. & Chung, M. C. (2022). The Impact of Child Abuse, Posttraumatic Cognitions, Machiavellianism and Emotional Suppression on Interpersonal Sensitivity and Psychiatric Comorbidity: A Latent Profile Analysis, *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 31,10, 1299-1317, DOI: 10.1080/10926771.2022.2052388
- Yıldırım, G. & A. Tosun (2012). Cognitive processes in post-traumatic stress disorder. *Journal of Human Sciences*, 9(2), 1429-1442.
- Yiğit, A. G. & Yiğit, M. (2020). Kompulsif satın alma davranışının Y ve Z kuşaklarında cinsiyetler arası analizi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(28), 1223-1240. DOI: 10.26466/opus.752184
- Yiğit, İ. & G. Erden (2015). Çocukluk çağı istismar yaşantıları ile genel psikolojik sağlık arasındaki ilişkide erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 30(75), 47-5
- Young, K. S. (1998). *Caught in the Net*. New York, NY: JohnWiley
- Yüksel, C. A., & Eroğlu, F. (2015). The effects of personal factors and attitudes towards advertising on compulsive buying tendency. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 16, 43–70
- Zampella, B. J., & Benau, E. M. (2022). Delay of gratification, gender role attitudes, and death reflections predict death anxiety. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 0 (0), 1-20. <https://doi.org/10.1177/00302228221085177>
- Zhang, J., Bai, Z., Wei, J., Yang, M., & Fu, G. (2019). The status quo of college students' online shopping addiction and its coping strategies. *International Journal of Psychological Studies*, 11(2), 88-93.
- Zhao, H., Tian, W., Xin, T. (2017). The development and validation of the online shopping addiction scale. *Frontiers in psychology*, 8, 735.
- Zheng, F. (2006). *Internet Shopping and Its Impact on Consumer Behaviour* (Doctoral dissertation, University of Nottingham)

EKLER

EK 1: Etik Kurul Formu

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
ETİK KURUL KARARI

Etik Kurul Toplantı Tarihi/Sayısı ve Karar No	Tarih:18/12/2020 Toplantı Sayısı:03 Karar No:2020/121
Araştırmanın Eski Başlığı	Covid-19 Pandemi Döneminde Genç Yetişkinlerde Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı İle Travma Sonrası Biliş ve Ölüm Kaygısının İncelenmesi
Araştırmanın Yeni Başlığı	Genç Yetişkinlerde Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı İle Travma Sonrası Bilişler Ve Ölüm Kaygısının İncelenmesi
Sorumlu Araştırmacı	Prof. Dr. Zeliha TRAŞ
Yardımcı Araştırmacı	Lisansüstü Öğrenci Hikmet Beyza YAKICI
Etik Kurul Kararı	2241 sayılı başvuru Etik Kurul tarafından değerlendirilmiş olup, başvurunun bilimsel araştırma etiği açısından “ Uygun ” olduğuna karar verilmiştir.

ASLI GİBİDİR
31/05/2023

Doç. Dr. Ahmet KURNAZ
Etik Kurul Başkanı

EK 2: Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Ölçeği (KÇSA) Örnek Maddeleri

Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Ölçeği Açıklama: Lütfen her madde için sizi en iyi tanımlayan yanıtları işaretleyiniz. Maddelere son 12 aydaki düşünceleriniz, duygularınız ve eylemlerinizi baz alarak cevap veriniz. Her cümlenin karşısında bulunan; (0) Tamamen katılmıyorum (1) Katılmıyorum (2) Ne katılıyorum ne katılmıyorum (3) Katılıyorum (4) Tamamen katılıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
2. Her zaman internetten alışveriş yapmakla ilgili düşünürüm.	0	1	2	3	4
9.O kadar fazla internetten alışveriş yapıyorum ki günlük yükümlülüklerim (ör: okul ve iş) olumsuz yönde etkileniyor.	0	1	2	3	4
16.İnternette alışveriş yapmak için gittikçe daha fazla zaman harcıyorum.	0	1	2	3	4
20. İnternette alışveriş yapmayı bir süreliğine kısıtlamayı başardım ama sonra bu alışkanlığım nüksetti.	0	1	2	3	4
23. Bazı sebepler internetten alışveriş yapmamı engellerse kendimi kötü hissederim.	0	1	2	3	4
26. İnternette o kadar çok alışveriş yaparım ki, psikolojik sağlığımı bozar.	0	1	2	3	4
28. İnternette yaptığım alışverişler yüzünden vicdanen rahatsız olurum.	0	1	2	3	4

EK 3: Travma Sonrası Bilişler Ölçeği (TSBÖ) Örnek Maddeleri

TSBÖ	Tamamen Katılmıyorum	Katılmıyorum	Pek Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Açıklama: Yaşamış olduğunuz ve sizi ruhsal olarak çok etkileyen ve yaralayan bir olaydan (travmatik olay) sonra gelişen düşüncelerinizi öğrenmek istiyoruz. Aşağıda bu düşüncelerinize yakın veya uzak çeşitli örnekler göreceksiniz. Lütfen, her cümleyi dikkatlice okuyun ve her birine ne kadar katılıp katılmadığınızı belirtin. Travmatik olaylara karşı insanlar farklı tepkiler verecekleri için, aşağıda belirtilen cümlelerin doğrusu veya yanlışı yoktur.							
1. Bu olay benim davranışım yüzünden oldu.							
7. İnsanlara güven olmaz.							
14. Eğer olayı düşünürsem, bununla başa çıkamayabilirim.							
21. Kendimi insan değil, eşya gibi hissediyorum.							
28. Yaşadığım olay hayatımı mahvetti.							
36. Bundan sonra başıma iyi bir şey gelemez.							

EK 4: Ölüm Kaygısı Ölçeği (ÖKÖ) Örnek Maddeleri

ÖKÖ Açıklama: Bu ölçekte gerilim ya da endişeye neden olabilecek bazı deneyim ve durumlarla ilgili ifadeler yer almaktadır. Her bir maddeyi okuyarak, maddede belirtilen durumun genelde sizi ne kadar rahatsız ettiğini "Hiçbir zaman", "Nadiren", "Ara sıra", "Sık sık" veya "Her zaman" seçeneklerinden birini (X) şeklinde işaretleyerek belirtiniz. Lütfen ifadeler üzerinde fazla düşünmeyiniz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. İfadeyi okuduktan sonra fazla zaman sarfetmeden uygun seçeneği işaretleyiniz.	Hiçbir Zaman	Nadiren	Ara Sıra	Sık Sık	Her Zaman
1. Ölümün nasıl bir şey olacağını bilememek beni kaygılandırır					
6. Öldükten sonra bana ne olacağı konusunda kaygılanıyorum.					
11. Ölmenin nasıl bir his olduğunu bilmemek beni endişelendirir.					
16. Ölümle ilgili bir yazı okumak beni kaygılandırır.					
20. Ölüme karşı elimden bir şey gelmemesi beni kaygılandırır.					

EK 5: Kişisel Bilgi Formu

1. Yaşınız:
2. Cinsiyetiniz: Kadın ☐ Erkek ☐
3. Medeni durumunuz: Bekar ☐ Evli ☐ Diğer ☐
4. Çalışma Durumunuz: Çalışıyor ☐ Çalışmıyor ☐
5. Kendinize göre değerlendirdiğinizde algılanan gelir durumunuz (TL/Aylık): Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐
6. Hafta içi günlük internet kullanım süreniz: 1-2 saat ☐ 3-4 Saat ☐ 5-6 saat ☐ 7 saat ve daha fazlası ☐
7. Hafta sonu günlük internet kullanım süreniz: 1-2 saat ☐ 3-4 Saat ☐ 5-6 saat ☐ 7 saat ve daha fazlası ☐
8. İnternette ne sıklıkla alışveriş yaparsınız? Günlük ☐ Haftalık ☐ Aylık ☐ Birkaç ayda bir ☐ Yılda birkaç kez ☐
9. İnternete bağlandığınız cihaz (Birden fazla işaretleme yapabilirsiniz): Akıllı telefon ☐ Tablet ☐ Dizüstü bilgisayar ☐ Masaüstü bilgisayar ☐ Diğer ☐
10. Ne tür alışverişlerinizi internette yapmayı tercih edersiniz? (Birden fazla işaretleme yapabilirsiniz) Gıda ☐ Temizlik ☐ Giyim ☐ Kozmetik ☐ Ayakkabı&Çanta ☐ Elektronik ☐ Kırtasiye-Eğitim ☐ Aksesuar ☐ Bahçe malzemeleri ☐
11. Son 6 ay içerisinde aşağıda verilen durumlardan bir veya birkaçına maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz? (Birden fazla işaretleme yapabilirsiniz) Ölüm ☐ Salgın Hastalık ☐ İstismar ☐ Trafik Kazası ☐ Doğal Afet (yangın, sel, deprem vb.) ☐ Savaş ☐ İş Kazası ☐ Yaşamı tehdit eden bir hastalık tanısı almak veya yakın çevreden birinin alması ☐ Diğer ☐

EK 6: Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Bu formun amacı katılmanız rica edilen araştırma ile ilgili olarak sizi bilgilendirmek ve katılmanız ile ilgili izin almaktır. Bu kapsamda “COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNDE GENÇ YETİŞKİNLERDE KOMPULSİF ÇEVİRİMİÇİ SATIN ALMA DAVRANIŞI İLE TRAVMA SONRASI BİLİŞ VE ÖLÜM KAYGISININ İNCELENMESİ” başlıklı yüksek lisans tezi çalışması için Prof. Dr. Zeliha TRAŞ’ın danışmanlığında Yüksek Lisans Öğrencisi Hikmet Beyza YAKICI tarafından gönüllü katılımcılarla yürütülmektedir. Araştırma sırasında sizden alınacak bilgiler gizli tutulacak ve sadece araştırma amaçlı kullanılacaktır. Araştırma sürecinde konu ile ilgili her türlü soru ve görüşleriniz için aşağıda iletişim bilgisi bulunan araştırmacıyla görüşebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmama hakkınız bulunmaktadır. Aynı zamanda çalışmaya katıldıktan sonra istediğiniz zaman çalışmadan çıkabilirsiniz. Bu formu onaylamanız araştırmaya katılım için onam verdiğiniz anlamına gelecektir.

Çalışmaya Katılım Onayı: Katılmam beklenen çalışmanın amacını, nedenini, katılmam gereken süreyi ve yeri ile ilgili bilgileri okudum ve gönüllü olarak çalışma süresince üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma ile ilgili ayrıntılı açıklamalar sözlü olarak araştırmacı tarafından yapıldı. Bu çalışmayla ilgili bilgilendirildim. Bu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcı (Islak imzası ile)

Araştırmacılar
Prof. Dr. Zeliha TRAŞ
Yüksek Lisans Öğrencisi Hikmet Beyza YAKICI

EK 7: Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Ölçeği (KÇSA) İzin Maili

Beyza Yakıcı

Alici: ozdenalkar

1 Eyl 2020 Sal 20:38

Merhabalar Hocam. Ben Necmettin Erbakan Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü yüksek lisans öğrencisi Beyza Yakıcı. Prof. Dr. Zeliha Traş hocamın danışmanlığında yürüttüğüm tez için Türk Kültürüne uyarladığınız ' Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Davranışı Ölçeği' ni kullanmak istiyoruz. Hocam ölçeğinizi kullanabilir miyiz?
Saygılarımla...

Özden Yalcinkaya alkar

Alici: ben

1 Eyl 2020 Sal 20:42

Merhaba,

Ölçeği kullanabilirsiniz elbette. Çalışmanız bitince ilgili yayını bizimle de paylaşırsanız memnun oluruz.

Kolay gelsin

Prof. Özden YALÇINKAYA ALKAR, PhD

Ankara Yıldırım Beyazıt University

Faculty of Human and Social Sciences

Department of Psychology

Esenboğa Campus Çubuk

EK 8: Travma Sonrası Bilişler Ölçeği (TSBÖ) İzin Maili

← 📄 🕒 🗑️ 📧 🕒 🔄 📧 📄 ⋮ 21 ileti dizisinden 18. < > 📧

Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Gelen Kutusu x ⌵ 🖨️ 📄

B **Beyza Yakıcı** 1 Eyl 2020 Sal 20:19 ☆ ↶ ⋮
Alıcı: usezgin ▾

Merhabalar Hocam. Ben Necmettin Erbakan Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü yüksek lisans öğrencisi Beyza Yakıcı. Prof. Dr. Zeliha Traş hocamın danışmanlığında yürüttüğüm tezim için Türk Kültürüne uyarladığımız "Travma Sonrası Bilişler Ölçeğini" kullanmak istiyoruz. Hocam ölçeğinizi kullanabilir miyiz? Saygılarımla...

U **AYŞEN UFUK SEZGİN** 1 Eyl 2020 Sal 22:18 ☆ ↶ ⋮
Alıcı: ben ▾

Tabii kullanabilirsiniz

iPad'imden gönderildi

EK 9: Ölüm Kaygısı Ölçeği (ÖKÖ) İzin Maili

← 📧 🕒 🗑️ 📧 🕒 🔄 📧 📧 📧 21 ileti dizisinden 17. < > 📧

Ölüm Kaygısı Ölçeği Gelen Kutusu x ✕ 🖨️ 📧

B Beyza Yakıcı 1 Eyl 2020 Sal 20:36 ☆ ↶ ⋮
Alici: baloglu ▾

Merhabalar Hocam. Ben Necmettin Erbakan Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü yüksek lisans öğrencisi Beyza Yakıcı. Prof. Dr. Zeliha Traş hocamın danışmanlığında yürüttüğüm tezim için geliştirmiş olduğunuz ' Ölüm Kaygısı Ölçeğini' kullanmak istiyoruz. Hocam Ölçeğinizi kullanabilir miyiz? Saygılarımla...

b Baloglu, Ph.D. 1 Eyl 2020 Sal 22:44 ☆ ↶ ⋮
Alici: ben ▾

kullanabilirsiniz.

Mustafa Baloglu, Ph.D.
Professor & Chair
Department of Special Education
Hacettepe University